

VOLIČSKÝ HLAS

V REFLEXII ZASTUPITEL'SKEJ DEMOKRACIE
V PODMIENKACH SR

Natália KOVÁČOVÁ
Simona KOVÁČOVÁ

Brno 2021

Názov: Voličský hlas v reflexii zastupiteľskej demokracie v podmienkach SR

Autori: doc. PhDr. Natália Kováčová, PhD.: 1. kapitola (1,4 AH)
3. kapitola (1,6 AH)

Mgr. Simona Kováčová, PhD.: 2. kapitola (1,5 AH)
4. kapitola (1,5 AH)

Recenzenti: doc. Ing. Dušan Masár, PhD.
prof. JUDr. Bernard Pekár, PhD.

Za obsahovú a jazykovú stránku textu
zodpovedajú autori jednotlivých kapitol.

© 2021 doc. PhDr. Natália Kováčová, PhD., Mgr. Simona Kováčová, PhD.
Vysoká škola Danubius, Sládkovičovo

ISBN 978-80-7392-369-3

Predslov	5
Úvod	7
1. POLITICKÁ PARTICIPÁCIA AKO DÔSLEDOK UPLATŇOVANIA VOLIČSKÝCH HLASOV V ZASTUPITELSKEJ DEMOKRACII	
<i>Natália Kováčová</i>	9
1.1 Diskurz v konceptualizácii pojmu „politická participácia“	17
1.2 Bariéry politickej participácie v modernej demokratickej spoločnosti	21
2. STRATEGICKÉ SPRÁVANIE VOLIČOV AKO NÁSTROJ ELIMINOVANIA PREPADNUTÝCH HLASOV	
<i>Simona Kováčová</i>	31
2.1 Strategické postoje politických kandidátov a voličov na príklade regionálnych volieb v BBSK v roku 2017	45
2.2 Dopady zmeny volebného mechanizmu na príklade volieb do VÚC v roku 2017	49
3. FENOMÉN NEPLATNÉHO A PREPADNUTÉHO HLASU VO VOĽBÁCH DO NR SR	
<i>Natália Kováčová</i>	55
3.1 Teoretické východiská skúmania problematiky neplatných hlasov v zastupiteľskej demokracii	55
3.2 Opodstatnenosť prepadnutých hlasov v politickom spektre a možnosti ich riešenia	63
4. VOLIČSKÝ HLAS V KOMUNÁLNYCH VOĽBÁCH Z ASPEKTU PRÁVNEJ PERSPEKTÍVY	
<i>Simona Kováčová</i>	81
4.1 Nežiaduce konzekvencie mechanizmu voľby starostu v podmienkach SR	99
4.2 Príčiny voličskej apatie v komunálnych voľbách	101
Záver	107

Zoznam literatúry	109
Menný a vecný register	119

*„Život nie je osud a demokratická a slobodná spoločnosť znamenajú,
že ľudia musia mať schopnosť ovplyvňovať veci.“*
(Andreas Gross)

Žijeme v dobe demokratickej krízy, ktorej živnou pôdou je nespočetne veľa faktorov, ktoré k jej nežiaducemu stimulovaniu prispievajú, ako napr. globálny vývoj, ekonomické zaostávanie krajiny, utečenecká kríza, kríza hodnôt, aktuálna pandemická situácia a pod. Termín „demokratická kríza“ sa žiaľ akoby už zakorenil do spoločensko-politického spektra v podmienkach SR a preto je potrebné tomuto fenoménu venovať čoraz väčšiu pozornosť a odhodlane a s jasnými stratégiami a víziami jej čeliť, za účelom eliminovania demokratického deficitu krajiny. V kontexte nami skúmanej problematiky voličského hlasu nemožno abstrahovať od prítomnosti viacerých bremien demokratického rozvoja, podnecujúcich k demokratickej kríze, ako napr. nízka miera participácie, nezájem občanov o veci verejné, strata politickej dôvery. Na základe uvedeného tak považujeme za dôležité venovať intenzite voličského hlasu v zastupiteľskej demokracii obzvlášť významnú pozornosť, pretože od jej podstaty sa odvíja úroveň a kvalita demokratického zriadenia, rozvoj spoločenstva a taktiež aj charakter politickej kultúry.

Publikácia má svojou obsahovou dimenziou poukázať na úskalia voličského hlasu, rezultujúce z nastavenia volebného systému v našich podmienkach a ponúknuť riešenia, smerujúce k jeho posilneniu. Problematika voličského hlasu nás núti k zamysleniu sa nad tým, aký model by bol z pohľadu zaistenia najobjektívnejšieho premietnutia volebných výsledkov do zastupiteľského orgánu tým najspravodlivejším. Daná úvaha má veľmi dôležité opodstatnenie, pretože ak systém nie je schopný zabezpečiť, aby bol každý voličský hlas skutočne zohľadnený, môže v ňom dochádzať k negatívnym aspektom, viditeľných v podobe nízkej miere politickej participácie na rozhodovacích procesoch, čo prispieva k demokratickému deficitu krajiny.

Hľadanie adekvátnej miery efektivity v oblasti modifikácie volebnej legislatívy predstavuje zložitý proces, čoho dôkazom je fakt, že aj pri odovzdaní toho istého počtu voličských hlasov rovnakým politickým aktérom, budú volebné výsledky pri využití rôznych volebných systémov vždy diferentné. Volebné modely uplatňované v iných krajinách nám môžu byť do istej miery inšpiráciou, ale nemusia mať zákonite účinný efekt, keďže je potrebné do úvahy brať historickú tradíciu danej krajiny, regionálne diferenciácie,

zaľudnenosť územia, heterogenitu kultúry a menších žijúcich na danom území a pod., ktoré sú každej krajine vlastné.

Publikácia svojím zameraním poukazuje nie len na špecifické aspekty vybraných volieb, ale odhaľuje slabiny volebného systému a ponúka možné riešenia, ktorých účinky vyhodnocuje, ale nepovažuje ich za vyčerpávajúce. Sú len akýmiś návrhmi, ktoré svojou podstatou otvárajú priestor pre posilňovanie potenciálu voličského hlasu.

Ústava SR v článku 2 deklaruje, že „*štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo*“ (Ústava SR, 1992). Obsahová dimenzia publikácie je tak prioritne orientovaná na prvú časť uvedenej formulácie, apelujúcej na princíp delegovania moci občanmi, pričom je ambíciou publikácie vo všeobecnosti poukázať na špecifiká voličského hlasu v zastupiteľskej demokracii v podmienkach SR a odhaliť tak isté slabiny, ktoré rezultujú z nastavenia volebného systému. V intencii porozumieť problematike voličského hlasu v modernej demokracii je zámerom publikácie definovať faktory, ktoré prispievajú k znižovaniu váhy voličského hlasu a k oslabovaniu jeho účinkov, čím paralelne aj narúšajú základný účel reprezentatívnej demokracie, pre ktorý vznikla.

So zreteľom na uvedenú myšlienku je hlavný akcent daný na dve primárne oblasti, zhrnuté v štyroch nosných kapitolách:

1. neplatné a prepadnuté hlasy v parlamentných voľbách,
2. voličský hlas v komunálnych a regionálnych voľbách z pohľadu vybraných problémových oblastí.

V intencii preniknúť do hlbšieho fundamentu voličských hlasov je dôležité si na úvod uvedomiť zmysel politickej participácie v demokratickej spoločnosti, v podobe účasti na rozhodovacích procesoch, pretože od samotnej úrovne participácie možno odvodiť charakter občianskej spoločnosti a hodnotiť kvalitu demokracie. Poslaním prvej kapitoly je tak poukázať na dôležitosť aplikovania voličského hlasu do praxe, v zmysle inklinácie k participácií na volebných procesoch a naviesť tak čitateľa k odpovedi na otázku, prečo je nevyhnutné zastávať aktívny postoj k veciam verejným. K pochopeniu samotného zmyslu participácie sú nám nápomocné teoretické východiská, na ktoré je daný akcent v úvodnej časti publikácie a ktorých osvojenie si je nevyhnutným predpokladom k nadobudnutiu presvedčenia o dôležitosti participačných úkonov, obzvlášť v modernej demokratickej spoločnosti.

Poslaním druhej kapitoly je priblížiť a popísať skutočnosti, ku ktorým dochádza v ambícii predchádzať neefektívnemu hlasovaniu. Z dôvodu logických súvislostí tak poukážeme na problematiku strategického hlasovania voličov, najintenzívnejšie citeľného vo väčšinovom volebnom systéme, pričom ale za účelom rešpektovania tematickej línie publikácie budeme abstrahovať od hlbších kontextov teórie hier a racionálneho rozhodovania, ku ktorým nás v istých intenciách obsahové zameranie môže navádzať.

Na príklade volieb do VÚC v roku 2017 priblížime možné dopady zmeny mechanizmu predsedu samosprávneho kraja, pričom hlavnú pozornosť budeme venovať špecifickým postojom politických aktérov a nožnej úprave volebného systému.

Častokrát sa pred voľbami do NR SR dostávajú do popredia mylné interpretácie, vzťahujúce sa napr. na problematiku prepadávania hlasov a pridelovania mandátov, v dôsledku ktorých volič podlieha nesprávnym informáciám o volebných aspektoch. V ambícii predísť zavádzajúcim tvrdeniam je poslaním tretej kapitoly priblížiť mechanizmus modifikovania voličského hlasu do podoby poslaneckého mandátu a zodpovedať otázku, či má zmysel pripisovať prepadnutým hlasom dôležitosť v politickom systéme. Podstata kapitoly spočíva aj v definovaní primárnych faktorov, ktoré prispievajú k prepadávaniu hlasov, a v hľadaní alternatívnych riešení, ktoré by prostredníctvom svojich účinkov mohli tento dôsledok volebného systému eliminovať. Úvod kapitoly je z dôvodu uvedomenia si jasnej obsahovej diferenciacie pojmov venovaný východiskovým teoretickým aspektom neplatného voličského hlasu.

Posledná kapitola sa venuje problematike komunálnych volieb v podmienkach SR s akcentom na ich právnu úpravu a odkrýva nežiaduce konzekvencie mechanizmu voľby starostu. V kontexte obsahovej dimenzii voličského hlasu sa hlavná pozornosť orientuje na bariéry participácie a príčiny voličskej apatie v komunálnych voľbách.

Publikácia má svojím zameraním obohatiť a prehĺbiť súčasné štúdie venujúce sa voličskému hlasu v zastupiteľskej demokracii, s akcentom na možnosti jeho posilnenia. Jej cieľom je prispieť k uvedomovaniu si hlbších súvislostí medzi nastavením volebného systému a skutočným dopadom voličského hlasu v rozhodovacom procese, taktiež má demonštrovať na isté slabiny vyplývajúce z nastavenia volebného systému a vyvolať stimul k odbornej diskusii o možných návrhoch riešenia danej problematiky.

1.

POLITICKÁ PARTICIPÁCIA AKO DÔSLEDOK UPLATŇOVANIA VOLIČSKÝCH HLASOV V ZASTUPITEL'SKEJ DEMOKRACII

Natália Kováčová

Demokracia je nepochybniteľne jedným z najčastejšie využívaných termínov v politológii, no napriek frekventovanosti tohto pojmu nemožno hovoriť o jednotnej a ucelenej definícii, ktorá by ju uspokojivo a všestranne obsiahla. Absencia jednotnosti je dôsledkom vnímania demokracie ako sociovedného konceptu, ktorej podstata sa vyvíjala a modifikovala paralelne s rozvojom spoločnosti.¹ V odbornej literatúre sa pri explikácii jej fundamentu môžeme najčastejšie stretnúť s interpretáciou demokracie ako vlády ľudu na princípe väčšiny, alebo ako protipól nedemokratických režimov, nenásilná forma vládnutia na báze konsenzu, alebo vplyvom globalizácie je ju možné vnímať aj ako mocenský nástroj na dosahovanie cieľov menšiny a ovládanie iných štátnych zriadení a pod. Oveľa zaujímavejšou sa v rámci jej skúmania javí procesná stránka, teda podiel obyvateľov na správe vecí verejných, alebo inak povedané, intenzita a miera participácie obyvateľov ovplyvňovať verejné dianie. Na základe uvedeného došlo k postupnému historickému prechodu od priamej demokracie k zastupiteľskej, ktorý bol účelový, ale nie plynulý.² Vzhľadom na postupný rozmach spoločnosti bola existencia reprezentatívnej demokracie efektívnym riešením zaistenia stability a rozvoja society, pretože to, čo umožňoval malý aténsky mestský štát, alebo Rousseauove republiky, bolo z dôvodu populačného nárastu v súčasných národoch utopické. Taktiež sa do popredia dostali otázky iného charakteru, ktoré si vyžadovali vysokú odbornosť a nepretržité časové nasadenie, čo nebolo možné požadovať od všetkých občanov.

Demokracia predstavuje moderný mechanizmus, v ktorom občania ako základné jednotky disponujú právami a slobodami. Vytvára priestor pre uplatňovanie voličského hlasu, ktorého podstata je zakomponovaná už v jej primárnych pilieroch, s akcentom na princíp tradičných občianskych práv, princíp suverenity a realizácie vôle ľudu. Za storočie demokracie považujeme

1 Novovekí filozofovia ponúkajú diferentné interpretácie pojmu demokracia v komparácii s jej minulým poňatím v Aténach.

2 Nemožno odhliadať od stredovekých, novovekých monarchií.

dvadsiate storočie, kedy sa do popredia dostali myšlienky právneho štátu a v globále sa tak samotná demokracia stala akýmsi štandardom pre populáciu. Komplikovanosť demokratického mechanizmu spočíva v úvaha, ako možno dosiahnuť celospoločenskú spokojnosť, teda najlepší stav v spoločnosti, ako možno eliminovať slabé stránky demokracie, posilňovať práva a slobody občanov a uspokojovať tak verejný záujem. V ambícii jej neustáleho zlepšovania sa demokracia nesmie stagnovať, ale musí podliehať systematickému vývoju.

Človek v modernej demokracii nie je súčasťou verejného života len ako jednotlivec disponujúci právami, ale do verejného života môže vstupovať aj ako člen rôznych politických subjektov (organizácií, strán, odborov, záujmových skupín, spolkov). Politické organizácie do istej miery odzrkadľujú sociálnu štruktúru spoločnosti, keďže upriamujú pozornosť na záujmy a potreby občanov, resp. istých skupín (Briška, 2010). Spolupôsobením vlády a týchto politických subjektov dochádza ku kreovaniu inštitucionálnej bázy, ktorá predstavuje základ politického systému. Ten sa vyznačuje svojou pluralitou. Pluralizmus ako politicko-sociologický termín a primárne kritérium slobodnej demokracie, možno chápať ako istý spoločenský jav, čoho dôsledkom je existencia rôznych, navzájom si konkurujúcich skupín v spoločnosti. Termín „pluralizmus“ bol po prvý krát použitý H. J. Laskim v roku 1915 a bol opakom monistickej štátnej teórie. Teória pluralizmu sa začala rozvíjať v období po prvej svetovej vojne a k jej významným prívržencom patril napr. G. D. Cole, Ch. Taylor. Na pôde USA boli jej zástancami predovšetkým D. Truman a A.F. Bentley (Kulašik, 2005). Truman akcentoval na aktivitu ľudí, ktorá je nevyhnutná k politickej tvorbe vôle. Podľa Bentleyho záujmové skupiny tvoria permanentný politický proces, ktorého základom sú tlaky a protitlaky diferentných záujmových skupín. Bentley chápe politiku ako konflikty a súperenie záujmových skupín, pričom tieto konflikty zväčša prispievajú k celkovej rovnováhe moci v spoločnosti. Konflikty prebiehajú v rámci určitých medzí a sú vnímané ako konštruktívne prvky a ako neoddeliteľná súčasť politického procesu (Králik, Uhlerová, 2012). Podľa Trumana sa záujmová skupina môže modifikovať do formy politickej záujmovej skupiny tak, ak využíva na realizáciu svojich zámerov prostriedky štátnych inštitúcií (Briška, 2010). K popredným predstaviteľom modernej verzie pluralizmu a to polyarchie patril R. Dahl, ktorý konštatoval, že „moc je v štáte v rukách viacerých početných skupín spoločnosti, z ktorých každá má svoje prioritné záujmy, čím sa navzájom odlišujú“ (Kováčová, N., 2014, s.35). V polyarchii existuje priestor pre konkurenčný boj skupín, čo

vylučuje diktatúru niektorej z nich. Podľa Dahla musí byť moderný demokrat pluralistom (Dahl, 1995).

V politologickom ponímaní sa za pluralistov považuje združenie politických, anglických a francúzskych teoretikov, odmietajúcich trvalo monopolné postavenie jednej záujmovej skupiny, ktorí svoje práce publikovali po prvej svetovej vojne. Poslaním pluralistickej demokracie je vytvorenie inštitucionálneho rámca pre optimalizáciu realizácie záujmov občanov, pri rešpektovaní záujmov väčšiny a zároveň s ochranou záujmov menšiny. „*Pluralistický model reprezentácie záujmov je systém, v ktorom existujúce záujmové skupiny slobodne súťažia v štáte a v spoločnosti vo svojom úsilí ovplyvňujú držiteľov moci, pričom žiadna záujmová skupina nie je dominantná*“ (Králik, Uhlerová, 2012, s.125). Rovnováha demokratického systému závisí od toho, do akej miery sú schopné politické subjekty-inštitúcie, štát, politické strany, záujmové skupiny, hnutia, orgány samosprávy a pod., reagovať na potreby občianskej spoločnosti.

Podstatu fungovania politického systému v kontexte pretavovania verejných záujmov do podoby konkrétnych výstupov, s akcentom na spätnú väzbu, predstavil prostredníctvom modelu vo svojej systémovej teórii D. Easton. Vstupy vo forme požiadaviek, resp. očakávaní zo strany verejnosti smerujú k vláde, resp. k politickým reprezentantom, ktorí ich transformujú do podoby výstupov v podobe zákonov. Tie vyvolávajú spätnú väzbu na základe toho, ako pôsobia na prostredie. K ohrozeniu fungovania systému môže dôjsť v prípade, ak sa jedná o prílišné množstvo požiadaviek zo strany verejnosti na vládu, kedy je rozhodovacia kapacita preťažená (Kulašik, 2007).

Na to, aby demokracia mohla fungovať je dôležitý záujem občanov o veci verejné. Tým sa paralelne posilňuje aj samotná podstata demokracie, pretože občianska zaangažovanosť a odmietnutie ľahostajnosti k spoločensko-politickým udalostiam je prevenciou zaistenia dobrého fungovania vecí verejných a garanciou napredovania spoločnosti. Politická a občianska participácia zvyšujú kvalitu demokracie a pôsobia aj v pozícii preventívneho nástroja, keďže ju chránia pred presadzovaním záujmov úzkej skupiny ľudí. Ako sme už spomenuli, demokratické zriadenie dáva občanom isté práva, a keďže majú niekoľko možností ako zasahovať do verejných záležitostí a ovplyvňovať tak spoločenské dianie, vzrastá u nich pocit zodpovednosti za rozhodnutia, ktoré určujú, akým smerom sa bude verejný záujem uberať. Termín „verejný záujem“ sa v súčasnosti do popredia dostáva s verejnou politikou ako vednou disciplínou, ale keďže reflektuje voličský hlas, považujeme za dôležité z teoretického aspektu aspoň okrajovo priblížiť jeho podstatu.

Korene verejného záujmu siahajú až do Antického Grécka, kedy bol spájaný skôr s verejným, resp. spoločenským blahom, ideálom. Jeho obsahová dimenzia sa postupne s rozvojom spoločnosti výrazne menila. Vo filozofii sa verejný záujem stotožňoval so všeobecným blahom. V období osvietenstva predstavovalo „základný prvok verejného blaha osvietené chápanie, kde každý občan mal dostatočné a rovnaké možnosti na voľbu v rozhodovacích záležitostiach. Pre osvietenskú filozofiu predstavovali všeobecné blaho napr. individuálna sloboda, šťastie všetkých občanov, právo, sloboda, vlastníctvo“ (Kováčová, Králik, 2017, s. 45). V období kresťanstva sa verejný záujem viazal na lásku k blížnemu svojmu. Podstatu všeobecného blaha načrtlo už známe dielo z roku 1752 *Spoločenská zmluva*, v ktorej J. J. Rousseau, sympatizant priamej demokracie akcentoval na združovanie osôb. Uzatvorením spoločenskej zmluvy jednotlivec vstupuje do občianskeho stavu, čím sa stáva podriadený spoločnému záujmu verejnosti. Verejnosť možno chápať ako združenie občanov, resp. časti občianskej spoločnosti, ktorých spájajú spoločné ciele a participujú na riešení istých problémov. Ak by sme ciele tejto spoločnosti považovali za ciele väčšiny, potom možno hovoriť o verejnom záujme. Ten sa vždy viaže k istému času a miestu, nemá teda nadčasovú platnosť. Verejný záujem možno považovať za spoločenský záujem, kolektivizovaný záujem, nadindividuálny, alebo ho možno interpretovať ako sumu individuálnych záujmov (Adamcová, Klus, 2006). Ak sa vrátíme späť k Spoločenskej zmluve, nemôže fungovať bez prítomnosti zákonov. Každý štát je republika, ktorá podlieha zákonu a riadi sa ním, pretože iba vtedy môžeme hovoriť o dominancii verejného záujmu. Efektívne fungovanie spoločnosti závisí od záujmu obyvateľov zhromažďovať sa, združovať a riešiť verejné záležitosti.

Modifikáciu verejného záujmu ovplyvnili v 20. storočí vojnové udalosti, veľká hospodárska kríza v 30. rokoch, nové ideológie, ktoré svoj nástup zaznamenali po II. svetovej vojne, globalizácia, feministické prúdy a pod.

Podľa L. Majlingovej predstavuje verejný záujem pojem, do ktorého prináležia hodnoty tzv. všeľudského charakteru a je v celku identický s pojmom spoločenský záujem, resp. celospoločenský záujem. Vykonávateľom verejného záujmu je sociálny subjekt, ako napr. verejná inštitúcia (Majlingová a kol., 2002).³

3 Keďže sa jedná o skutočne nevyčerpatelnú a rozsiahlu tematiku, poukázali sme len na niekoľko vybraných definícií, v snahe priblíženia tohto pojmu, ktorý bezprostredne súvisí s ambíciou pretavovania voličského hlasu do želananej podoby. Verejný záujem interpretujú rôzne ideológie: socializmus, liberalizmus, konzervativizmus. Ďalej možno hovoriť o právnej interpretácii verejného záujmu, ekonomickom ponímaní verejného záujmu, ponímaní verejného záujmu z pohľadu verejnej správy a pod.

So zreteľom na uvedenie si dôležitosti uplatňovania voličského hlasu, v zmysle inklinácie k účasti v nami analyzovaných rozhodovacích procesoch- voľbách, je dôležité pochopiť podstatu samotnej participácie. Participácia je zdrojom životaschopnosti spoločnosti a hybnou silou demokracie. Intervenciu občanov do rozhodovacej sféry možno považovať za „bazálnu súčasť demokratického politického systému, zabezpečujúceho diverzitu názorov a požiadaviek zo strany spoločnosti. Možnosť implikovania záujmov občanov predstavuje hodnotovú súčasť demokratického zriadenia“ (Džatková, 2018, s. 40).

Politická veda si tento koncept začala osvojovať koncom 50-tych rokov minulého storočia a na prelome 70/80-tych rokov pojem „participácia“ nadobudol širšiu obsahovú dimenziu. Novoveké koncepcie vnímajú participáciu v prepojení s mocou a vplyvom a s terminologickým aparátom ako je napr. samospráva, tretí sektor, vzdelávanie a pod.

Participačná teória ako moderná teória demokracie sa sústreďuje na politicky aktívnu občiansku spoločnosť. I. Shapiro tvrdil, že poslaním demokracie je poskytnúť občanovi prostriedky tak, aby sa mohol zúčastňovať správy vecí verejných (Ježovicová, 2010). Hlavný zmysel participácie spočíva v presvedčení jednotlivca byť súčasťou verejného diania a podieľať sa na implementácii verejného záujmu. Pre participačnú teóriu demokracie sa stali východiskovými myšlienky priamej demokracie, ktorej korene siahajú do obdobia Antického Grécka, nepoznajúceho princíp rovnosti.⁴ Počiatky participácie sú späté s antickým filozofom Aristotelom, ktorý myšlienku jej dôležitosti zdôraznil v diele *Etika Nikomachova* konštatovaním, že „*primárnou úlohou demokracie je zabezpečiť šťastie. Pravý zmysel šťastia je možné dosiahnuť na základe sebarealizačnej činnosti, teda formou participácie, ktorou jednotlivec prispieva k verejnému blahu*“ (Kováčová, N., 2014, s. 8). Aristoteles rozlišoval politickú a právnu participáciu, pričom politická sa vzťahovala na aktivitu pri tvorbe zákonov a právna akcentovala už na vykonávanie reálne existujúcich noriem.

Významným propagátorom participačných činností bol A. Tocqueville, ktorý patril k popredným teoretikom modernej masovej demokracie. Stotožnil sa s princípom rovnosti v americkej spoločnosti, ktorá odmietala aristokratizmus a svoje myšlienky zvečnil v diele z roku 1835 *O demokracii v Amerike*. Ako zástanca žiadúcej participácie vo svojich štúdiách dospel k záverom, že efektívnosť participačných úkonov závisí hlavne od

4 V Periklesových Aténach bolo najvyšším orgánom ľudové zhromaždenie (eklézia) a mohli sa ho zúčastniť iba „občania“ (vo vtedajšom zmysle slova), otroci mali účasť zakázanú.

priestorového vymedzenia. Zdôrazňuje, že societa na nižšej úrovni pozná svoje záujmy a potreby lepšie, ako vládnuca reprezentatívna skupina na celoštátnej úrovni, čím ľahšie dospeje ku konsenzu, ktorý má byť výsledkom rozhodovania.

Už spomínaný R. Dahl pojem „participácia“ stotožňoval s termínom „účasť“. Obsahový zmysel jeho myšlienky poukazuje na politickú rovnosť, efektívnu účasť, poučené porozumenie, kontrolu nad nastolovaním agendy k prejednávaniu a zapojenie všetkých dospelých do rozhodovacieho procesu, čo považuje za základné archeotypy demokracie (Eštok, 2012). Podstata rozhodovania je založená na rovnakej možnosti vyjadriť sa k danej problematike pre každého plnoprávneho občana štátu, ktorých hlas má rovnakú váhu. Participačná demokracia vytvára protiváhu k nedemokratickým ústavám.

Rovnako ako iné moderné teórie demokracie, ani participačná demokracia sa nevyhla kritike, predovšetkým zo strany G. Sartoriho a A. Fraenkela, ktorí jej nadbytočnosť zhrnuli do nasledovných bodov: (Kováčová, N., 2014).

- *participačná teória demokracie je empiricky neoveriteľná,*
- *človeka vykresľuje v idealistickom ponímaní, ale neberie ohľad na jeho egoistickú stránku,*
- *občianska participácia ohrozuje stabilitu spoločnosti,*
- *je úzko orientovaná a jednodimenzionálna,*
- *občania disponujú prílišným množstvom kompetencií.*

Konzekvenciou dvoch foriem demokracie (priamej a zastupiteľskej) bol spoločenský diskurz v zainteresovaní verejnosti v spoločensko-politickom spektre. Došlo tak k vygenerovaniu primárnej dilemy vo forme otázky, „*či je z hľadiska konsolidácie demokracie prospešnejšia vysoká miera účasti občanov na správe vecí verejných, alebo či možno nachádzať uspokojenie v rámci teórie elitnej demokracie, respektíve konceptu racionálneho výberu*“ (Gojdič, 2014, s. 304). Na jednej strane sa tak do popredia dostávali zástancovia žiadúcej participácie, ktorí sa vo svojich názoroch prinavracali k východiskám priamej demokracie a nelimitovali intenzitu participačných úkonov len na volebnú účasť, ako tomu bolo v prípade zástancov nežiadúcej participácie. Tí boli prezentovaní skupinou elitistickej modernej teórie demokracie, ktorá na demokraciu nazerala ako na vládu ľudu ľudom zvolenou elitou a zužovala sa na úzky okruh vládnucich, za účelom zaistenia stability a eliminovania spoločenského chaosu. Popredným predstaviteľom tohto prúdu bol M. Weber podľa ktorého elita, resp. menšina je nadradená nad masou a predstavuje dominantný prvok riadenia politického systému. Weber predpokladal, že „*voliči sú informovaní a na verejný prospech orientovaní*

jednotlivci, ktorí tým, že zvolia politikov do úradu, prijímajú zmysluplné rozhodnutie. Zvolení politickí zástupcovia prijímajú legislatívu, ktorá je jasná a jednoznačná a byrokrati zabezpečujú objektívny výkon zákona“ (Johnson, 1991, s. 271). Úzka skupina vládnucich (elít) je garanciou zaistenia stability spoločnosti, ktorá by v prípade zavedenia priamej demokracie postupne zanikla. Bazálnou politickou inštitúciou je podľa Webera štát a súbor inštitúcií, ktoré sa zaoberajú vynucovaním poriadku, definovaného normami. Zákonom ustanovená norma je tak jedným z primárnych nástrojov štátu, ktorý považuje za inštitúciu, ktorá má vo vnútri spoločnosti monopol na násilné vynucovanie. To však môže byť použité len legálnou politickou autoritou, čo tvorí podstatu legality moci. Weber teda zdôrazňuje opak toho, čo tvrdí K. Popper (Kulašiková, Kováčová, 2019). Politické inštitúcie používajú modely konania, ktoré sa opierajú o násilie a donucovanie. Weber hovoril o dôležitosti moci, ktorú chápal ako autoritu a je ňou len vtedy, *„keď ovládanie sú presvedčení o tom, že moc má aj reálnu silu dosiahnuť ciele a ovládanie – si túto (v podstate cudziu) vôľu osvoja ako princíp, základ svojho konania*“ (Kováčková, Králik, 2017, s. 34). Istou formou moci je vodcovstvo. Vo Weberovej koncepcii sa do popredia dostáva charizmatiký vodca, ktorý sa takým javí len na začiatku vládnutia a postupne sa charisma modifikuje napr. do podoby diktatúry. Pojem moc prepája s panstvom, ktoré diferencoval do troch skupín: (Kulašik, 2005)

- *tradičné,*
- *legálne,*
- *charizmatické.*

Weberove poňatie moci uznáva vzťahy nadradenosti a podradenosti. Demokracia je výsledkom administratívneho procesu, ktorý riadia elitári a ľud im voľbou odovzdal do rúk právomoc rozhodovať o spoločensko-politických otázkach, ktoré majú dopad na život verejnosti.

Expanzívnu mieru participácie voličov v spoločenskom spektre odmietajú sympatizanti ekonomickej teórie demokracie J. Schumpeter, A. Downs, čo odôvodňujú sklonmi elektorátu podliehať emóciám, čím sa ľahko stávajú ovplyvniteľnými. Schumpeter akcentuje na intenzitu reklamy a vplyv médií. Podľa neho je klasická teória demokracie v praxi nefunkčná. Občan je politickému svetu vzdialený, je mu neznámy a preto by politické rozhodnutia mali vzhádzať z vôľ tých, ktorí sa nachádzajú blízko centra moci (politické strany). *„Vôľa ľudu je umelo vytvorenou vôľou a nie je hnacou silou politického procesu, ale jeho produktom*“ (Kováčik, 2009, s. 39). Svoju interpretáciu demokracie opiera o Weberovu analýzu byrokracie. Demokracia funguje ako

trh a dochádza tu k obchodovaniu s takými hodnotami, ako je napríklad moc. Na to, aby mohla demokracia fungovať musí byť naplnených niekoľko predpokladov: (Kulašik, 2005)

- *vysoká odbornosť, profesionalita tých, ktorí rozhodujú,*
- *zásahy štátu do spoločenského života,*
- *byrokratický aparát-profesionalita,*
- *vysoká úroveň demokratických inštitúcií,*
- *podradenosť väčšiny pravidiel elitárov.*

Podstatným rozdielom medzi Weberovým chápaním byrokracie a jej súčasnými analýzami je fakt, že Weber vnímal byrokráciu ako dokonalý systém riadenia, resp. jav, ktorý v organizáciách vedie k mnohým pozitívnym aspektom. Súčasní teoretici sa však na byrokráciu pozerajú kriticky, teda ju vnímajú ako systém spôsobujúci rozsiahle problémy, a preto hľadajú alternatívy fungovania organizácií, resp. snažia sa nájsť spôsoby ako je možné jednotlivé problémy byrokracie aspoň korigovať. Kritici byrokracie poukazujú na to, že práve tie nástroje, ktoré by mali zaručiť efektívnosť fungovania organizácie na racionálnom princípe, vedú k neefektívnosti a zlyhávajú na viacerých úrovniach.

Straníckej súťaživosti a boju o preferencie venoval svoje štúdie A. Downs, predstaviteľ teórie racionálnej voľby. Konanie voličov v zmysle uplatnenia voličského hlasu je racionálnym len vtedy, keď nie je ekonomicky stratové. Jednotlivec sa podľa teórie racionálnej voľby musí správať tak, aby maximalizoval svoj úžitok. „*Volič bude inklinovať vždy k tej politickej strane, z víťazstva ktorej bude mať on sám najväčšie výhody*“ (Kováčová, N., 2014, s. 88). Downs politiku chápe ako trh na ktorom sa súťažá o voličské hlasy. Zo svojich presvedčení skonštruoval istý model demokracie pozostávajúci zo štyroch základných pilierov a to: demokracia, strany, vláda a občania. V demokracii majú občania právo prostredníctvom volebného mechanizmu rozhodovať o tom, kto bude reprezentovať ich záujmy. Voľby musia byť cyklické a podmienené konkurenciou, keďže si volič vyberá minimálne z dvoch strán. Víťazná strana resp. strany vytvoria koalíciu a preberajú moc v štáte. Porazené strany akceptujú víťaza.

1.1 Diskurz v konceptualizácii pojmu „politická participácia“

Pojem „participácia“ v sebe zahŕňa širokú škálu možností, prostredníctvom ktorých občan vyjadruje svoj postoj k verejnému daniu. Najbežnejším prejavom konvenčnej participácie je účasť na rozhodovacích procesoch, teda účasť vo voľbách. Jej obsahová dimenzia je v politickej oblasti ale ďaleko rozsiahlejšia a vzťahuje sa napr. aj na finančnú podporu politických strán, účasť na predvolebných kampaniach, protestoch, petičné aktivity, aktivity v neziskovom sektore a pod. E. Kováčová uvádza, že *„participáciou sa najčastejšie rozumie účasť na spoločenskom živote, spoločenstvo v spoločenských organizáciách a napokon i samotná účasť vo voľbách, organizovanie petícií, alebo účasť na zhromaždeniach. Z uvedeného vyplýva, že participácia je akousi „alfou a omegou“ pre stanovenie úrovne demokratickosti daného politického systému“* (Kováčová, E., 2011, s. 208).

V dôsledku realizácie participačných činností dochádza k eliminovaniu priepastí medzi jedincom a štátom a taktiež podstata jednotlivca získava na svojej hodnote, čím sa stáva plnohodnotným a nezávislým členom spoločnosti. Podľa Z. Bútorovej a O. Gyárfášovej *„participáciu možno vo všeobecnosti chápať ako aktívnu účasť jednotlivcov na riešení spoločenských problémov a na spravovaní verejných záležitostí- či už sa odohráva v rámci lokálnej komunity, konkrétnej spoločenskej organizácie, etnického či národného spoločenstva, alebo globálnej komunity“* (Gyárfášová, Bútorová, 2010, s. 139).

Ak budeme vychádzať z našich podmienok, potom možno dať participácii prívlastok „dobrovoľná“. Participácia na rozhodovacích aktoch je dobrovoľnou aktivitou a vychádza z vlastného presvedčenia každého občana, čo znamená, že k hlasovaniu voliča nemožno donútiť pod vplyvom vynuovenia si istých sankcií, ako je tomu v niektorých krajinách. Nejedná sa teda o povinnosť určenú štátom.

Aktívna societa, ktorá participuje na veciach verejných dokáže upozorniť na existujúce problémy, identifikovať ich, navrhnúť sled opatrení na ich elimináciu, implementovať návrhy do praxe a pod., čím dochádza k modifikácii existujúceho status quo. Tým, že sa občania podieľajú na správe vecí verejných, upriamujú pozornosť na svoje potreby a záujmy, ktoré je potrebné z pohľadu verejnej politiky legitimizovať.

V súvislosti s konceptualizáciou pojmu politická participácia narážame na isté problematiky. Tie spočívajú v diferentnej interpretácii tohto pojmu v spoločensko-politických diskusiách a tak nemožno hovoriť o jednotnej

obsahovej dimenzii a jednotnej definícii tohto pojmu. Prvý problém, ktorý nachádzame v odbornej literatúre sa viaže na nejednotnosť chápania vzťahu a diferenciacie medzi politickou a občianskou participáciou. Na základe uvedeného možno hovoriť o dvoch názorových prístupoch, ktoré nie sú jednotné v otázkach nadradenosti a podradenosti uvedených sfér, teda v otázkach vzájomného vzťahu medzi politickou a občianskou participáciou.

Prvý prístup považuje politickú participáciu za podkategóriu občianskej participácie, čo znamená, že aktivity verejnosti, ktoré sú súčasťou politickej participácie sú paralelne aj aktivitami občianskej participácie. D. Ruedin vnímal občiansku participáciu v širšom kontexte, pretože zahŕňa aj aktivity presahujúce politickú sféru, ako napr. členstvo v občianskych združeniach, nadáciách, dobrovoľníckych združeniach (Bardovič, 2015). Kontrastné presvedčenie zastávali napr. J. Ekman a E. Amnå, ktorí naopak občiansku participáciu vnímali ako podkategóriu politickej participácie.

Druhý prístup nevymedzuje hranice medzi politickou a občianskou participáciou, pretože tieto dve sféry sa vzájomne prelínajú. Tu hovoríme o pojmovej nejasnosti a nejednoznačnosti rozdielu medzi politickou a občianskou participáciou. Do popredia sa tak dostávajú tvrdenia, že aktivity v treťom, neziskovom sektore môžeme na prvý pohľad považovať za súčasť občianskej participácie, ale tento rozmer je ďaleko širší a môže v krajnom rozsahu prerásť až v politickú participáciu, ktorá je latentnou. K tomuto názoru inklinoval R. Dalton v diele *Občianska politika v západných demokraciách*, v ktorom hľadal odpoveď na otázku, či aktivity zamerané na uspokojovanie rôznych potrieb, ktoré sa uskutočňujú v rámci združených skupín, alebo organizácií športu, zdravia a pod., sú do určitej miery aj participáciou politickou. Hoci by sme prvotne mohli tieto činnosti kategorizovať do občianskej participácie, ich podstata môže sklzánuť aj do politickej roviny a to v prípade, ak by členovia daných spolkov, alebo združení chceli vyjednať zaujímavejšie podmienky pre svoju budúcu existenciu.

Dalton vo svojich záveroch dospel ku kategorizácii piatich základných typov občianskych aktivít: (Bútorová, Gyárfášová 2010)

- *možnosť participovať vo voľbách,*
- *zúčastňovať sa na predvolebných kampaniach,*
- *miestne činnosti,*
- *možnosť obrátiť sa na verejného činiteľa,*
- *protestné akcie, štrajky.*

K pojmovej nejasnosti prispeli aj Daltonove označenia, ako napr. občianska politika a občiansko-politické správanie.

Druhý problém sa v rámci pojmovej konceptualizácie viaže na obsahovú dimenziu. Nezrovnalosti vznikajú v tom, či súčasťou politickej participácie majú byť okrem aktivít a činností aj presvedčenia a hodnoty a diskurz je citeľný aj v obsahovej definícii „participanta“.

Za priekopníkov politickej participácie možno považovať dvoch predstaviteľov – S. Verba a N. H. Nie, ktorí svoje štúdie venovali analýze amerických občanov v rozhodovacích procesoch. Participačné aktivity kategorizujú do 4 skupín: (Verba, Nie, 1972)

- *hlasovanie v rozhodovacích procesoch, využívanie len aktívneho volebného práva,*
- *volebná kampaň* (finančná podpora politických strán, vytváranie tlaku zo strany politického subjektu na širšiu časť verejnosti, za účelom prijatia presadzovanej politickej predstavy),
- *občianska iniciatíva* (face-to-face komunikácia v rámci skupiny, alebo vyjednávania s vládou, sieťovanie),
- *kooperačné aktivity* (aktivity vzťahujúce sa dosiahnutie spoločného cieľa komunity a s tým spojené ovplyvňovanie vládej politiky).

Verba a Nie definujú politickú participáciu ako „*viac či menej priame, legálne aktivity súkromných osôb, ktoré sa zameriavajú na ovplyvňovanie výberu vládnucich predstaviteľov, alebo ich činnosti*“ (Ježovicová, 2010, s. 129).

S inou kategorizáciou politickej participácie sa stotožnili S. H. Barnes, M. Kaase, neskôr A. Lijphart, R. Duch a M. Smith, ktorí ju vnímali v troch rovinách: (Kováčová N., 2014)

- *tradičná participácia:* voľby, petície, angažovanosť na komunálnej úrovni,
- *netradičná participácia:* protesty, štrajky, demonštrácie,
- *užšie definovaná participácia:* aktivity v treťom sektore, charita, a pod.

L. W. Milbrath a M. L. Goel ponúkajú vlastnú interpretáciu politickej participácie, ktorú chápu v širšom kontexte, čoho dôkazom je prekračovanie tradičných aktívnych funkcií, nasmerovaných na determinovanie volebných výsledkov, čím neodhliadajú ani od ceremoniálnych, podporných a dodatočných aktivít (Milbrath, Goel, 1982). Česká odborníčka K. Vrábliková chápe participáciu ako činnosť občana, ktorý svojou aktivitou prispieva k zmene politických výstupov (Vrábliková, 2008).

Problemátike politickej a občianskej participácie v podmienkach SR venujú svoje štúdie napr. už spomínaná Z. Bútorová a O. Gyárfášová, ktoré

prehľadili kategorizáciu participácie a dospeli k jej konkrétnej typológii, ktorá je do určitej miery mixom Daltonovej klasifikácie (Bútorová, Gyárfášová, 2010).

- *aktivity politického charakteru vychádzajúce z vlastného presvedčenia jednotlivca* (participovať vo voľbách, zúčastňovať sa kampaní, rokovaní, obracať sa na verejného činiteľa),
- *participácia na masových akciách* (podpora petície),
- *participácia na protestných štrajkoch* (bojkot, kolektívne vyjadrenie nesúhlasu, činnosť v odborových zväzoch),
- *angažovanosť vo verejných diskusiách* (prezentovanie svojich názorov dotýkajúcich sa verejnej problematiky, činnosť a aktivity v neziskovom sektore).

V rámci rôznorodnej obsahovej dimenzie pojmu politická participácia sa do popredia často dostáva úvaha, koho možno považovať za participanta. Ani v tejto oblasti nepanuje názorový konsenzus medzi odbornou verejnosťou. Dôkazom rozchádzajúcich sa názorov je napr. tvrdenie Verbu, ktorí za participanta považoval len voliča využívajúceho aktívne volebné právo (nie pasívne volebné právo). Kontrastné vnímanie je viditeľné u Milbratha, ktorý v diele *Political Participation* kategorizoval participantov do troch skupín: (Kováčová, N., 2014)

- *divácka skupina (najpohodlnejšia)*: najnižší stupeň participačných aktivít, príjem informácií, výmena informácií, sledovanie politických diskusií a pod.
- *prechodná skupina*: v komparácii s predchádzajúcou skupinou sú participanti aktívnejší, prichádzajú do priameho kontaktu s politickými predstaviteľmi, alebo finančne podporujú politickú stranu, zúčastňujú sa na predvolebných mítingoch a pod.
- *zápasníci, gladiátori*: tretia úroveň predstavuje najvyšší participačný stupeň, pretože okrem uplatňovania aktívneho volebného práva sa do popredia dostáva aj pasívne.

Štúdie politickej a občianskej participácie nepoznajú limity vo svojej obsahovej vyčerpatelnosti. Okrem spomenutých autorov sa participačnému aspektu v rámci súčasného výskumu v našich podmienkach SR venujú viacerí odborníci ako napr. M. Čambálíková, L. Macháček, Z. Paulíniová, B. Strečnanský, D. Klimovský, P. Ondria, J. Bardovič, E. Višňovský, A. Bitušíková, M. Sekerák, J. Plichtová, V. Krivý, G. Mesežnikov a pod. S akcentom na zahraničnú provinciu nesmú ostať opomenutými napr. P. Vymětal,

N. Nelson, S. Wright, Ch. Mouffee, D. Day, C. Crouch, S. Evans, J. Kooiman a množstvo iných.

Na základe uvedených teoretických východísk môžeme konštatovať, že v súčasnosti neexistuje jednotná definícia politickej participácie. V súvislosti s politickou a občianskou participáciou považujeme za dôležité pri analýze ich recipročného vzťahu k nim pristupovať ako ku „sesterským“, pretože prípadná nadradenosť, resp. podradenosť občianskej, alebo politickej sféry, bude mať vždy negatívny dopad pre jednu z nich. Je dôležité hovoriť o ich súčinnom vzťahu a vzájomnom dopĺňaní sa a rešpektovaní.

Sila voličského hlasu v zastupiteľskej demokracii spočíva predovšetkým v možnosti zvolenia zastupiteľského zboru, ktorého poslaním je zastupovať záujmy a potreby občanov, ktorí mu prostredníctvom rozhodovacieho volebného procesu zverili do rúk politickú moc. Ako sme už spomenuli, politická participácia a záujem občanov o veci verejné je hybnou silou spoločnosti, ktorá vypovedá o jej úrovni a ovplyvňuje charakter politickej kultúry. Efektívne fungovanie demokratickej spoločnosti a jej napredovanie si vyžaduje politicky zaangažovaných občanov, ktorých aktivita je viditeľná okrem iného aj v percentuálnych ukazovateľoch volebnej účasti, resp. inak povedané vo využití voličského hlasu. Pokles občianskej zaangažovanosti má negatívny dopad na kvalitu demokracie a je stimulom rozvoja nežiadúceho trendu demokratickej krízy.

Fenomén demokratickej krízy nie je v súčasnosti ojedinelým javom, práve naopak, moderné demokracie tento nežiadúci trend postihuje čoraz častejšie, čo sa následne pretavuje do podoby existencie rôznych problematík, ktorým musí spoločnosť čeliť. V oblasti politického spektra sa v súvislosti s týmto termínom hovorí o existencii a prítomnosti viacerých nežiadúcich bremien demokratického rozvoja a jedným z nich je aj problematika nízkej miery participácie, alebo nezájmu občanov o veci verejné. Uvedené konštatovania tak vo veľmi zovšeobecňujúcej rovine deklarujú dôležitosť využívania voličského hlasu, v podobe účasti na rozhodovacích procesoch.

1.2 Bariéry politickej participácie v modernej demokratickej spoločnosti

Demokratické princípy a ich napĺňanie možno v reálnej politike považovať za ideál, ku ktorému je potrebné smerovať. V kontexte uvedeného považujeme za dôležité diferencovať medzi ideálom a skutočnosťou, resp. praxou,

keďže aspekt demokratického deficitu a krízy nie je moderným spoločnosťam cudzí, čím dochádza k oslabovaniu jej stability.

Uplatňovanie voličského hlasu má silu reflektovať potreby a záujmy verejnosti a čím viac voličských hlasov sa v rozhodovacom procese pretaví do efektívnych hlasov, tým možno hovoriť o vyššej miere reprezentatívnosti a legitimity zastupiteľského orgánu na národnej úrovni. Osvojenie si participatívnych činností, v podobe základnej formy účasti na voľbách predstavuje fundamentálne východisko k uspokojovaniu verejného záujmu. Ako sme už spomenuli, v samotnom jadre demokracie je daná participatívna aktivita, ktorá je nesmierne dôležitá pre rozvoj demokracie a jej produktívne napredovanie. Stagnácia nie je žiadúca. V tejto súvislosti platí jednoduchá zákonitosť. Ak občan zaujme pasívny postoj voči verejnému daniu, demokracia nebude napredovať a bude statickou.

V politologických diskusiách, ale pozorujeme značné diferenciácie na zmysel účasti. Zaujímavým sa javí napr. postoj J. R. Hardina, M. Rosemu, ktorí považujú pasivitu za žiadúcu, pretože nízka volebná účasť nemôže byť považovaná za problematickú. Podľa Hardina je nízka miera záujmu občanov o veci verejné nepriamym odzrkadlením spokojnosti občanov s nastavením politického systému. (Dančišin, 2012). Rosema inklinoval k názoru, že pri nízkej miere participácie sa zvyšuje váha voličského rozhodnutia, keďže sa rozhodovacích procesov pravdepodobne zúčastňujú informovaní voliči, čo môže prispieť len k želanému stavu spoločnosti.

V súlade s participatívnou teóriou demokracie, v našich podmienkach apelujeme na dôležitosť využívania aktívneho volebného práva, v snahe eliminovať už niekoľkokrát spomínaný fenomén demokratickej krízy, čoho dôkazom je aj klesajúca miera účasti participantov vo voľbách a neúspešná referendová tradícia (vid'.tab. č. 1).

V ambícii priblíženia problematiky, prečo niektorí voliči neuplatňujú svoj voličský hlas v demokratickej spoločnosti a inklinujú k voličskej pasivite je dôležité jasne pomenovať bariéry politickej participácie. Vzhľadom na nami skúmanú problematiku voličského hlasu v tejto časti upozorníme len na hlavné prekážky účasti v parlamentných voľbách, pričom budeme odhliadať od špecifických atribútov neparticipácie, viažucich sa na konkrétne typy volieb ako napr. v prípade samosprávnych volieb determinant jedného kandidáta, podmienka voľby v meste trvalého bydliska, alebo nemožnosť voľby zo zahraničia⁵.

5 Bližšie sa determinantom nezájmu o komunálne voľby budeme venovať v kapitole č. 4.

Tabuľka č. 1:*Miera participácie na voľbách a referendách v podmienkach SR*

rok	parlamentné voľby	prezidentské voľby 2. kolo	komunálne voľby	regionálne voľby 2. kolo	európske voľby	celoštátne referendá
1990	95,39 %		63,75 %			
1992	84,20 %					
1994	75,65 %		52,42 %			19,96 %
1997						9,53 %
1998	84,24 %		53,95 %			44,26 %
1999		75,45 %				
2000						20,03 %
2001				22,61 %		
2002	70,06 %		49,51 %			
2003						52,15 %
2004		43,50 %			16,96 %	35,86 %
2005				11,07 %		
2006	54,67 %		47,65 %			
2009		51,67 %		18,39 %	19,64 %	
2010	58,83 %		49,69 %			22,84 %
2012	59,11 %					
2013				17,29 %		
2014		40,48 %	48,34 %		13,05 %	
2015						21,42 %
2016	59,82 %					
2017				jednokolová voľba 29,95 %		
2018			48,67 %			
2019		41,79 %			22,25 %	
2020	65,80 %					

Zdroj: (Štatistický úrad SR)

Za najčastejšie determinanty, ktoré prispievajú k voličskej pasivite vo všeobecnosti považujeme:

- *neznalosť, absencia informácií a nezáujem o politickú sféru,*
- *pohodlnosť,*
- *aspekt nedôvery, sklamanie z nenaplnených sľubov,*
- *mechanizmus politického systému.*

Z dôvodu absencie politickej gramotnosti a nedostatočnej informačnej bázy voliči často neprejavujú záujem o veci verejné, pretože im je sféra politiky vzdialená, nerozumejú jej a prvoradý je pre nich rodinný život, práca, teda tie oblasti spoločenského života, na ktoré majú bezprostredný dosah a čoho sú reálne súčasťou. Informácie sú ale najdôležitejším aspektom poznatkovo orientovanej spoločnosti. Problém niekedy nepredstavuje ich nedostatok v spoločenskom spektre, ale naopak ich množstvo a od toho závisiaca schopnosť jednotlivca selektovať, resp. triediť informácie a vyhodnocovať ich relevantnosť.

Z tabuľky č. 1 vyplýva, že voliči v priemere vykazujú najnižšiu mieru participácie v nadnárodných voľbách. Hoci v posledných eurovoľbách účasť v našich podmienkach mierne vzrástla oproti voľbám pred piatich rokov o viac ako deväť percent, opäť bola najnižšou v rámci celej Európskej únie a dosahovala len 22,7%. Občania SR eurovoľbám nepripisujú dostatočný význam, pretavený do podoby volebnej účasti, čo možno odôvodniť neznalosťou funkcií a právomocí Európskeho parlamentu, alebo absenciou informácií o jednotlivých kandidátoch. Nadnárodná sféra je im neznámou a vzdialenou oblasťou, pretože občania nepocítujú vplyv rozhodnutí na ich bežný život. Z pohľadu nemeckých politológov K. Reifa a H. Schmitta možno tieto voľby podľa kritéria účasti zaradiť do skupiny druhoradých volieb, keďže sa vyznačujú nízko mierou popularity.

Za primárny dôvod politickej neparticipácie označili E. Shearerová a J. Doppelt vo svojich analýzach voličského správania práve občiansku nevedomosť. Ak volič nedisponuje informáciami o fundamentálnych aspektoch volebnej problematiky, o politických stranách, či lídroch, z možnej obavy, že jeho voličský hlas by mohol mať negatívny efekt na výsledok rozhodovania, volebný akt odignoruje.

Výskumy voličského správania vo všeobecnosti dokazujú, že výraznejšiu tendenciu participovať vo voľbách majú skôr voliči s dosiahnutou vyššou úrovňou vzdelania, v komparácii s tými, ktorí dosiahli len elementárnu úroveň. V záujme posilňovať jadro demokracie je dôležité apelovať zo strany verejných autorít na dôležitosť vzdelanej a vyspelej spoločnosti. Informovanosť,

vzdelávanie a získavanie nových poznatkov sú základnými nástrojmi k budovaniu presvedčenia verejnosti o dôležitosti participačných úkonov, pretože politicky gramotná spoločnosť pôsobí preventívne proti kríze demokracie.

Na to, aby aktívni občania ktorí prejavujú záujem o veci verejné neohrozovali štátne štruktúry je dôležité, aby spĺňali nasledovné predpoklady: (Višňovský, 2010)

- boli orientovaní v oblasti politiky,
- boli informovaní,
- vedeli podávať druhej strane svoje názory a mali schopnosť dedukovať,
- vedeli viesť dialóg, kontrolovať moc, byť kritickí k rozhodnutiam, čeliť tlaku,
- vedeli spolupracovať s inými občanmi, s tretím sektorom, participovať na tvorbe sietí.

Dôvodom ignorovania volebných aktov je často aj pocit pohodlnosti v dôsledku ktorého sa niektorí nevolíči uchýľujú k otázke „prečo by som mal ísť voliť? veď rozhodne niekto iný...“ Ak by sa ale väčšina voličov uchýlila k tejto myšlienke, potom by len malá skupina participantov mohla rozhodnúť o zložení zákonodarného zboru, čo by mohlo vyústiť v nebezpečnú skutočnosť, ohrozujúcu podstatu demokracie, kedy by sa mohli legitímne presadiť napr. extrémistické skupiny.

Pokles politickej participácie súvisí okrem iného aj s vnímaním samotného pojmu demokracie a politiky. Volíči si vo väčšej miere vysvetľujú demokraciu ako osobnú slobodu a možnosť voľby, uznanie sociálnych práv a slušnú životnú úroveň. Iba menšia časť verejnosti chápe demokraciu ako spravodlivosť a rovnosť pred zákonom a slobodnú účasť občanov na verejnom dianí. Pojem politika podlieha zo strany občanov kritike z dôvodu korupčných káuz, politických prešlapov, alebo nenaplnených sľubov, ktoré majú za dôsledok upadajúcu občiansku dôveru v politický systém. Na dôveru, ako na kľúčovú rolu pri budovaní demokracie upozornili viacerí politickí myslitelia ako napr. G. Almond a S. Verba, alebo A. Tocqueville, N. Luhmann, A. Giddens, R. Putnam, F. Fukuyama, či C. Gunnarson. Napriek ich vlastnému ponímaniu dôvery a vlastnej interpretácie sa ich názory prelínajú v tom, že koncepcia dôvery má vo fungovaní demokracie svoju nezastupiteľnú úlohu a má silu modifikovať spoločenské zriadenie. R. Dalton konštatoval, že „počnúc Alexis de Tocquevilom, cez Roberta Dahla, až po Roberta Putnama, analytici súhlasia, že medziľudská dôvera uľahčuje fungovanie demokratických procesov a zároveň vývoj politickej dôvery“ (Božeková, 2014, s. 64).

Podľa britského politológa z Cambridgskej univerzity D. Runcimana rozčarovanie z politiky a nedôvera k nej nie sú novým fenoménom. „Z hľadiska krízy dôvery demokracia dnes podľa neho iba prechádza jedným zo svojich pravidelných krízových období“ (Balázs, 2018). Vo svojich vystúpeniach často označuje za hlavnú hrozbu demokracie nezodpovednosť. Zodpovednosť za kľúčový faktor fungovania politického systému považoval filozof R. Scruton. Ak sloboda a zodpovednosť absentujú, potom nefungujú medziludzské vzťahy a ak sa zodpovednosť zo systému začne vytrácať, demokracia bude následne vystavená hrozbe nebezpečného narušenia. Keďže moderné demokratické krajiny musia čeliť mnohým výzvam, apeluje na dôležitosť zodpovednosti nielen zo strany politikov, ale aj verejnosti.

V demokracii je dôvera kľúčovým prvkom kultúry politiky a dôvera občanov znamená, „že politici a inštitúcie demokracie sa budú riadiť princípmi a pravidlami slobody a demokracie. Dôvera v štát a dôvera k druhým ľuďom sú dve základné roviny dôvery, bez ktorých demokracia nemôže dobre fungovať. Nedôvera k štátu vedie k občianskej pasivite, z ktorej potom môžu profitovať politici, ktorým na demokracii ako kultúre až tak nezáleží, potrebujú len vonkajší rámec demokracie, aby ju využili vo svoj prospech, alebo v prospech im blízkyh ekonomických, alebo záujmových skupín“ (Králik, 2018, s. 300).

Súčasná spoločnosť je poznačená všeobecným úpadkom osobnostných a spoločenských hodnôt. Paradoxom demokracie je, že síce na jednej strane občania dôverujú samotným demokratickým procesom, ale na strane druhej ich dôveryhodnosť v politických aktérov klesá.⁶

6 Agentúra Focus realizovala v čase od 7. – 14. októbra 2020 prieskum verejnej mienky na vzorke 1014 respondentov, ktorého cieľom bolo zistiť, ktorý člen vlády je v očiach verejnosti najdôveryhodnejší a naopak, ktorému poslancovi vládnej koalície respondenti dôverujú najmenej. Z výsledkov vyplynulo, že 47,4 % z opýtaných dôveruje R. Sulíkovi, čím sa stal najdôveryhodnejším ministrom súčasnej koalície. Získané prvenstvo možno odôvodniť jeho komunikačným štýlom v čase pandemickej situácie a taktiež vzbudzovaním dojmu opozičného lídra voči vládnej koalícii. Trojicu najdôveryhodnejších politikov uzatvorili J. Budaj so 46,4 % podporou a M. Kolíková, s ktorou v prieskume sympatizovalo 44,8% respondentov. V kontraste uvedeneho, súčasnému premiérovi (2020) I. Matovičovi nedôveruje až 67,1% z opýtaných (Katuška, 2020). V snahe jasného definovania faktorov, ktoré k vysokej miere nedôvery voči predsedovi vlády prispeli je dôležité vychádzať z aktuálnej zložitej pandemickej krízy, ktorá si vyžiadala prijatie opatrení, s ktorými sa výrazná časť našej spoločnosti nestotožnila. Podľa prieskumu na základe socio-ekonomických charakteristík a hodnotovej orientácie, R. Sulíkovi vyjadrujú najvyššiu mieru dôvery ľudia v domácnosti, ženy na materskej dovolenke (68,5 %), tvoria odborní pracovníci (64,4 %) a ľudia s liberálnymi hodnotami (63,3 %). Naopak, za najmenej dôveryhodného ho považujú voliči maďarskej národnosti (61,5 %), sympatizanti strany Smer (68,9 %) a Kotlebovej LSNS (76,9 %) a obyvatelia východného Slovenska z Košického kraja (63,9 %). Premiérovi I. Matovičovi dôveruje najviac voličov strany OĽaNO (93,4%), taktiež k väčšinovej dôvere sa približuje aj u podporovateľov mimoparlamentného Progresívneho Slovenska (47,8 %) Výraznú nedôveru získal od respondentov prieskumu, ktorí žijú v Košiciach a Bratislave (71,7 %), ďalej od ľudí so základným vzdelaním a od voličov strany LSNS (88,9 %) a Hlasu (91,3 %) (Katuška, 2020).

Voličská apatia a strata občianskej dôvery v politické inštitúcie vedie k fragmentácii spoločnosti, ktorej časť tvoria nespokojné skupiny občanov. Slovenská politická realita dokazuje, že po voľbách do NR SR vznikajú rôzne koalície, ktoré sú zložené z hodnotovo diferentných strán, čo k zvyšovaniu dôveryhodnosti v efektívne fungovanie politiky nepomáha. Voličská frustrácia, podnietená sklamaním z nenaplnených politických sľubov môže vyústiť v pasívny postoj verejnosti, čo možno považovať za zreteľný signál pre potrebnú revitalizáciu zastupiteľskej demokracie. Tento fakt okrem iného vyvoláva aj spomínané riziko presadenia extrémistických skupín, ktoré sa pri nízkej miere participácie môžu dostať legitímnym spôsobom k moci.

Dôkazom upadajúcej dôvery sú aj výsledky prieskumu verejnej mienky Eurobarometra, ktorého dáta sa na Slovensku zbierali v druhej polovici novembra (od 15. – 26. 11.) v roku 2019 na vzorke 1007 respondentov. Alarmujúce je, že podľa získaných ukazovateľov, až 72 % občanov nedôveruje právnemu štátu v našich podmienkach (Európska komisia, 2019). Podľa prieskumu Eurobarometra je SR spomedzi všetkých krajín EÚ jedinou krajinou, v ktorej prevažuje nedôvera nad dôverou v inštitúciu polície. V európskom priemere polícii neverí 26 % ľudí, čo je dvojnásobne menej ako v našich podmienkach. Nechcené prvenstvo SR dosiahla aj v miere nedôvery voči armáde, ktorej na Slovensku neverí 42 % občanov.

Problematika klesajúcej miery dôvery bola súčasťou aj súhrnnej správy o vnímaní demokracie občanmi SR, ktorú zverejnila nepolitická mimovládna organizácia GLOBSEC. Celkovo až 70 % respondentov nedôveruje politickým stranám v podmienkach SR. Tento údaj vyplýva z prieskumu verejnej mienky, ktorý sa uskutočnil v marci 2020 v desiatich členských štátoch EÚ (Rakúsko, Bulharsko, Česko, Estónsko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Poľsko, Rumunsko a Slovensko) na vzorke od 1000 do 1047 respondentov s použitím stratifikovaného náhodného výberu buď formou telefonických, alebo osobných rozhovorov (Hajdu, Klingová, 2020). Vyšší ukazovateľ dosiahla oblasť justície a súdnictva, ktorej nedôveruje 76 % Slovákov. Na Slovensku sa podľa prieskumu len 35 % z opýtaných domnieva, že ich potreby sú zohľadnené v našom politickom systéme.

Pocit odcudzenia a nespokojnosti s politickým smerovaním môže viesť k úplnému zanevretiu na rozhodovacie akty a politický systém ako celok. Keďže dôveru možno považovať za predpoklad efektívneho fungovania demokracie, potom je potrebné zdôrazniť, že sa stáva základnou bázou a východiskovým aspektom participácie.

Mechanizmus a nastavenie politického systému danej krajiny dokáže výrazným spôsobom modifikovať voličské správanie. Jedným z atribútov,

ktorý má vplyv na politickú participáciu je intenzita volebného cyklu. Charakteristickým znakom demokratických volieb je ich pravidelnosť. V rámci uvedeného zohráva dôležitú rolu aj ich správne načasovanie, aby nedošlo k tzv. preaktivizovaniu verejnosti a zabránilo sa tak volebnej únave a následnej strate záujmu o participáciu. Volby musia byť zo strategického hľadiska správne načasované, pretože príliš časté voľby môžu na voliča pôsobiť vyčerpávajúco a stimulovať zvažovanie, ktoré voľby volič uprednostní a ktoré sú pre neho z hľadiska úžitku irelevantné. Za príklad krátkeho časového rozpätia medzi jednotlivými volebnými procesmi môžeme uviesť prezidentské voľby a voľby do Európskeho parlamentu, ktoré sa v podmienkach SR uskutočnili v roku 2019 a o rok neskôr už Slováci rozhodovali o zložení parlamentu v národných voľbách. Medzi prvým kolom prezidentských volieb a európskymi voľbami bol len dvojmesačný odstup, preto možno logicky konštatovať, že niektorí voliči jednoducho odignorovali nadnárodné voľby, z dôvodu uprednostnenia odovzdania svojho hlasu v prezidentských voľbách. Samotný volebný systém predstavuje ďalší determinant politickej participácie. V podmienkach SR jednotlivé typy volieb podliehajú volebnému zákonu, z čoho vyplýva aj im vlastný volebný systém pomerného, alebo väčšinového charakteru. Mechanizmus výberu politických kandidátov do zastupiteľských orgánov nie teda je jednotný a od toho sa odvíjajúca neznalosť a absencia základných informácií môže predstavovať participačnú bariéru, kedy volič svoje volebné právo nevyužije. Nastavenie politického systému, v zmysle stanovenia volebnej povinnosti do značnej miery ovplyvňuje mieru občianskej zaangažovanosti do volebného procesu. V tejto súvislosti rozlišujeme medzi krajinami, ktoré majú stanovenú povinnú volebnú účasť (ako napr. Belgicko, Cyprus, Luxembursko.) a tými, ako je napr. SR, kde volebná účasť je dobrovoľná, vychádza z vlastného presvedčenia jednotlivca a k hlasovaniu ho nemožno prinútiť a ani ho v prípade odignorovania volebného aktu sankcionovať.

Vo všeobecnosti samotné nastavenie politického systému, zákony, ktoré má daná krajina osvojené vplyvajú na uplatňovanie pasívneho volebného práva, čoho dôkazom je napr. stanovenie vekovej hranice, ktorá je jedným z atribútov, ktorý musí uchádzač aspirujúci na vybranú zastupiteľskú funkciu (napr. prezident, starosta, primátor, poslanec...) spĺňať. Samozrejme neopomenutými nesmie zostať ani možnosť voľby zo zahraničia, alebo elektronické hlasovanie, ktoré môžu výrazným spôsobom determinovať úroveň voličskej participácie.

Zámerom kapitoly tak bolo priblížiť participačnú problematiku, prostredníctvom jej východiskových postulátov a apelovať na jej nespochybniteľnú

dôležitosť v modernej demokratickej spoločnosti v zmysle využívania aktívneho volebného práva, ktoré vyplýva z primárnej dimenzie demokratického systému. Participácia ako taká je spoločensko-politickou výzvou a ak je našou ambíciou eliminovať nežiadúcu medzinárodnú reklamu napr. aj v dôsledku najnižšej volebnej účasti v nadnárodných voľbách spomedzi všetkých krajín EÚ, je dôležité neustále posilňovať povedomie občianskej spoločnosti o zmysle participácie a apelovať na podstatu záujmu občanov o veci verejné predovšetkým zo strany politických aktérov. Taktiež je dôležité odhaľovať jej perspektívy a apelovať na intenzívnejšie diskusie o možnostiach jej posilňovania, hlavne vo vybraných otázkach, ktorým už čiastočne bola venovaná pozornosť na politickej scéne (ako napr. zavedenie online hlasovania, hlasovanie poštou aj v iných typoch volieb ako do NR SR, možnosť reformy volebného systému napr. v zmysle viacerých volebných obvodov pri voľbách do NR SR, zlučovanie volebných aktov a pod.), keďže moderná demokratická spoločnosť je nútená čeliť výzvam, ktoré so sebou vývoj prináša.

2.

STRATEGICKÉ SPRÁVANIE VOLIČOV AKO NÁSTROJ ELIMINOVANIA PREPADNUTÝCH HLASOV

Simona Kováčová

S akcentom na správne pochopenie problematiky je potrebné dôsledne definovať obsahový rámec pojmu prepadnuté hlasy, čím máme na mysli nutnosť diferencovať medzi prepadnutými hlasmi v kontexte účasti voličov na volebnom rozhodovaní a druhou skupinou hlasov, viažucich sa na tých voličov, ktorí na volebnom procese z rôznych príčin neparticipujú. V textovej súvislosti sa tak termín „*prepadnuté hlasy*“ využíva v dvoch po obsahovej stránke odlišných situáciách, kedy prvá z nich vypovedá o voličskej participácii, bez premietnutia hlasu do podoby želaného efektu a druhá voličskú aktivitu neprípúšťa a stotožňuje prepadnutý hlas s nezáujmom voliča o volebný proces. Práve v predvolebnom období sa do popredia dostávajú politické výzvy apelujúce na podstatu participácie občanov vo voľbách za účelom, aby ich voličský hlas neprepadol. Inak povedané, ak volič vo voľbách neparticipuje, jeho hlas prepadne. Pre korektnosť použitia tohto pojmového aparátu je dôležité v uvedenej súvislosti nahradiť prívlastok „prepadnuté“ termínom „nevyužité“.

Pre potreby nami skúmanej problematiky budeme termín prepadnuté hlasy používať v zmysle jeho správneho obsahového vymedzenia a to v spätosti s aktívnou účasťou voličov vo voľbách, kedy sa ale voličské hlasy nepretavujú do želanej podoby, vplyvom nastavenia volebného systému.

Hoci spoločnou črtou prepadnutých a neplatných hlasov je ich nulová sila v zmysle premietnutia sa do konkrétnej podoby poslaneckého mandátu, nemožno ich stotožňovať a je potrebné uvedomovať si ich jasnú obsahovú diferenciáciu, keďže prepadnutý hlas je z formálneho hľadiska platným hlasom. Prepadnuté a neplatné hlasy sú súčasťou finálneho ukazovateľa volebnej účasti.

V odbornej literatúre politologického charakteru sa najčastejšie stretávame s nasledovnou klasifikáciou platných voličských hlasov: (Dančišin, 2015)

- *prepadnuté hlasy (wasted votes)*: netransformujú sa do podoby získania mandátov,

- *prebytkové hlasy (surplus votes)*: volebné výsledky výrazne neovplyvňujú, pretože strana, koalícia, alebo kandidát politický mandát nadobudnú aj bez nadbytočných hlasov, ktoré sú nad rámec hlasov potrebných pre politické víťazstvo, alebo získanie mandátov,
- *efektívne hlasy (effective votes)*: hlasy, ktoré sú nevyhnutné k víťazstvu vo voľbách.

Pre lepšie pochopenie predstavenej diferenciácie uvedieme nasledovný príklad. Ak sú súčasťou politickej súťaže dvaja kandidáti a aspirant A získa vo voľbách napr. 500 hlasov a kandidát B len 300 hlasov, potom 300 hlasov kandidáta B možno označiť za prepadnuté hlasy, 301 hlasov z 500 kandidáta A predstavujú efektívne hlasy a od 302 hlasov do 500 patrí do skupiny prebytkových.

Problematika prepadnutých hlasov v podmienkach SR na svojej intenzite naberá v krátkom časovom úseku po voľbách, v spätosti s analýzami voličského správania, no z dlhodobého aspektu nie je tejto tematike venovaná systematická pozornosť, čo možno považovať za deficit v súčasnom politologickom prostredí.

Volebný zákon termín prepadnuté hlasy nedefinuje. Z formálneho hľadiska sa jedná o hlasy tých kandidátov, alebo tých politických strán, koalícií, ktoré neprekročili percentuálne kvórum stanovené pri parlamentných voľbách, alebo sa nedostali do druhého kola volieb, v prípade väčšinového volebného systému. K modifikácii voličských hlasov do statusu „prepadnutých“, teda tých, ktoré strácajú na svojej váhe, pretože nemajú silu sa pretaviť do podoby želaného volebného výsledku, prispieva predovšetkým nastavenia volebného systému a jeho špecifické atribúty, ktorým budeme neskôr v texte venovať značnú pozornosť.

Neúčinné hlasovanie, v zmysle prepadnutých hlasov stimulujú tri primárne postoje voličov:

- *postoj nesprávneho subjektívneho odhadnutia*: ak sú voliči mylne presvedčení o životaschopnosti preferovaného kandidáta,
- *inklinácia k voľbe nevýrazných kandidátov*: ak podporujú neviditeľných kandidátov, ktorým nie je venovaná mediálna pozornosť, alebo sú umiestnení na nevýhodnom mieste na kandidátnej listine,
- *postoj protestu*: ak svojím rozhodnutím vyjadrujú protestný postoj voči silným stranám, čím sa voličské hlasy môžu pretaviť do podoby prepadnutých hlasov.

Špecifickým determinantom voličského správania je typ volebného systému, pretože v jeho mechanizme je zakomponovaná sila nepriameho nadvádzania k strategickému hlasovaniu voliča. Z terminologického aspektu strategické, sofistikované, neúprimné, alebo taktické hlasovanie možno považovať za synonymické pojmy k vyjadreniu situácie, kedy volič v procese volebného rozhodovania neudelí svoj hlas politickej strane, koalícii, alebo kandidátovi s ktorými sa najviac stotožňuje, ale z dôvodu účelovosti volí inú preferenciu. Značnú pozornosť získalo skúmanie strategického hlasovania predovšetkým vo vetve severoamerickej politológie (T. Fedderson 1992, G. W. Cox 1997, R. M. Alvarez, J. Nagler, 2000, K. Kollman 2004), ktorá si osvojila prístupy teórie racionálnej voľby (Jarabinský, Chytilík, 2016).

Volebné systémy definujú pravidlá, na základe ktorých sa politická strana, koalícia, alebo konkrétny kandidát stávajú politickými víťazmi volebnej súťaže a zároveň majú na volebné výsledky mechanický vplyv, pretože definujú spôsob a procedúry, ktorými sa voličské hlasy prepočítavajú a transformujú do podoby konkrétnych mandátov.

Oveľa zaujímavejším sa ale javí ich psychologický efekt, ktorý je kľúčovým v rámci samotného hlasovania, pretože vlastnosti volebného systému zohrávajú rozhodujúcu úlohu pri otázke, do akej miery bude volič inklinovať k taktickej voľbe a potlačí skutočnú preferenciu, napr. aj z dôvodu obavy možného prepadnutia hlasu.

Strategická forma hlasovania má vo svojej podstate zakomponovaný prvok racionality, ktorý je v prípade obavy z prepadnutia voličského hlasu viditeľný vo voľbe alternatívy, ktorá je niekedy druhou, tretou, alebo až štvrtou najpreferovanejšou možnosťou. Často volič uprednostní voľbu mediálne preferovanejšej politickej strany, koalície, ktorá je v prieskumoch verejnej mienky favorizovaná na úkor inej strany, s ktorou sa hoci úprimne stotožňuje, ale v predvolebnom období v prieskumoch nevykazuje dostatočnú voličskú podporu. V intencii vyvarovania sa neefektívnemu hlasu, bude taktický volič vo svojej voľbe naklonený silnejšej strane, koalícii, alebo konkrétnemu kandidátovi aj proti svojej vôli. Ak ale existuje reálna šanca, že aj malý počet odovzdaných hlasov pre politických aktérov sa dokáže modifikovať do podoby získania konkrétneho mandátu, potom volič nemá žiadne pochybnosti, aby volil inak než úprimne. Vo všeobecnosti tak psychologický účinok volebnej legislatívy vedie k sofistikovaniu správaniu, ktoré je „založené na predpoklade racionality aktérov, ktorí dokážu predvídať očakávané dôsledky volebných zákonov a prispôbovať sa im“ (Rybář, 2011, s. 47).

Volby možno vo všeobecnosti chápať ako prostriedok, ktorého úlohou je zvoliť a definovať vládu. V rámci tohto pojmu možno diferencovať medzi kategóriami, ako „volebné právo“, ktoré definuje okruh osôb oprávnených hlasovať a podmienky hlasovania, a druhou kategóriou „volebných systémov“, ktoré sa viažu na mechanizmus transformovania voličskej vôle do podoby zastupiteľského zboru. Formálne aspekty volebných systémov naplňajú základné princípy demokracie a symbolizujú dôležitý zlomok normatívnych východísk, podporujúcich vývoj a napredovanie zdravej občianskej spoločnosti.

Vo väčšinových volebných systémoch je voľba strany často spätá už s voľbou vlády samotnej, keďže systém ako taký má silne reduktívny účinok na počet strán a vláda má tendenciu alternovať medzi dvomi stranami, ktoré väčšinou vytvárajú stabilnú väčšinu a nepotrebujú uzatvárať koalície s inými subjektami.

V pomerných volebných systémoch, ktoré v sebe nesú predispozíciu väčšieho počtu strán je situácia zložitejšia, keďže môže dôjsť k trom typom situácií, kedy víťazná politická strana buď:

1. dokáže vytvoriť jednofarebnú vládu,
2. je súčasťou vládnej koalície,
3. nie je schopná zostaviť vládu.

Uvedomenie si možných variantov je stimulom rôznych modelových postojov voličského správania. V štúdiách venujúcich sa strategickému hlasovaniu sa do popredia dostáva diskurz v otázke definovania miery intenzity taktického hlasovania, v rámci jednotlivých volebných systémoch. Inklinácia k sofistikovanej voľbe je podľa východiskových štúdií napr. M. Duvergera a G. W. Coxa výrazne pozorovateľná predovšetkým vo väčšinových volebných systémoch, keďže na získanie mandátu je potrebná jednoduchá, alebo nadpolovičná väčšina.

Pokiaľ hovoríme o väčšinovom volebnom systéme s absolútnou väčšinou, ktorý predikuje dvojkolové hlasovanie a v našich podmienkach sa uplatňuje pri prezidentských voľbách, podľa vzoru G. Sartoriho môžeme konštatovať, že volič v prvom kole volí srdcom a v druhom kole do popredia výraznejšie nastupuje aspekt racionality, kedy volič zvažuje medzi dvomi alternatívami. V komparácii s jednokolovým väčšinovým volebným systémom, ktorý je v SR typický pre voľby na lokálnej a regionálnej úrovni, dvojkolové hlasovanie poskytuje voličovi väčší priestor pre zvažovanie svojej voľby a preto je intenzita stratégie v tomto systéme miernejšia. Riziko prepadávania hlasov je v absolútnom väčšinovom systéme menšie v porovnaní s relatívnym, no

taktiež tu nemožno odhliadať od vysokých číselných ukazovateľov. Napr. v posledných prezidentských voľbách v roku 2019 prepadlo 40,77 %. Do popredia sa dostávali polemiky, ak by sa napr. M. Kotleba dohodol na spoločnej spolupráci so Š. Harabinom, do druhého kola mohol postúpiť jeden z nich a nahradiť tak M. Šefčoviča. Strategický aspekt bol v týchto voľbách viditeľný napr. v správaní politických kandidátov, čoho dôkazom bolo odstúpenie R. Mistríka v prospech Z. Čaputovej. Historicky navyiac hlasov (48 %) prepadlo v prvom kole prezidentských volieb v roku 2014, kedy sa rozhodovalo o tom, kto bude vyzývateľom R. Fica.

Najvyššia intenzita inklinácie k strategickému hlasovaniu je viditeľná vo väčšinovom systéme s relatívnou väčšinou. Za vyzdvihnutie z našej domácej politickej scény stojí príklad z regionálnych volieb v Banskobystrickom samosprávnom kraji v roku 2017, v ktorom bola najvyššia volebná účasť spomedzi iných krajov, symbolizujúca voľbu „proti“ a taktiež symbolom strategického správania politických aktérov bolo spájanie síl demokratických kandidátov za účelom zabrániť zbytočnému triešteniu politických síl a vystaveniu sa možnej hrozby zvolenia antisystémového kandidáta. V týchto voľbách prepadlo 51 %.

Neúprimné hlasovanie, v ambícii dosiahnuť čo najpriateľnejšie výsledky nemožno vylúčiť ani z pomerného a zmiešaného volebného systému, ale jeho intenzita závisí od viacerých premenných, ktoré sú pre danú krajinu s osvojeným volebným systémom špecifické. Dôkazom toho, že motívy k strategickému hlasovaniu nemožno naviazať len na jeden volebný systém sú vedecké práce G. Sartoriho, alebo A. Gibbarda, ktorí do istej miery pripúšťajú možnosť voličov uchýľovať sa k takému typu hlasovaniu aj v pomerných volebných systémoch. Prvok racionality je častokrát práve v tomto prostredí, stimulujúcom početnejšiu politickú súťaž medzi aktérmi spochybňovaný, na čo vo svojom skúmaní, s podtónom skeptického vnímania strategickej orientácie upozornil A. Downs. Kontradikciou uvedeného sú myšlienky T. Gschwenda, alebo A. Blaisa, ktorí veria, že volič má racionálne predispozície reálne vyhodnotiť možné alternatívy pri formovaní vlády v proporčnom systéme. Sofistikované hlasovanie voliča je v kontexte pomerného volebného systému priamo úmerné stanovenej výške prahovej hranice, ktorej prekročenie je podmienkou pre získanie mandátu. Čím je percentuálne kvórum vyššie, tým sa paralelne zvyšuje aj miera taktického hlasovania voliča a uchýľovania sa k voľbe z ich pohľadu k menej preferovaným kandidátom, za účelom predísť nežiadúcemu výsledku. Je dôležité mať na pamäti, že rozhodujúcu rolu v rámci toho systému zohrávajú práve prepadnuté hlasy, ktoré už niekoľko krát v našej politickej histórii mali

za dôsledok vznik takých koalícií, ktoré by za iných okolností nevznikli.⁷ V parlamentných voľbách v roku 2002 prepadlo 18 % hlasov, pod čo sa podpísal predovšetkým rozkol politickej strany SNS, ktorá do volieb vstúpila pod vedením A. Belousovovej a J. Slotu (viď. tab. č. 2). Prepadnuté hlasy predovšetkým týchto dvoch politických subjektov mali za dôsledok vznik druhej Dzurindovej vlády, ktorá mala ale najslabšiu legitimitu. V roku 2016 prepadlo 13,20 % voličských hlasov, k čomu do výraznej miery prispel neúspech politickej strany KDH a SMK, ktoré dovtedy bývali súčasťou pravicových vlád a tak vznikla tretia Ficova vláda.

Tabuľka č. 2:

Prepadnuté hlasy vo voľbách do NR SR a hlasy pre koalíciu a opozíciu

rok	prepadnuté hlasy v parlamentných voľbách	hlasy pre koalíciu	hlasy pre opozíciu
1994	13,02 %	47,72 %	39,26 %
1998	5,79 %	58,14 %	36,07 %
2002	18 %	42,52 %	39,29 %
2006	11,98 %	49,66 %	38,35 %
2010	15,90 %	44,23 %	39,88 %
2012	19,32 %	44,41 %	36,23 %
2016	13,20 %	49,02 %	37,78 %
2020	28,39 %	45,25 %	26,26 %

Zdroj: (Štatistický úrad SR)

Neopomenutým nesmie ostať ani zmiešaný volebný systém, v ktorom na túto problematiku upozornil napr. K. Bawn a iný (Jarabinský, Chytilík, 2016).

Nielen postoj voličov, ale aj postoj aspirujúcich kandidátov k volebným taktikám sa pod vplyvom volebného systému modifikuje a prispôbuje, čo je viditeľné v ich vlastnej prezentácii, vedení politickej kampane, alebo inklinácii ku koalíčným zoskupeniam a pod. V dôsledku intenzity predvolebného marketingu majú voliči tendenciu podliehať vplyvom predvolebnej kampane, ktorá im dopomáha k subjektívnemu zhodnoteniu volebných šancí jednotlivých kandidátov, resp. politických strán a prípadných koalícií.

⁷ Bližšie sa problematike prepadnutých hlasov budeme venovať v kapitole č. 3.

Dôležitým nástrojom mapovania vývoja politických preferencií v predvolebnom období sú prieskumy verejnej mienky, ktoré dokážu do výraznej miery prispieť k zmene volebného rozhodnutia voliča, skrytým podnecovaním ku kalkulovanej voľbe napr. v už spomenutej v situácii, ak je záujem voliča prioritne naviazaný na stranu, ktorá v prieskumoch nevykazuje silnú voličskú podporu. Racionálny volič si tak dôsledkom nastavenia systému dokáže vyhodnotiť situáciu a veľmi rýchlo si uvedomí, že v prípade, ak jeho preferovaný politický subjekt získa nepostačujúcu percentuálnu podporu, stratí jeho voličský hlas na váhe a tak svoju voľbu účelovo modifikuje. Sklon k neúprimnej voľbe a potlačenie skutočnej preferencie môže byť dôsledkom napr. aj tlaku sociálnej skupiny, kedy možno hovoriť aj o psychologických determinantoch voličského rozhodovania a manipulačnom vplyve sociálnej skupiny. Pri tomto type však absentuje prvok racionality, ktorý sa bezprostredne viaže na strategické hlasovanie.

Dimenzia strategického hlasovania sa nezlučuje s hlasovaním za pravdepodobného volebného víťaza vyvolaného „*bandwagon*“ efektom (stádový efekt), kedy má volič tendenciu podliehať názorom davu a podporovať tak preferenčne najsilnejšieho kandidáta a zároveň odhliada aj od opačného „*underdog*“ efektu (vydedenecký efekt), ktorého podstata spočíva vo voľbe proti silným kandidátom a záchrane menej favorizovaných politických aktérov (Hodgson, Maloney, 2013).

V spoločenskom spektre má svoje výrazné zastúpenie aj skupina tzv. stálych, lojálnych voličov, ktorí uprednostňujú skutočné vyjadrenie svojej identity, viery, ideológie a tak sa budú uchýľovať k úprimnej voľbe aj za cenu, že ich sympatizant nemá reálnu šancu v konkurenčnom prostredí uspieť. Svojím rozhodnutím sa vedome odkláňajú od taktického hlasovania, pretože ak by mu podľahli, popreli by tým svoju identitu.

Predpokladom uchýľovania sa k sofistikovanej voľbe a vyhodnocovania dôsledkov rozhodnutí je nespochybniteľne informovanosť a základná znalosť volebného systému a jeho dopadov napr. na prerozdeľovanie mandátov. Otázne však je, do akej miery sú informácie, ktoré si volič osvojí aj skutočne relevantnými a správnymi, a dokáže s nimi pracovať tak, aby svojou voľbou sledoval požadovaný účinok. Taktický volič sa vo voľbách stáva súčasťou tzv. *Bayesovej hry*, ktorej podstata spočíva v subjektívnom vyhodnotení informácií o pravdivosti ktorých si volič nemôže byť istý, keďže nie sú s určitosťou známe. „*Subjektívne ponímanie pravdepodobnosti odhliada od objektívneho stavu sveta, ale pravdepodobnosť chápe ako vyjadrenie stupňa istoty o platnosti našich presvedčení*“ (Démuth, 2013, s. 33). V rámci hry si volič koncipuje očakávania o voličských preferenciách iných participantoch,

hoci mu nie sú úplne známe ich spôsoby strategického uvažovania. „*Volič si tak vytvára na základe neúplných informácií očakávania o očakávaníach ostatných voličov. Miera strategického hlasovania je tak často ovplyvnená fenoménom zbožného očakávania (želania) voliča*“ (Dančišin, 2015, s. 107).

Štúdiu prepadnutých hlasov sa vo väčšinovom volebnom systéme venovali poprední odborníci ako napr. P. Chen, L. Xia, ktorí v rámci analýz akcentovali na dôležitosť sofistikovanej voľby voliča, pokiaľ inklinuje k názoru, že jeho prvá preferencia nemá reálnu šancu vo voľbách uspieť. V pomernom volebnom systéme sa predmetnej problematike venoval napr. C. Ancar, ktorý konštatoval, že počet prepadnutých hlasov nie je primárne determinovaný len veľkosťou volebného obvodu, ale aj stanoveným volebným kvórom (Dančišin, 2015). Na silu kontextových faktorov, ako napr. nastavenie volebných pravidiel, veľkosť obvodu, výška volebného kvóra a ich vplyv na voličské správanie a uchýľovanie sa k stratégiám upozornili viacerí politologickí analytici ako napr. aj, S. Ollivela, B. F. Crisp, J. D. Potter a pod.

Za východiskový teoretický aspekt vplyvu volebného systému na voličské správanie s prvkami stratégie a taktiež na podobu stranického systému možno považovať tri Duvergerove pravidlá formulované v diele *Politické strany*, podľa ktorých jednokolový väčšinový systém nahráva bipartizmu a dvojkolový väčšinový a proporčný volebný mechanizmus nahrávajú systému viacerých strán (Rybář, 2011). Pravidlá v tomto znení predstavujú iba redukovanú formu, v rámci ktorej sme upozornili len na vzťah volebného systému a počtu strán. Duvergerova koncepcia ale apeluje na štruktúru strán a vzájomnú závislosť alebo nezávislosť strán, ktoré majú v jeho ponímaní výraznejší vplyv na volebný systém v komparácii s počtom strán.⁸

V roku 1951 formulácia jeho troch tendenciálnych pravidiel teda znela nasledovne:

1. „Systém proporčného zastúpenia podporuje systém viac (než dvoch) strán, ktoré sú rigidné, nezávislé a stabilné.
2. Dvojkolový väčšinový systém podporuje systém viac než dvoch závislých, pružných a relatívne stabilných strán.
3. Jednokolový väčšinový systém vedie k bipartizmu a k alternácii vlády medzi oboma stranami“ (Chytilík, Šedo, Lebeda, Čaloud, 2009, s. 52).

8 Napr. W. H. Riker (1982) a K. Benoit (2006) odporúčajú diferencovať medzi Duvergerovým zákonom, podľa ktorého jednokolový väčšinový systém vedie k systému dvoch strán a hypotézami, kedy dvojkolový systém a systém pomerného zastúpenia podporujú systém viacerých strán (Novák, 2016). Duvergerove zákony sú ale v skutočnosti tri a žiadny z nich nie je sociologickým, hoci sa k nemu blíži pravidlo jednokolového relatívne väčšinového systému, ktorý smeruje k bipartizmu. Pozri viac: Novák, M. (2006) *Strany, voľby, a demokracie. Od Duvergera k Sartorimu a ďalej*.

Francúzsky politológ M. Duverger, v spätosti s psychologickými účinkami volebných systémov deklaroval, že v jednokolových väčšinových volebných systémoch si voliči veľmi rýchlo uvedomia, že ich hlasy sú zbytočné, ak ich poskytnú tretej strane a preto sa racionálni voliči snažia zabrániť nežiadúcemu plytvaniu hlasov prostredníctvom aplikovania taktickej voľby. Svoj hlas tak odovzdajú tej z dvojice strán, ktorá im je prijateľnejšia. Z odborného hľadiska to Duverger nazýva polarizáciou, alebo bipolarizáciou.⁹

Podľa neho fenomén polarizácie hrá „v neprospech novej strany, pokiaľ zostáva na treťom mieste, ale akonáhle nová strana predbehne slabšiu z dvoch tradičných strán, obracia sa podobne ako v prípade podprezentácie proti jednej z dvoch tradičných strán“ (Novák, 2016, s. 155). Kalkulované hlasovanie je podľa jeho teórie najviac viditeľné v jednokolových väčšinových volebných systémoch, pričom v prostredí dvojkolových väčšinových systémoch sa tento typ hlasovania vytráca rovnako tak ako v pomerných systémoch, keďže voliči nemajú motiváciu voliť inú ako prvú preferenciu. Podľa Duvergera je v jednokolovom väčšinovom systéme základnou charakteristikou strategického hlasovania, upustenie od voľby beznádejných kandidátov (strategic desertion).

K diskusii o pôsobení volebných pravidiel do výraznej miery prispeli aj skúmania amerického politológa G. W. Coxa, podľa ktorého tvorí duvergerovské ekvilibrium, (charakteristické tesným politickým súbojom dvoch kandidátov) spolu s neduvergerovským ekvilibriom (pre ktoré je charakteristická prítomnosť väčšieho počtu kandidátov ašpirujúcich na prvú pozíciu, alebo deliacich sa o druhú pozíciu, čo pre voličov sťažuje strategický útek, vedúci k duvergerskému ekvilibriu) istú „množinu stabilných riešení volebnej súťaže v jednomandátovom obvode, pričom neexistuje žiadny teoretický prostriedok, ktorý by umožňoval duvergerovské ekvilibrium preferovať ako pravdepodobnejší výsledok volebného súboja ako neduvergerovské“ (Jarabinský, Chytilík, 2016, s. 185). Za kľúčovú premennú volebného systému označil veľkosť volebného obvodu, pretože z mechanického hľadiska sa jedná o najsilnejší faktor determinujúci počet strán a v rámci jeho dimenzie je viditeľný práve psychologický účinok. Vo svojom diele z roku 1997 *Making Votes Count*, potvrdzuje prítomnosť strategického hlasovania predovšetkým vo väčšinových volebných systémoch. Voliči si o kandidátoch vytvárajú vlastné preferencie a hoci si nemôžu byť istí ich preferenčným profilom, svoje postoje formulujú na základe odhadu, ktorého úlohou je oddeľovať medzi

9 Termín „polarizácia“ nemožno stotožňovať so Sartorihho ponímaním, pretože ním vyjadruje veľké ideologické vzdialenosti medzi vzdialenými relevantnými stranami v systéme.

kandidátmi, ktorí majú reálnu šancu voľby vyhrať od tých, ktorí nevykazujú silnú voličskú podporu. Tvrdí, že ak má volič racionálne očakávania a zaujíma sa výlučne o výsledok konkrétnej voľby, potom strategické hlasovanie hrá v dvojkolovom hlasovaní obdobnú úlohu, akú má v jednokolovom väčšinovom systéme. Volič má tendenciu voliť takticky už v prvom kole, keďže si vytvára isté predpoklady o životaschopnosti kandidátov a preto častokrát inklinuje k inej preferencii než svojej prvej, čím do istej miery spochybnil Duvergera akcentujúceho na výraznú intenzitu sofistikovanej voľby v jednokolovom väčšinovom systéme. Svoje zistenia, v prípade obmedzenia sa na duvergeriánske rovnováhy zovšeobecnil do známeho pravidla $M+1$, kde „ M “ predstavuje počet kandidátov, ktorí postupujú z prvého kola do druhého.¹⁰

Cox v rámci dvojkolového väčšinového systému apeluje na dôležitosť tzv. párovania, teda na výber dvoch kandidátov, ktorí v druhom rozhodujúcom kole súperia o mandát (Hájek, 2015). Vylučuje pravdepodobnosť vzniku situácie, kedy by danému kandidátovi v prvom kole chýbal k víťazstvu jediný hlas a preto sa pre voliča stáva zaujímavejšie druhé kolo rozhodovania.

O väčšinovom dvojkolovom systéme formuluje nasledovné výroky:

- *V prípade veľkého počtu participantov a veľkých elektorátov sa hlasy pre kandidátov na očakávanom štvrtom a nižšom mieste budú približovať k nule.* Uvedený výrok je podložený tým, že v prvom kole volič zhodnotí politickú životaschopnosť kandidátov a podľa uvedeného pravidla $M+1$ si bude v rámci dvojkolového väčšinového systému vyberať medzi tými politickými aktérmi, ktorí majú podľa jeho subjektívneho vyhodnotenia šancu obsadiť prvé tri miesta v prvom volebnom kole.
- *V prípade veľkého počtu participantov bude rozdiel v hlasoch medzi kandidátmi na očakávanom prvom a druhom mieste minimálny.* Toto konštatovanie vychádza z predpokladu, že ak kandidát na očakávanom prvom mieste bude jasne favorizovaný, voliči sa od neho môžu odkloniť z dôvodu výraznejšieho sústredenia sa na princíp tzv. párovania, než na snahu zvoliť kandidáta už v prvom kole. V dôsledku uvedeného budú kandidáti na prvom a druhom mieste vykazovať podobné zisky, alebo dokonca môže dôjsť aj k situácii, kedy kandidát na očakávanom prvom mieste nebude mať dostatočný počet hlasov na postup do druhého kola.

¹⁰ Duvergeriánska rovnováha nastane v prípade, ak úspešná strategická koordinácia na základe poradia kandidátov podľa preferenčného profilu má za dôsledok, že iba traja z uchádzačov dosiahnu substantívne počty hlasov.

Uchyľovanie sa k sofistikovanej voľbe je podľa Coxa účinným nástrojom proti neefektívnym hlasom. Za prepadnuté hlasy považuje hlasovacie lístky pre kandidátov s malou šancou na víťazstvo a nespochybniteľne aj hlasy prvého porazeného. Spoločným znakom všetkých jednotlivcov, ktorých hlas prepadne je to, že hoci zvyčajne uprednostňujú jedného v ich očiach najpriateľnejšieho kandidáta pred ostatnými, ich vybraný kandidát ale priamo v príslušných voľbách neovplyvňuje politický súboj medzi najlepšimi kandidátmi (Kroeber, Le Gall, Dingler, 2019).

Podstate neúprimného hlasovania v kontexte volebných systémov sa vo svojich štúdiách venoval aj taliansky politológ G. Sartori, podľa ktorého sa tento typ hlasovania v pomerných volebných systémoch príliš neodlišuje od väčšinových, no isté diferenciacie sú viditeľné v miere, akou volič vstupuje do hry. Vo svojich bádaniach dospel k záverom, že volebné systémy majú dva účinky a to reduktívny, ktorý sa vzťahuje na počet strán a obmedzujúci, vzťahujúci sa na voliča (Sartori, 2001). Definícia ich pôsobenia sa ale vo svojej obsahovej podstate neodkláňa od mechanického a psychologického efektu predstaveného Duvergerom. Na rozdiel od Duvergera rozlišuje formát a mechanizmus stranického politického súboja (ideologická vzdialenosť) a neopomína ani relevantné strany s koalíčným, alebo vydieračským potenciálom. Diferencoval medzi silnými a slabými volebnými systémami, na základe ich (ne) schopnosti minimalizovať počet relevantných strán. Vo svojich výskumoch poukazuje na to, že dvojkolový systém hlasovania nikdy nefunguje ako úplne väčšinový a taktiež nie ako úplne proporčný. Hoci dvojkolové volebné procedúry bývajú súčasťou väčšinového volebného systému, z pohľadu Sartoriho sa voliči v prvom volebnom kole správajú ako v pomernom volebnom systéme, pretože slobodne vyjadrujú svoju úprimnú preferenciu (Hájek, 2015). Uvedené konštatovanie súhlasí s Duvergerovou myšlienkou a odporuje Coxovmu presvedčeniu, podľa ktorého sa kandidáti uchýľujú k strategickému hlasovaniu v prvom volebnom kole. Každý volebný systém, ktorý má eliminovať príliš vysoký počet politických strán musí zároveň aj istým spôsobom zužovať okruh voličských rozhodnutí, pričom dvojkolový systém tento tlak zjemňuje a do istej miery ho modifikuje do podoby inteligentného rozhodovania (Sartori, 2001).

Sartori nadviazal na Duvergerove zákony, ktoré sa snažil viac vyšpecifikovať, čoho dôkazom bol akcent na voličským rozptyl a štruktúrovanosť stranického systému.¹¹

11 Pozri viac: Sartori, G. (2001) *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků.*

Tá je determinovaná mierou, akou voliči hlasujú za vplyvných aktérov (nízka štruktúrovanosť), resp. v akom rozsahu sa ich lojalita viaže na politickú stranu ako takú a až následne na jej konkrétneho kandidáta (vysoká štruktúrovanosť) (Rybář, 2011). Voličský rozptyl predstavuje rozsah rozptýlenia menšinových voličov v rámci jednotlivých volebných obvodoch. Podľa Sartoriho, tie krajiny, ktoré zaviedli pomerný volebný systém eliminovali možnosti prekonania atomizácie systému strán. V intencii poukázať na dopady volebných pravidiel na počet strán v dôsledku čoho sformuloval svoje štyri zákony, je dôležité sa okrajovo oboznámiť s jeho pravidlami, ktoré sú kľúčovými k pochopeniu podstaty jeho diela: (Sartori, 2001).

- *jednokolový väčšinový systém sám o sebe nie je schopný vytvoriť dvojstranícky formát v celoštátnom meradle, ale v prípade jeho existencie ho pomáha udržať,*
- *jednokolový systém relatívnej väčšiny vytvorí dvojstranícky formát za predpokladu, ak stranícky systém bude štruktúrovaný a ak časť voličov odolávajúca tlakom volebného systému bude rozptýlená v rámci volebných obvodoch tak, že nebudú schopní nadobudnúť relatívnu väčšinu,*
- *dvojstranícky formát je nemožný bez ohľadu na volebný systém – ak existujú politické menšiny (zomknuté napr. na rasovom, jazykovom, ideologickom symbole) a sú sústredené v dostatočnom počte v rámci volebných obvodoch, aby nadobudli relatívnu väčšinu, potom bude efekt väčšinového volebného obvodu reduktívny pokiaľ sa jedná o tretie strany, ktoré tieto odvolávajúce menšiny nezastupujú,*
- *systém pomerného zastúpenia má menší reduktívny účinok, ktorý je priamo úmerný svojej neproporcionalite predovšetkým v malých volebných obvodoch.*

S akcentom na rešpektovanie načrtnutých pravidiel Sartori sformuloval 4 zákony: (Sartori, 2001)

1. ak máme v prípade relatívne väčšinového jednokolového systému štruktúrovaný stranícky systém a rovnomerné rozloženie hlasov (voličský rozptyl), systém vedie k bipartizmu (dvojstraníckemu formátu),
2. ak máme v prípade väčšinového jednokolového systému štruktúrovaný stranícky systém, ale nerovnomerné rozloženie hlasov (bez voličského rozptylu), systém vedie k multipartizmu,
3. ak existuje systémová štruktúra politických strán, systém pomerného zastúpenia nadobúda reduktívny účinok z dôvodu jeho neproporcionality,

4. ak absentuje systémová štruktúracia politických strán a uplatňuje sa „čistý“, resp. „takmer čistý“ systém pomerného zastúpenia, systém vedie k multipartizmu a počet politických strán je determinovaný volebnou kvótou.

L. Orosz v publikácii *Volebné právo* uvádza, že „*ide o pravidlá, ktorým nemožno pripísať relevanciu nespochybniteľných definičných znakov základných volebných systémov, ale na druhej strane ich pôsobenie je nielen vhodné, ale i žiaduce pri charakteristike základných volebných systémov primeraným spôsobom zohľadňovať*“ (Orosz, 2015, s. 116).

Nemecký politológ D. Nohlen vyčítal Sartoriho zákonom predovšetkým ich slabú výpovednú hodnotu, no nespochybňoval ich platnosť. V kontraste k Sartorimu, ktorý chápal volebný systém ako nezávislú premennú, ktorá len jednosmerne ovplyvňuje podobu stranického systému, Nohlen upozorňuje na to, že „*volebné systémy sa nenachádzajú vo vákuu, ale sú súčasťou širšieho celku, v rámci ktorého sa odohráva veľké množstvo procesov, ktoré môžu mať na podobu volebných pravidiel vplyv*“ (Prouzová, 2016, s. 173). O kauzalite medzi volebnými a stranickými systémami konštatuje, že „*relatívne väčšinový volebný systém v jednomandátových volebných obvodoch nevedie k bipartizmu tam, kde prevláda spoločenská fragmentácia. V etnicky rozdelených spoločnostiach môže mať a pravdepodobne bude mať najviac skôr dezintegračnú tendenciu*“ (Charvát, 2009, s. 102). Kritiku vzniesol aj voči Duvergerovému prístupu, v ktorom poukazuje na teoretický deficit určenia podmienok, za ktorých sú jeho pravidlá platné a taktiež voči metodike, pretože komparuje jednoduchý väčšinový volebný systém v jednomandátových volebných obvodoch s princípom reprezentácie, ktorý sa môže vyskytovať v diferentných formách volebného systému s rôznymi účinkami. Nohlen precizoval Duvergerove pravidlo tak, že väčšinové volebné systémy vedú vždy k systému dvoch strán s výnimkou krajín, v ktorých sú citelne silné lokálne menšiny. Iné volebné systémy sa viažu na systém dvoch strán vtedy, keď sú strany volené menšinami príliš slabé (Charvát, 2009).

Typy strategického hlasovania

Okrem spomínaného *wasted vote* efektu, kedy volič z dôvodu obavy prepadnutia hlasu volí inú preferenciu, možno k hlavným typom strategického hlasovania zaradiť: (Jarabinský, Chytilík, 2016)

- *rental vote* (požičaný hlas): motívom využitia stratégie je zvolenie konkrétnej koalície. Podstata spočíva v podpore menšej politickej

strany, ktorá môže byť potenciálnym koalíčným partnerom silnej strany.

- *balancing strategy (vyvažovacia stratégia)*: volič má tendenciu zvoliť si túto stratégiu z dôvodu vyváženosti síl medzi očakávanými politickými stranami vládnej koalície, čím nás táto stratégia môže nepriamo navádzať k underdog efektu. Kľúčovým sa tak pre aplikovanie tejto stratégie stávajú hlavne citelné nerovnosti systému.
- *strategic sequencing (strategická postupnosť)*: v ambícii mať vplyv na to, ktorý zo zainteresovaných subjektov volebnej súťaže bude mať prvé slovo pri kreovaní vlády sa volič uchýľuje k tomuto typu stratégie, uplatňovanej pri vyrovnanej volebnej súťaži. Volič vo svojej voľbe uprednostní stranu s potenciálom primárneho aktéra na formovaní vlády za predpokladu, ak ráta s tým, že neodmysliteľné miesto bude vo vláde patriť aj jeho prvej preferencii, ktorú nevolil. Ak nie je jasné, ktorá zo strán bude mať rozhodujúce slovo pri formovaní vlády, volič si z dvoch alternatív môže vybrať tú, ktorá je mu bližšia, alebo tú, ktorá je z jeho pohľadu garanciou prizvania jeho prvej strany do koalície zoskupenia.

Uvedená diferenciácia vypovedá o sofistikovanej voľbe voliča vo vzťahu k politickej strane. Nemožno však ale abstrahovať od faktora personalizácie, kedy sa voličské rozhodnutie odvíja práve od konkrétneho kandidáta strany, ktorá nemusí byť automaticky voličovou prvou preferenciou. V dôsledku voľby, ktorá je podmienená dominanciou daného kandidáta z inej strany, než z pohľadu voliča jeho najpreferovanejšej sa zároveň mení aj preferenčná aréna, čo sa v praxi odrazí do priamej podpory tej politickej strany, alebo koalície, z ktorej sa kandidát o poslanecký post uchádza, hoci sa s ňou volič úplne neidentifikuje.

Výber konkrétnej stratégie závisí od cieľa, na ktorý sa volič v politickej súťaži zameriava a od jeho motivácie, v rámci ktorej musí volič jasne identifikovať podnety, ktoré ovplyvnia výber stratégie. Využitelnosť a uplatniteľnosť spomenutých stratégií vo vzťahu k sledovanému cieľu, resp. motívu rozhodnutia zobrazuje tabuľka č. 3, z ktorej jasne vyplýva, že jednotlivé taktiky sú koncipované za rôznymi účelmi. Napr. vyvažovaciu stratégiu možno zvoliť pre dosiahnutie najviac preferovaného cieľa, ktorým je buď voľba politickej strany, alebo koalície.

Tabuľka č. 3:

Aplikácia stratégií voliča vo vzťahu k motívu volebného rozhodnutia

Strategické hlasovanie	Motív volebného rozhodnutia		
	Politická strana	Koalícia	kandidát
prepadnutý hlas	✓		✓
požičaný hlas		✓	
vyvažovacia stratégia	✓	✓	
strategická postupnosť		✓	

Zdroj: (Jarabinský, Chytilík, 2016)

Zaujatie neúprimného postoja k volebnému hlasovaniu nemusí byť napr. len zrkadlením strachu z prepadnutia hlasu, ale častokrát je symbolom vytrestania politickej strany z dôvodu nenaplnenia cieľov a očakávaní, ktoré v predvolebnom období deklarovala. Paradoxne, pokiaľ je alternatívna strana, ku ktorej sa volič proti svojej vôli priklonil preferenčne slabá, jeho hlasy tak môže v konečnom dôsledku patriť do skupiny prepadnutých. Zámerom takejto voľby je stimul odplaty.

Ak je v politickom spektre sústredená značná miera voličov, ktorí nevyjadrujú vo voľbách svoju skutočnú preferenciu, dochádza ku skresľovaniu volebných výsledkov.

Máme za to, že k skúmaniu problematiky strategického hlasovania je dôležité pristupovať opatrne a obozretne. Pred tým, než budeme vyvodzovať striktné úsudky a závery nesmieme abstrahovať od istej bariéry, ako je napr. nereálnosť oboznámenia sa so skutočne úprimnými preferenciami všetkých participantov, ktoré sú spolu s volebnými výsledkami podmienkou dôslednej analýzy.

2.1 Strategické postoje politických kandidátov a voličov na príklade regionálnych volieb v BBSK v roku 2017

Ako sme už spomenuli, k strategickým postojom, rezultujúcim z nastavenia volebného systému, za účelom dosiahnuť požadovaný volebný výsledok, inklinujú okrem voličov aj politickí aktéri, ktorí sú súčasťou politickej súťaže. Keďže sa obzvlášť javí zaujímavým strategické správanie vo väčšinovom systéme, v záujme dokázania prítomnosti týchto taktík aj v našich politických reáliách načrtne túto skutočnosť v nasledovnom texte, pričom budeme

vychádzať z modelového príkladu posledných volieb do VÚC v roku 2017, ktorými zároveň poukážeme aj na prípadné možné dôsledky zavedenej zmeny volebného mechanizmu.

V roku 2017 boli prehlasovaním prezidentského veta prijaté dve novely volebného kódexu, z ktorých jedna zaviedla jednokolovú voľbu predsedov samosprávnych krajov a druhá dočasne predĺžila funkčné obdobie poslancov a predsedov vyšších územných celkov na päť rokov, z dôvodu paralelného konania volieb do VÚC a komunálnych volieb v roku 2022.

Na úvod výkladu zdôrazníme, že nové pravidlá volieb sa nevzťahujú na podmienky aktívneho a ani pasívneho volebného práva. Právo voliť predsedu samosprávneho kraja, ako aj právo byť volený za predsedu prislúcha rovnakým okruhom subjektov a totožnosť sa vzťahuje aj na subjekty, ktoré sú oprávnené podať kandidátnu listinu pre voľby predsedu VÚC. Zmena pravidiel sa prioritne dotkla podmienok voľby predsedu VÚC a dovtedy uplatňovaný, absolútny väčšinový volebný systém bol nahradený relatívnym väčšinovým systémom. Z volebného kódexu boli tak vypustené ustanovenia upravujúce druhé volebné kolo s výnimkou prípadu, ak by dvaja, alebo viacerí kandidáti získali totožný počet hlasov, ktorý by prevyšoval počty ostatných kandidátov v poradí, čo by následne viedlo k vyhláseniu nových volieb. Voľba predsedu samosprávneho kraja sa upravila novým zákonom tak, aby k jeho zvoleniu postačovala väčšina platných voličských hlasov. Meritórny argument zástancov jednokolovej voľby bol primárne podložený šetrením finančných prostriedkov a časovou úsporou.

V kontexte prijatého zákona považujeme za dôležité poukázať aj na možné riziká, ktorým existencia jednokolovej voľby otvorila priestor. Je nespochybniteľným faktom, že samosprávne voľby patria z pohľadu voličskej popularity k menej obľúbeným voľbám, čoho dôkazom je aj nízka miera participácie voličov (viď. tab. č. 1).

Problematika nezájmu občanov o tento typ volieb bola viditeľná napr. aj v posledných dvojkolových voľbách predsedov VÚC v roku 2013, keďže prvého kola sa zúčastnilo len 20,11 % oprávnených voličov a ešte menej participantov (len 17,30 %) prejavilo záujem o nasledovné druhé rozhodovacie kolo (Voľby do VÚC., 2013). Doposiaľ najnižší záujem bol zaznamenaný v roku 2005, kedy volebná účasť v prvom kole dosiahla len 18,02 % a 11,07 % v druhom kole. Spolunávrh na zlúčenie regionálnych volieb s komunálnymi voľbami čiastočne problém volebnej účasti rieši. Bolo by však veľmi odvážne predikciu očakávanej vyššej volebnej účasti pripisovať nárastu záujmu občanov o regionálnu sféru za súčasných podmienok, a nemožno odhliadať ani od skutočnosti, že logickým dôsledkom zlúčenia môže byť aj

strata orientácie voličov a nižšia schopnosť odlišovať obe arény, z dôvodu paralelného priebehu volebných kampaní.

Výhodou jednokolového volebného systému, ktorý je obľúbený v krajinách Commonwealthu je jeho jednoduchosť a prehľadnosť z pohľadu mechanického spracovania výsledkov, ale aj z pohľadu voličského vnímania. Na strane druhej ale „*legitimita zvoleného kandidáta nie je odvodená od väčšiny, ale od najväčšieho počtu hlasov, čo nemusí znamenať väčšinu*“ (Kerekeš, 2017). Pri dostatočne veľkom počte uchádzajúcich sa kandidátov, sa konečným víťazom môže stať aj nominant s jednociferným výsledkom. Hoci v praxi v našich podmienkach platilo, že účasť na druhom rozhodovacom kole bola spravidla nižšia v komparácii s prvým kolom, v celkovom súbte ale vo výraznej väčšine prípadov, vyšší podiel hlasov všetkých oprávnených voličov získavali víťazi druhého kola. Preto považujeme za správnu argumentáciu, že pôvodne zavedený dvojkolový systém, odrážal vôľu oprávnených voličov reprezentatívnejšie ako jednokolový systém. Nemožno však vylúčiť možnosť, že aj pri jednokolových voľbách môže dôjsť k situácii, kedy by bol víťazný kandidát zvolený nadpolovičnou väčšinou hlasov zúčastnených voličov. V doterajších štyroch dvojkolových voľbách predsedov samosprávnych krajov sa tomu stalo v troch prípadoch. V roku 2001 bol v prvom kole zvolený jeden z ôsmich predsedov, v roku 2009 až štyria z ôsmich získali absolútnu väčšinu a v roku 2013 traja z ôsmich predsedov. Vo voľbách v roku 2005 nebol v prvom kole zvolený žiadny z predsedov VÚC (Domin, 2017). V posledných voľbách v roku 2017, ani jeden z ôsmich zvolených predsedov nezískal prostredníctvom jednokolovej voľby nadpolovičnú voličskú podporu.

Jednokolovú voľbu nemožno považovať za účinný nástroj, ktorý by z konkurenčného boja vylúčil extrémistické strany, pretože so zmenou volebného systému prichádza aj zmena volebnej stratégie kandidáta. Opozičné strany v roku 2017 SaS a OĽaNO boli presvedčené, že jednokolová voľba, alebo systém prvého v cieľi zvyhodňuje kandidátov extrémistických strán a že zrušenie dvojkolovej voľby je vážny negatívny zásah do formovania demokratickej spoločnosti. Podľa M. Klusa je „*dvojkolová voľba v demokratickom svete osvedčená cesta, ako sa dopracovať k dvom kandidátom s najväčšími šancami na zvolenie bez toho, aby bola vo volebnej súťaži hrubo potlačená názorová pluralita a ideologická pestrosť. Dvojkolovou voľbou sa zvyšuje reprezentatívnosť volebného výsledku a v konečnom dôsledku sa eliminujú kandidáti z okraja politického spektra. Jednokolová voľba im, naopak, nahráva*“ (Kováčová, S., 2019a, s. 190). Porovnanie aspektov presadenej jednokolovej voľby, v komparácii s pôvodnou dvojkolovou voľbou sumarizuje nasledovná tabuľka č. 4.

Tabuľka č. 4:*Porovnanie aspektov dvojkolovej a jednokolovej voľby predsedov samosprávnych krajov*

	Dvojkolová voľba	Jednokolová voľba
Legitimita	poskytuje aspoň určitú garanciu minimálnej legitimity víťaza	rezignuje voči ambícii zaistiť garanciu minimálnej legitimity víťaza
Časový faktor	zdlhavejší proces v komparácii s jednokolovou voľbou	časová úspora
Finančný faktor	finančne náročnejšie rozhodovanie v komparácii s jednokolovou voľbou	finančná úspora
Presadenie kandidátov z okraja politického spektra / extrémistické sily	menšie riziko, vytvára limity pre extrémistické subjekty	výraznejšie riziko, nevytvára žiadne limity pre extrémistické subjekty

Zdroj: (spracovanie autorom)

Riziku možného víťazstva extrémistického kandidáta M. Kotlebu čelil v prvých jednokolových voľbách v roku 2017 Banskobystrický samosprávny kraj a táto skutočnosť vytvárala samotný stimul k strategickým postojom politických aktérov a voličov. Silné demokratické inštinkty verejnosti sa v ambícii potlačiť extrémistickú silu pretavili do najvyššej volebnej účasti v komparácii s inými krajinami a v konečnom dôsledku tak M. Kotlebu, ktorý skončil na druhom mieste s 23,2 % podporou porazil nezávislý kandidát J. Lunter, ktorý získal 48,5 % (Štatistický úrad SR, 2017). Inklinácia k strategickému hlasovaniu bola v týchto voľbách citeľná, čoho dôsledkom bola na rozdiel od predošlých volieb intenzívnejšia mobilizácia voličov, ktorí sa rozhodli participovať na voľbách hlavne z dôvodu eliminovania možného prvenstva bývalého župana Banskobystrického samosprávneho kraja, keďže podmienka získania nadpolovičnej väčšiny bola zrušená (viď. tab. č. 5). Zmena volebného mechanizmu tak pozitívne prispela v tomto kraji k najvyššej volebnej účasti, ktorá ale vo všeobecnosti nesymbolizovala nárast záujmu verejnosti o samosprávnú úroveň, ale bola výsledkom voľby proti neprijateľnému kandidátovi.

Dôkazom uchyľovania sa k strategickému správaniu politických aktérov bolo aj netradičné gesto politickej opozície, tzv. Mičevove memorandum, keďže vysoký počet kandidátov znamenal trieštenie demokratických síl. Podstata tohto špecifického nástroja viedla k zlučovaniu politických síl, kedy sa za účelom znížiť šance M. Kotlebu, niektorí aspiranti vzdali svojej kandidatúry, v prospech v prieskumoch verejnej mienky najsilnejšieho kandidáta

Tabuľka č. 5:*Volebná účasť v jednotlivých krajoch SR vo voľbách do VÚC v roku 2017*

kraj	volebná účasť
BA	31,34 %
TT	24,74 %
TR	26,32 %
NR	26,83 %
ZA	33,84 %
BB	40,29 %
PO	29,40 %
KE	26,73 %

Zdroj: (Štatistický úrad SR)

(Kováčová, N., 2018).¹² Na strane druhej, ale memorandum o spolupráci bolo nebezpečným politickým experimentom, ktorý do istej miery obmedzoval slobodnú politickú súťaž s jediným argumentom „lebo Kotleba“ a keďže voliči nemajú vždy tendenciu voliť podľa predpísaného vzoru, boli namiesto obavy, že memorandum môže pôsobiť kontraproduktívne. Uvedené znepokojenia sa ale nepotvrdili a participácia voličov, ktorá bola vyjadrením voľby „proti nikomu“ prispela k víťazstvu J. Luntera. Pravdepodobne, ak by súčasťou politického boja nebol M. Kotleba, z logického aspektu by bol ukazovateľ volebnej účasti nižší a strategické správanie politických aktérov by nenabralo na takej dynamike. Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že zavedenie novej, jednokolovej voľby viedlo k výrazným taktickým koncepciám politických aktérov a k vyššej miere voličskej participácie.

2.2 Dopady zmeny volebného mechanizmu na príklade volieb do VÚC v roku 2017

Názorným modelovým príkladom sa môžeme presvedčiť o tom, do akého neželaného výsledku by hypoteticky jednokolová voľba predsedu VÚC mohla vyústiť. Budeme vychádzať z už spomenutého Banskobystrického samosprávneho kraja, kde predpokladáme, že na voľbách bude participovať pre

¹² V prospech v prieskumoch najpreferovanejšieho kandidáta J. Luntera sa vzdal M. Klus, S. Mičev, V. Baňák, a V. Kókény. M. Kantor sa vzdal v prospech I. Kašpera a I. Saktor rovnako tak ako J. Šimko a Z. Očován sa vzdali kandidatúry bez odporúčania iného kandidáta.

jednoduchosť výpočtov 100 tisíc oprávnených voličov. Vieme, že kandidatúru prijali napr. J. Lunter, M. Kotleba, I. Kašper, M. Juhaniak (vid'. tab. č. 6). Zo 100 tisíc voličov by 40 tisíc inklinovalo k M. Kotlebovi a zvyšných 60 tisíc hlasov by si rozdelili ostatní kandidáti. Ak by ale M. Kotleba neprijal kandidatúru, ostatní uchádzači by pre voličov extrémistického kandidáta boli prijateľní v poradí Kašper, Juhaniak a Lunter. Predstavme si, že voličské preferencie by mohli vyzerat' nasledovne:

Tabuľka č. 6:

Modelový príklad získaných preferencií v regionálnych voľbách

počet voličov	40 000	30 000	25 000	5 000
1. preferencia	Kotleba	Lunter	Juhaniak	Kašper
2. preferencia	Kašper	Kašper	Kašper	Kotleba
3. preferencia	Juhaniak	Juhaniak	Lunter	Lunter
4. preferencia	Lunter	Kotleba	Kotleba	Juhaniak

Zdroj: (spracovanie autorom)

Ak by bola pôvodne zachovaná dvojkolová voľba predsedu samosprávneho kraja, potom by v prvom kole nebol zvolený žiadny kandidát a do druhého kola by tak postúpili dvaja najsilnejší a to M. Kotleba a J. Lunter, ktorý by sa zároveň stal volebným víťazom. Podľa aktuálne platného zákona, ktorý zaviedol jednokolovú voľbu by sa ale predsedom samosprávneho kraja stal M. Kotleba, hoci by bol pre väčšinu voličov neprijateľným, keďže by nezískal podporu absolútnej väčšiny.

Na základe uvedeného a načrtnutých rizík v tabuľke č. 4 sa do popredia dostáva možná úvaha, aký systém hlasovania by bol najefektívnejší, ktorý by zároveň predchádzal dvojkolovej voľbe a nepodkopával by legitimitu víťaza a taktiež by prispel k eliminácii prepadnutých hlasov. Za zváženie stojí zamyslenie sa nad možnosťou *alternatívneho hlasovania* podľa vzoru Austrálie, alebo napr. Nového Zélandu, ktorého základ spočíva v určení poradia jednotlivých kandidátov.¹³ V USA sa pre jeho označenie využíva termín „*systém okamžitého rozhodujúceho zápasu*“, ktorý je protikladom

13 História alternatívneho hlasovania sa datuje od roku 1871, kedy bol tento mechanizmus využitý žiakmi Massachusettskej technickej univerzity pri voľbe najobľúbenejšieho spisovateľa (Chytilek, Šedo, Lebeda, Čaloud, 2009). Podstate alternatívneho hlasovania sa vo svojich štúdiách venoval austrálsky politológ B. Reilly, ktorý alternatívne hlasovanie považuje za väčšinový systém, uplatňujúci sa prevažne v jednomandátových volebných obvodoch (Reilly, 2003).

dvojkolovej voľby, zatiaľ čo v Austrálii sa tento spôsob hlasovania nazýva „preferenčné hlasovanie“ a na pôde európskeho kontinentu sa tomuto mechanizmu pripísal hovorový termín „austrálske hlasovanie.“ Alternatívny systém možno považovať za „preferenčný volebný systém, kreujúci víťaza s absolútnou väčšinou hlasov, pri ktorom volič v jednomandátových volebných obvodoch udeľuje preferencie kandidátom a to buď jednu, alebo toľko, koľko je kandidátov na listine, čo však neznamená, že volič má viac ako jeden hlas a možno konštatovať, že ide o mnohonásobnú voľbu jednorazovým aktom“ (Kováčová, S., 2019a, s. 190).

Mechanizmu hlasovania je založený na vyjadrení kompletných preferencií voliča, čím volič akoby podával informáciu o tom, v akom poradí by jednotlivých kandidátov volil. Prehľadnosť systému je viditeľná v tom, že volič napr. svojmu preferovanému kandidátovi udelí k menu jednotku a ďalej pokračuje v určení preferenčného rebríčka pri ostatných menách (Klíma, 1998). Následne komisia sčíta prvé preferencie a kandidát, ktorý získa nadpolovičnú väčšinu hlasov sa stáva víťazom, v našom prípade predsedom samosprávneho kraja. V prípade vzniknutej situácie, že by sa žiadnemu kandidátovi nepodarilo dosiahnuť nadpolovičnú väčšinu, dochádza k vyradeniu kandidáta s najmenším počtom prvých preferencií a jeho hlasy sa následne podľa druhých preferencií prerozdedia medzi zvyšných kandidátov, teda tých, ktorí sú označení číslicou „2“. V treťom skrutíniu sa opäť prerozdeľujú hlasy kandidáta s najmenším ziskom, ale pokiaľ druhá preferencia prislúcha kandidátovi, ktorý z hry už vypadol, hlasy sa pridelia podľa tretej preferencie. Tento cyklus rozdistribuovania hlasov pokračuje, pokiaľ niektorí z kandidátov nezíska požadovanú nadpolovičnú väčšinu (Kerekeš, 2017a).

V politickom spektre rozlišujeme medzi tromi primárnym variantami alternatívneho hlasovania: (Chytilík, Šedo, Lebeda, Čaloud, 2009)

- *povinné*: ak volič nedefinuje všetky preferencie, voličský hlas sa stáva neplatným,
- *nepovinné*: hlas voliča nie je podmienený vyjadrením všetkých preferencií,
- *obmedzené*: platnosť hlasu je podmienená zúženým počtom pridelených preferencií (napr. minimálne tri preferenčné hlasy).

Keďže obmedzené a nepovinné alternatívne hlasovanie na jednej strane odhliada od nutnosti určenia všetkých preferencií, môže viesť k situácii, kedy víťaz volieb nemusí získať nadpolovičnú väčšinu.

Na základe nami načrtnutej modelovej situácie, kedy by sa teoreticky ani jednému z kandidátov nepodarilo získať nadpolovičnú väčšinu, by podľa mechanizmu alternatívneho hlasovania došlo k vyškrtnutiu I. Kašpera, ktorého hlasy by prešli v prospech M. Kotlebu (viď. tab. č. 7). Keďže by ani týmto pridelením hlasov nebola dosiahnutá nadpolovičná väčšina, nastalo by vyradenie ďalšieho kandidáta, v našom prípade M. Juhaniaka, ktoré hlasy by získal I. Kašper, ale keďže ten už bol z hry vylúčený, preferencie by podľa pravidiel patrili J. Lunterovi. Volebný výsledok dosiahnutý aplikovaním alternatívneho hlasovania by korešpondoval s výsledkom pôvodnej dvojkolovej voľby, keďže víťazom by sa stal J. Lunter, čím by zároveň bola aj zachovaná väčšinová legitimita predsedu samosprávneho kraja, ktorého voľba by prebiehala len jeden deň.

Tabuľka č. 7:

Modelový príklad prerozdelenie preferencií podľa systému alternatívneho hlasovania

kanididáti	1. sčítanie	2. sčítanie	3. sčítanie
Kotleba	40 000	45 000	45 000 X
Lunter	30 000	30 000	55 000
Juhaniak	25 000	25 000 X	
Kašper	5 000 X		

Zdroj: (spracovanie autorom)

Ako uvádza Kováčová S., k víťazstvu v alternatívnom hlasovaní „*nepostačuje byť prvý a získať viac hlasov v porovnaní s ostatnými, ale získať viac hlasov v porovnaní so všetkými ostatnými kandidátmi dokopy*“ (Kováčová, S., 2019 b). Alternatívne hlasovanie, pomocou ktorého je možné zabezpečiť nadpolovičnú väčšinu pre víťazného kandidáta, predstavuje alternatívu pôvodnej dvojkolovej voľby, resp. predstavuje jednokolovú alternatívu princípu absolútnej väčšiny.

Za účelom dosiahnutia čo najobjektívnejšieho odzrkadlenia voličskej vôle je dôležité vyhodnocovať a analyzovať dopady súčasných volebných systémov a následne poukazovať na možnosti, ktoré by mohli prispieť k želanému stavu napr. osvojením si nových alternatív, ktorým samozrejme musí predchádzať dôsledná rozprava. Účinky nami priblíženého alternatívneho hlasovania, ako možnej náhrady za relatívny väčšinový systém, prostredníctvom ktorého sa od roku 2017 realizujú voľby predsedov samosprávnych krajov, prehľadne zobrazuje nasledovná tabuľka č. 8.

Tabuľka č. 8:*Pozitívne a negatívne stránky alternatívneho hlasovania*

pozitívne stránky	negatívne stránky
vítaz je zvolený nadpolovičnou väčšinou	neznalosť systému, absencia informovanosti
potlačanie extrémistických formácií	administratívne náročný proces ručného spracovanie hlasovacích lístkov
eliminácia štiepenia hlasov	
eliminácia neúprimného hlasovania – premárneniu hlasov zabraňuje spôsob hlasovania, nakoľko dochádza k distribúcii preferencií v ďalších sčítaniach	ak voliči neudelia dostatok preferenčných hlasov a ich hlasy budú vyradené skôr ako determinujú výber, alebo ich jediná ostávajúca preferencia je pre kandidáta, ktorý už bol z hry vylúčený potom možno konštatovať, že alternatívne hlasovanie zabezpečuje len väčšinu „pokračujúcich, resp. už vylúčených hlasov“ a nie väčšinu všetkých hlasov a preto môže dôjsť k tomu, že víťazný kandidát nebude mať podporu väčšiny voličov, ale len podporu väčšiny hlasov, ktoré ovplyvnili posledné kolo rozdeľovania.
finančná úspora	
žiadny pokles účasti v druhom kole	
menší počet negatívnych kampaní – kandidáti sa nebudú príliš uchyľovať k negatívnej kampani a vzájomnému napádaniu sa, keďže majú šancu získať vyškrtnuté preferencie	

Zdroj: (spracovanie autorom)

Sila volebného systému je viditeľná okrem jeho mechanických účinkov aj v jeho psychologických, determinujúcich voličské správanie. Náznorným príkladom na voľbách do VÚC sme dokázali prítomnosť strategického správania voličov a politických kandidátov, ktoré bolo dôsledkom modifikácie väčšinového volebného systému v podmienkach SR, kedy došlo k nahradeniu pôvodnej dvojkolovej voľby predsedov samosprávnych krajov, jednokolovou voľbou v roku 2017. Inklinácia k strategickému hlasovaniu v sebe niesla prvok racionality a účelovosti.

Analýzou prijatej jednokolovej voľby predsedu samosprávneho kraja sme marginálne poukázali aj na možné, nežiadúce efekty presadenej zmeny a zároveň tak upriamili pozornosť aj na návrh efektívnejšieho využitia voličských hlasov, zavedením alternatívneho hlasovania. Každá zmena si však vyžaduje precíznu analýzu a odbornú diskusiu, aby sa v prípade jej implementácie do praxe predišlo nežiadúcim účinkom. Taktiež je okrem definovania dôvodov a opodstatnenosti zmeny, dôležité zodpovedať otázku, či sú voliči pripravení na modifikáciu zaužívaného systému, pretože tá so sebou prináša aj riziká, ako napr. rezignovanie voči volebnému rozhodovaniu z dôvodu neznalosti volebného systému, alebo napr. aj vyššie percento neplatných hlasov.

3.

FENOMÉN NEPLATNÉHO A PREPADNUTÉHO HLASU VO VOL'BÁCH DO NR SR

Natália Kováčová

V kontexte nami skúmanej problematiky prepadanutého voličského hlasu je našou ambíciou poukázať na to, ako volebný systém vplýva na prepádanie hlasov, resp. ktoré aspekty k tomuto fenoménu prispievajú, a zodpovedať otázku, či má zmysel pripisovať prepadaným hlasom dôležitosť, z pohľadu vplyvu na zisky úspešných parlamentných strán. Uvedené problematiky nás tak navádzajú k zamysleniu sa nad nedokonalosťami volebného systému do NR SR, ktoré sa nám analýzou prepadanutého voličského hlasu budú explicitne otvárať. Za účelom eliminovania prepadaných voličských hlasov, ktoré neodrážajú voličskú reprezentáciu na úrovni parlamentu, bude pozornosť venovaná aj odhaľovaniu alternatívnych riešení. Účinnosť nami prezentovaných návrhov budeme dokazovať aj prostredníctvom prepočtov zobrazených v tabuľkách, k čomu nám budú nápomocné ukazovatele z posledných parlamentných volieb 2020.

V úvode kapitoly bude však naša pozornosť venovaná problematike neplatných hlasov, za účelom správneho pochopenia diferenciácií medzi uvedenými pojmami.

3.1 Teoretické východiská skúmania problematiky neplatných hlasov v zastupiteľskej demokracii

Problematika voličského hlasu v zastupiteľskej demokracii, s akcentom na neplatné voličské hlasy sa viac menej spája v našich podmienkach len s číselným percentuálnym ukazovateľom, zverejneným po volebnom procese. Na domácej scéne neregistrujeme prílišnú snahu odborníkov o hlbšie analytické štúdie viažuce sa na fenomén neplatných voličských hlasov, čo možno podložiť zanedbateľnosťou podielu neplatných hlasov v našich podmienkach a neznalosťou informácií, z dôvodu tajnosti volebného procesu, do akej miery sú neplatné hlasy dôsledkom nepozornosti voliča, alebo je ich premietnutie cieľové. Pri rešpektovaní princípu anonymity teda nie je možné odhaliť ich povahu, či sa jedná o zámerne zneplatnený voličský hlas, ktorý symbolizuje protestné správanie, alebo je výsledkom voličovej nedbalosti.

Neplatné hlasy sú súčasťou číselného ukazovateľa, vypovedajúceho o volebnej účasti, ale žiadnym spôsobom sa neprerozdeľujú medzi postupujúce strany. Z dôvodu jasnej pojmovej diferenciacie medzi neplatnými a prepadanými hlasmi, budeme svoju pozornosť v kapitole upriamovať na teoretické aspekty neplatného voličského hlasu.

Štúdie venujúce sa povahe voličských hlasov, či už platných, alebo neplatných nie sú vo svojich klasifikáciách homogénne a so zreteľom na rôzne kritériá jednotlivých krajín, ponúkajú vlastné interpretácie, ako môže volič hlasovať a aký charakter v dôsledku voličského postoja hlasovací lístok nadobudne.

G. Aldashev a G. Mastrobuoni vo svojej práci s názvom *Neplatné hlasovacie lístky a volebná súťaž*, analyzujúcej neplatné hlasy v talianskych parlamentných voľbách v roku 1994 – 2001, dospeli k záverom, že vo všetkých typoch volieb patria všetky hlasovacie lístky odovzdané voličmi do jednej z troch nasledovných kategórií: (Aldashev, Mastrobuoni, 2010)

- *platné*: vyplnené hlasovacie lístky rešpektujú spôsob, stanovený príslušným volebným zákonom danej krajiny,
- *prázdne*: nevyplnený hlasovací lístok, alebo vhodenie obálky bez hlasovacieho lístka,
- *neplatné*: hlasovacie lístky sú neplatné, ak nie sú jasne uvedené preferencie voliča (napr. uprednostnenie viacerých nominantov), alebo ak je narušená anonymita hlasovania (podpis voliča), prípadne je hlasovací lístok poškodený iným spôsobom (napr. vyjadrenie svojej preferencie krížikovaním namiesto krúžkovaním).

Uvedenú kategorizáciu je dôležité vnímať v subjektívnej rovine, v kontexte zaužívaného volebného zákona danej krajiny, pretože napr. na rozdiel od krajín, ktoré prázdne hlasovacie lístky kategorizujú do skupiny neefektívnych hlasov, v podmienkach Grécka, Belgicka, alebo Francúzska prázdny hlasovací lístok spadá do samostatnej skupiny relevantného hlasu (Kudrnáč, Lysek, Rejman, 2014).

V zahraničnej terminológii sa neplatné hlasy spájajú s niekoľkými výrazmi. Najčastejšie literatúra operuje s termínom „*invalid*“ alebo „*spoiled ballots*“, a v podmienkach Austrálie sa pre neplatné hlasy využíva špecifický termín „*informal votes*.“

Počiatky výskumov neplatného hlasovania sú späté s rokom 1926, kedy R. L. Mott v príspevku s názvom *Neplatné hlasovacie lístky v systéme zajatia porporcionálneho zastúpenia*, odôvodňoval ich existenciu v systéme, ktorá

bola dôsledkom zložitosti mechanizmu volebného systému a prítomnosťou rôznych jazykových menšín v spoločnosti (Mott, 1926).

Podľa kritéria úmyslu voliča možno neplatné hlasy diferencovať do skupiny zámerných a nezámerných. Nezámerné pridelené neplatné hlasy rezultujú z absencie informovanosti voliča, neznalosti volebného systému a jeho techník, alebo z nesprávneho pochopenia nadobudnutých informácií, ktoré sa pretavia do neakceptovateľnej podoby odovzdaného hlasovacieho lístka. Austrálske politologičky L. Hill a S. Young, v kontexte skúmania neplatných hlasov v Snemovni reprezentantov odvodzujú mieru nezámerného hlasovania od sociálnych podmienok voličov. K vyššej miere neúmyselne neplatných hlasov, z hľadiska socioekonomického statusu prispievajú voliči zväčša s nižšou úrovňou získaného vzdelania, s nižším sociálnym statusom, alebo so zlou znalosťou oficiálneho jazyka krajiny. V ambícii eliminovať neplatné hlasy vo väzbe na znevýhodnené skupiny, uvažujú o možnostiach upustenie od povinného hlasovania, alebo o štrukturálnych zmenách hlasovania, o volebnom vzdelávaní a komunitných, informačných iniciatívach (Young, Hill, 2009).

Úmyselne odovzdané neplatné hlasy, prevedené do podoby poškodeného hlasovacieho lístku, alebo vyjadrené prázdnu hlasovacou obálkou, v sebe nesú zámer protestného správania voči tradičným politickým stranám, alebo voči súčasnému establishmentu. Takýto typ voličského správania je najčastejšie príznačný pre krajiny s povinnou volebnou účasťou. Jedna z prvých štúdií, ktorá poukazuje na to, že neplatné hlasy boli odovzdávané úmyselne, bola publikovaná v roku 1965, R. Stiefboldom. K jeho záverom mu boli nápomocné zistenia z volieb v roku 1957 a 1961 v Spolkovej republike Nemecko, na základe ktorých kategorizoval voličov do troch skupín: (Stiefbold, 1965)

- *neúmyselne hlasujúci voliči, ktorých hlasovací lístok nadobudol neplatnosť nevedomosťou*
- *voliči s potrebou dopísania komentára*
- *protestujúci voliči, ktorí odovzdali prázdne hlasovacie lístky a ktorí z dôvodu nevyhovujúcej ponuky kandidátov, alebo z celkového nezáujmu o politické dianie svoj hlas zámerne zneplatnili.*

Neplatné hlasy v spätosti s teóriou odcudzenia analyzovali v roku 1973 H. Rosenthal a S. Sen. V príspevku s názvom *Volebná účasť v Piatej francúzskej republike*, odhalili jasné súvislosti medzi nárastom počtu neplatných hlasov v druhom kole a voličmi, ktorých preferované strany do druhého volebného kola nepostúpili. Hoci by sa dalo očakávať, že títo voliči budú od

volebného aktu abstrahovať, štúdie dokázali opak, čoho dôkazom bol symbol ich voľby v podobe prázdneho hlasovacieho lístku (Rosenthal, Sen, 1972).

Skúmaniu faktorov, vplyvujúcich na neplané hlasy v 18. krajinách Latinskej Ameriky v rokoch 1980-2000 venovali svoju pozornosť T. J. Power a J. C. Garand. Vo svojej štúdii z roku 2007, pod názvom *Determinanty neplatného hlasovania v Latinskej Amerike*, diferencovali faktory neplatného hlasovania do troch primárnych kategórií: (Power, Garand, 2007)

- *sociálno-demografické* (vzdelanie, vek, finančné istoty, príjmová nerovnosť),
- *inštitucionálne* (volebný systém, veľkosť volebného obvodu),
- *politické* (protest, odklon od politiky, nedôvera).

F. Uggla, v príspevku z roku 2008 s názvom *Neschopnosť, odcudzenie alebo výpočet?: Vysvetlenie úrovni neplatných hlasovacích lístkov a mimoparlamentných hlasov*, analyzoval neplatné hlasy volieb v západnej Európe, Austrálii, Novom Zélande a Ameriky, počas obdobia rokov 1980 – 2000. Svojimi zisteniami sa snažil potvrdiť štyri stanovené hypotézy, v rámci ktorých predpokladal, že neplatné hlasy sú: (Uggla, 2008)

- *dôsledkom negramotnosti, nekompetentnosti elektorátu,*
- *vyjadrením nespokojnosti marginalizovaných skupín so svojou situáciou, v dôsledku čoho vo voľbách zámerne podporujú strany, ktoré sú náchylnými k statusu mimoparlamentných,*
- *dôvodom odcudzenia sa od politického systému,*
- *dôsledkom stranických systémov s dominantnou stranou.*

Tretiu a štvrtú hypotézu sa mu vo svojich výskumoch podarilo potvrdiť, pričom prvá a druhá ostali len domnienkami, a väčšiu pozornosť napokon venoval vysvetľovaniu neplatných hlasov v kontexte protestného správania.

Jedinečnosť protestného hlasovania spočíva v tom, že sa zásadne líši od jednoduchého zdržania sa hlasovania, ale je tiež formálnejšie, ako iné protestné formy. Volič ním na seba berie bremeno rozhodovania a legitimuje volebný proces svojou účasťou, ale namiesto toho, aby prispel k voľbe konkrétneho kandidáta, alebo strany, svojím hlasom vyjadruje voľbu „proti“, čím také hlasovanie možno považovať za „*pozitívne negatívne*“ (Jacobson, 2012). K obohateniu skúmania protestného hlasovania do významnej miery prispeli štúdie, ktorých autorom je D. Hutcheson, I. McAllister, S. White. Neopomenutými nesmú zostať ani H. Oversloot, V. Holteyn, G. Van Den Berg, ktorí vyvažujú negatívny a pozitívny náboj protestnej voľby, keďže sa sotožňujú s názorom, že na jednej strane tento typ hlasovania funguje ako

demokratický bezpečnostný ventil, ktorý prispieva k vyššej miere volebnej participácie, ale na strane druhej, môžu mať hlasy „proti všetkým“ v pomernom systéme zvrátený účinok na rozdelenia mandátov, v zmysle posilnenia tých kandidátov, s ktorými sa voliči primárne nestotožňujú (Jacobson, 2012).

Legislatívny rámec niektorých štátov, predovšetkým krajín postsovietskeho priestoru si osvojil typ hlasovania „proti všetkým“. Najčastejšie sa táto mechanika do popredia dostávala v súvislosti s Ruským systémom, ktorý ale túto možnosť v roku 2006 zrušil (Kudrnáč, Lysek, Rejman, 2014). Rovnako tak bolo hlasovanie „proti všetkým“ v roku 2011 zrušené aj na Ukrajine a v súčasnosti môžu voliči hlasovať uvedeným spôsobom v Bielorusku a Kirgizsku.

V českom prostredí problematike neplatných hlasov venovali svoju pozornosť A. Kudrnáč, J. Lysek, D. Rejman v príspevku z roku 2014, *Omyl, alebo úmysel? Analýza neplatných hlasov v olomouckom kraji*. Ich výsledky dokázali, že vyššia úroveň neplatných hlasov bola zapríčinená spojitostou volieb do krajských zastupiteľstiev a volieb do hornej komory českého parlamentu, k čomu najviac prispievajú starší a menej vzdelaní voliči. Apelujú tak na štátne orgány, aby zväžili revíziu príslušného volebného zákona a zjednodušili volebný proces pri súbežných voľbách, čím by došlo k eliminácii neplatných hlasov (Kudrnáč, Lysek, Rejman, 2014). J. Lysek spolu s K. Koubom analyzovali v roku 2018 podstatu a hlavné faktory stimulujúce neefektívne hlasovanie, v príspevku *Čo ovplyvňuje neplatné hlasovanie? Recenzia a metaanalýza*. Intenzita neplatných hlasov je podľa zistení podmienená povinným hlasovaním, kvalitou demokracie, a taktiež fragmentáciou stranického systému (Kouba, Lysek, 2018). V príspevku uverejnenom v roku 2020 s názvom *Zúčastní sa, ale nehlasuje: neplatné hlasovacie lístky v postkomunistických parlamentných voľbách*, autori definovali tri modely neplatného hlasovania: (Lysek, Lebeda, Kouba, 2020)

- *model rozčarovania*: volič zámerne svoj hlas znehodnotí, aby bol neplatný, z dôvodu nespokojnosti, frustrácie a deprimovanosti z fungovania politického systému,
- „*less-at-stake*“ *model*: neplatný hlas nie je symbolom protestu, ale je dôsledkom toho, že „v stávke je menej“, kedy volič uvažuje o vplyve svojho hlasu,
- *model nedbalosti*: volič hlasovací lístok vyplní nesprávne nevedome, k čomu prispieva napr. súbežnosť volieb, alebo napr. zložitý dizajn hlasovacích lístkov.

V zhrnutí, doterajšie zistenia vedeckého bádania vysvetľujú existenciu neplatných hlasov prostredníctvom dvoch primárnych teoretických modelov:

- *model voličskej neschopnosti*: voličský elektorát má záujem participovať vo voľbách, ale svojím nedopatrením hlasovací lístok znehodnotí nesprávnym vyplnením, napr. z dôvodu negramotnosti,
- *model voličského protestu a odcudzenia sa od politického systému*: z dôvodu nestotožnenia sa s ponukou kandidátov, alebo stratou dôvery v politické inštitúcie, volič svoj hlas vedome znehodnotí.

V podmienkach SR pociťujeme na úrovni akademických výstupov deficit v podobe ucelených štúdií, ktoré by hlbšie analyzovali kontextové faktory neplatných hlasov, jednotlivých prvoradých a druhoradých volieb. Vedecké zistenia sú zväčša zakomponované v rámci výskumov, venujúcich sa analýze voličského správania a zhodnoteniu volebných výsledkov.

K významným akademikom, ktorých štúdie po odbornej stránke obohatili tematiku voličského hlasu vo všeobecnosti a prispeli k riešeniu neefektívnych hlasov, patrí napr. V. Dančišin, D. Kerekeš, P. Spáč. Neopomenutými nesmú ostať predovšetkým ucelené publikácie, venujúce sa vplyvu voličského hlasu v zastupiteľskej demokracii s akcentom na prepadnuté a preferenčné hlasy, ako napr. *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku* (2011), alebo *Tichý hlas voličov* (2013), ktorých autorom je P. Spáč. Obzvlášť dimenzia preferenčného hlasovania sa spája s odbornými štúdiami a analýzami, ktoré sa venujú návrhom na zmenu volebného systému, na čo poukazujú vo svojich príspevkoch viacerí odborníci z politologickej sféry a samosprávy. Významnými sú aj štúdie a analýzy s názvom *Aký volebný systém pre Slovensko?* (1997) autora je E. Barányhy, alebo napr. aj hľadanie odpovede na otázku v príspevku, či *Existuje ideálny model zmeny volebnej legislatívy v Slovenskej republike?* (2011) politológa M. Klusa a taktiež jeho príspevok s názvom *Perspektívy komplexnej zmeny volebnej legislatívy v Slovenskej republike* (2012). Modifikácii volebného systému na národnej úrovni svoju pozornosť venovali napr. aj V. Gazdová v štúdií s názvom *Eliminácia partokratických prvkov v podmienkach Slovenskej republiky*, alebo I. Čemez vo vedeckej práci *Zmena volebného systému v slovenskom politickom diskurze* (2019), alebo napr. aj M. Kaliňák, odborník na samosprávu. Spomenuté publikácie sú len ukázkovými, keďže dimenzia voličského hlasu je zakomponovaná do viacerých problematík politologického charakteru, čomu sú venované početné vedecké publikácie domáceho a zahraničného charakteru, monografie a štúdie dotýkajúce sa oblasti zastupiteľskej demokracie, volebných procesov a voličského správania.

Ak sa zameriame na voličské správanie v našich podmienkach pri voľbách do NR SR, počet neplatných hlasov je pomerne malý, čo súvisí so zložitostou

pretavenia hlasu do neplatnej podoby (viď. tab. č. 9). Hoci sa samotná podoba hlasovacieho lístku nejaví ako problémová, nemožno odhliadať od faktu, že istá časť neplatných hlasov pochádza z nevedomého pochybenia elektorátu a nie je tak len dôsledkom ich úmyselného zneplatnenia. Skúmateľnosť tohto fenoménu je pomerne obtiažna a závery k tomu, čo sa v našich podmienkach stimuluje neplatné hlasovanie sú viac menej založené len na logických úsudkoch, formovaných za pomoci odvodenia charakteristík spoločensko-politickej klímy, ktoré bola typická pre dané volebné obdobie, čo mnohých politológov od hlbšieho štúdia neplatných hlasov odrádza.

Tabuľka č. 9:

Počet neplatných hlasov v parlamentných voľbách

rok	parlamentné voľby	priemerná hodnota
1990	1,02 % (SNR)	
1992	2,89 % (SNR)	
1994	1,5 %	
1998	0,89 %	
2002	1,31%	
2006	1,40 %	1,49 %
2010	1,46 %	
2012	1,65 %	
2016	1,53 %	
2020	1,21 %	

Zdroj: (Štatistický úrad SR)

Z tabuľky č. 9 vyplýva, že najvyššie percento neplatných hlasov bolo zaznamenané vo voľbách do NR SR v roku 2012. Keďže sa pred voľbami objavovali výzvy na protestné správanie voličov formou vhodenia prázdnej obálky do volebnej schránky, k značnému percentu tohto ukazovateľa tak mohol prispieť práve tento typ voličského správania, čo možno podložiť aj charakterom volieb, ktoré boli pádom vlády I. Radičovej predčasné. Volebné kampane sa v predvolebnom období niesli v znamení rozsiahlych protestov, ktoré vyvolala kauza „Gorila“, poukazujúca na korupčné správanie politických predstaviteľov a nominantov vládnej koalície a podnikateľského prostredia v rokoch 2005 a 2006. Protesty verejnosti pôsobili ako ventil, prostredníctvom ktorých dávali občania najavo svoju nespokojnosť s pôsobením politickej elity v demokratickej spoločnosti. Opäť zopakujeme, že

nemožno percentuálne vyčíslieť, do akej miery neplatný hlas symbolizoval zámer, alebo k jeho vzniku prispela nevedomosť voliča.

K vyvodu zovšeobecňujúcich záverov a ku konkrétnejšiemu zodpovedaniu otázky, ktoré faktory v našich podmienkach prispievajú k neplatným hlasom nám môže byť nápomocnou vyššie uvedená klasifikácia Garanda a Powera. Konštatujeme, že sa jedná o kombináciu politických faktorov a sociálno-demografických. Vzhľadom na súčasnú napätú spoločensko-politickú situáciu si dovoľíme nadradiť politické faktory nad sociálne, keďže strata dôvery občanov v politický systém narastá a nespokojnosť občanov so súčasnou vládnu koalíciou 2020, pod čo sa podpísala aj zložitá pandemická situácia spätá s COVID-19, vyústila v petičnú akciu za iniciovanie referenda o predčasných voľbách.

Posudzovanie platnosti hlasovacích lístkov je v podmienkach SR v kompetencii okrskovej volebnej komisie, ktorá po ukončení hlasovania zapečatí nevyužitú hlasovaciu lístku s obálkami a následne otvorí volebnú schránku, ktorej obsah zmieša s hlasovacími lístkami v prípade využitia aj prenosnej volebnej schránky. Členovia okrskovej volebnej komisie musia platnosť hlasovacieho lístka vyhodnotiť hneď po jeho vybratí z hlasovacej obálky. Hlasovacie lístky, ktoré neboli súčasťou obálky, okrsková volebná komisia vylúči. Po vybratí hlasovacích lístkov z obálok, okrem vylúčenia neplatných lístkov, komisia zráta odovzdané hlasovacie lístky pre jednotlivé politické strany, alebo koalície a mapuje, koľko voličov využilo právo prideliť prednostné hlasy, ktoré následne spočíta. Správnosť sčítania hlasov kontroluje predseda okrskovej komisie. Okrsková komisia za neplatný hlas označí tie hlasovacie lístky, ktoré nie sú na predpísanom oficiálnom tlačive, prípadne, ak je súčasťou obálky niekoľko hlasovacích lístkov rôznych politických strán (Zákon č. 180/2014 Z. z.).¹⁴ Za neplatné sú považované aj hlasovacie lístky stranických subjektov, alebo koalícií, ktoré vzali späť svoju kandidátnu listinu v čase po jej zaregistrovaní a boli okrskovou volebnou komisiou vydané voličom, a tiež hlasovacie lístky, ktorých je v obálke niekoľko.

Okrsková volebná komisia zisťuje výsledky preferenčného hlasovania u všetkých nominantov. Do hlasovacích lístkov s prednostným hlasom sa nezapočítavajú tie hlasovacie lístky, v ktorých volič neoznačil predpísaným spôsobom ani jedného kandidáta (krúžkovaním poradového čísla), napr. ak prečiarkol iných kandidátov okrem tých, ktorým chcel vyjadriť

¹⁴ Súčasnú podobu hlasovacieho lístka upravuje Zákon č. 180/2014 Z. z. Zákon o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

svoje sympatie, alebo ak začiarkol poradové číslo uchádzača, podčiarkol jeho meno a pod. (Štatistický úrad SR, 2020).

Ak volič na hlasovacom lístku pridelil vyšší počet preferenčných hlasov než zákonom stanoveným štyrom kandidátom, hlasovací lístok nenadobudne status neplatného, ale počíta sa len v prospech politickej strany, alebo koalície, pričom sa však na prednostné hlasy neprihliada. V prípade vzniknutia málo pravdepodobnej situácie, kedy by súčasťou obálky bol viac než jeden hlasovací lístok pre tú istú politickú stranu, počíta sa pre danú politickú stranu len jeden hlas. Ak by volič na niektorom z týchto hlasovacích lístkov pridelil preferencie maximálne štyrom konkrétnym kandidátom, potom sa bude prihliadať na takto definovaný hlasovací lístok, vrátane prednostných hlasov. V prípade, kedy by ale bolo v jednej obálke pre politický subjekt odovzdaných viac hlasovacích lístkov s totožným počtom preferenčných hlasov pre rôznych kandidátov, potom sa od prednostných hlasov odhliada.

Voličský hlas je v podmienkach SR platný aj v prípade istej modifikácie zo strany voliča v zmysle prečiarknutia kandidáta, dopísania jeho vyjadrenia, alebo zmeny mena niektorého z kandidátov. V sporných prípadoch rozhoduje o platnosti hlasovacieho lístka okrsková volebná komisia.

Neplatný hlas je len jednou z foriem voličského hlasu a hoci sa ho naša ústredná problematika priamo nedotýka, osvojenie si jeho podstaty je nevyhnutné, v ambícii vyvarovať sa pojmovému zamieňaniu neplatného a prepadnutého hlasu, ktorého podstatu približujeme v nasledovnej podkapitole.

3.2 Opodstatnenosť prepadnutých hlasov v politickom spektre a možnosti ich riešenia

Problematika jednotlivých volebných systémov je samostatnou a nevyčerpatelnou témou a ich teoretické východiská sú nám už z politologických základov známe, čím zdôvodňujeme naše abstrahovanie od hlbšieho deskriptívneho rámca tejto problematiky. Podstata pomerného volebného systému spočíva v myšlienke, aby sa voličské hlasy prerozdeľovali na poslanecké kreslá v spravodlivom pomere, čím vedie k zaisteniu názorovej plurality a abstrahuje od princípu „víťaz berie všetko“, uplatňovaného vo väčšinovom volebnom systéme.

V praxi nie je možné zaistiť stav, kedy by parlament dokonale odzrkadľoval stopercentnú názorovú štruktúru verejnosti, pretože postoj miliónov oprávnených voličov sa transformujú do zloženia zastupiteľského orgánu, tvoreného 150 poslancami. Istý defekt tohto prenosu je tak bezpodmienečný

a nie každý názorový prúd môže byť v dôsledku konkurenčnosti a plurality reprezentovaný. Z uvedenej formulácie jasne vyplýva, že vždy bude existovať časť verejnosti, ktorá aj napriek využitiu svojho občianskeho práva, v podobe aktívnej participácie nebude na úrovni parlamentu zastúpená. Už samotné nastavenia volebného systému predikujú existenciu prepadnutých hlasov, ktoré sú jeho dôsledkom.

V podmienkach SR bol vývoj volebného zákonodarstva po roku 1989 pomerne rozmanitý, keďže volebný zákon prešiel niekoľkými úpravami, ktoré boli dôsledkom presadenia jednotlivých vlád.

Aktuálny zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov upravuje podmienky a spôsob, akým sa na základe volebných výsledkov pridelujú mandáty pre politické strany a koalície. Primárnym kritériom pre politickú stranu alebo koalíciu, aby získala mandát je dosiahnutie volebného kvóra, ktoré garantuje, že pri delbe mandátov tieto hlasy neprepadnú. Politická strana tak musí získať aspoň 5 % odovzdaných platných hlasov, koalícia dvoch alebo troch strán aspoň 7 % odovzdaných platných hlasov a koalícia štyroch a viac strán musí prekročiť 10 % hranicu. Volebnú formulu, podľa ktorej sú jednotlivé poslanecké mandáty prerozdeľované predstavuje metóda najvyšších zostatkov s čiastočne modifikovanou Hagenbach-Bischoffovou kvótou. Nebolo tomu ale vždy tak.

Zákon č. 80/1990 Z.z., ktorý po novembrových zmenách z roku 1989 definoval hlavné atribúty volebného systému stanovil kvórum pre vstup politických strán a koalícií do vtedajšej Slovenskej národnej rady na 3 %. Zákonom bol zároveň stanovený listinný pomerný systém, a pre účely volieb bolo naše územie rozdelené na štyri volebné obvody (Hlavné mesto SR Bratislava, Západoslovenský, Stredoslovenský, Východoslovenský).¹⁵ Počet mandátov sa pre jednotlivé štyri volebné obvody (kraje) nedefinoval vopred, ale až následne na základe počtu participujúcich voličov, pričom v rámci jedného obvodu mohlo byť pridelených maximálne 50 mandátov. Mechanizmus prepočtu voličských hlasov na mandáty sa prepočítaval na úrovni krajov, v prvom skrutíniu na základe Hareovej kvóty, prostredníctvom ktorej sa podiel platných hlasov vydělil počtom prerozdeľovaných mandátov, pričom pri druhom, celoštátnom skrutíniu bola využívaná už Hagenbach-Bischoffova kvóta, spojená s metódou najväčšieho zisku (Spáč, 2013). Viazaná podoba kandidátnych listín umožňovala voličom rozhodnúť

15 Vtedajší systém viacerých volebných obvodov umožňoval, aby napríklad za východné Slovensko kandidovali aj tí, ktorí mali trvalý pobyt napr. v Banskej Bystrici.

o personálnom zložení parlamentu dobrovoľným pridelením maximálne štyroch preferenčných hlasov. Prijatím zákona č. 104/1992 Z. z., ktorý dopĺňal a menil volebný zákon č. 80/1990 Z.z. sa navýšila volebná klauzula na 5 % pre samostatne kandidujúcu politickú stranu, alebo hnutie, ďalej na 7 % pre koalície zložené z dvoch, alebo z troch politických subjektov a 10 % pre koalície zložené najmenej zo štyroch subjektov (Krištofík, 2001). Ďalšou modifikáciou bolo nahradenie pôvodne uplatňovanej Hareovej kvóty v prvom skrutíniu Hagenbach-Bischoffovou.

Novelou volebného zákona pred voľbami v roku 1998 sa stanovilo separátne vnútrokoaličné 5 % kvórum, ktoré znamenalo, že každá politická strana, ktorá kandidovala v koalícii musela pre postup do prvého skrutínia dosiahnuť 5 % hlasov. Tento ťah možno považovať za účelový vtedajšej vládnej strany HZDS, ktorá ním chcela znevýhodniť pozíciu opozičných strán, pretože od roku 1994 strana postupne strácala na svojej voličskej podpore.¹⁶ Volebný zákon fakticky negoval možnosť a zmysel utvárania predvolebných koalícií, na základe čoho Slovenská demokratická koalícia a Strana maďarskej koalície vstúpili do volieb v pozícii politických strán. Zmena pred voľbami v roku 1998, ktorá novelou zákona vyústila do zriadenia jedného volebného obvodu, bola taktiež považovaná za strategický krok vtedajšieho HZDS. Pokiaľ bola SR diferencovaná do 4 volebných obvodov, meno stranického lídra mohlo dominovať len na jednej straníckej listine a tak na väčšine územia bolo V. Mečiarovi bránené ešte viac spopularizovať svoju osobnosť a dostať sa do povedomia verejnosti.¹⁷ Keďže modifikáciou volebného zákona už každý kandidujúci subjekt predkladal len jednu kandidátnu listinu v rámci celého územia SR, osobnosť stranického lídra V. Mečiara, tak mohla byť podľa straníckych predstáv stimulom k volebnej účasti a k posilneniu vlastných preferencií.

Prvá Dzurindova vláda vypustila z volebného zákona podmienku samostatného prekonania 5 % hranice pre každý subjekt z koalície a opätovne sa prinavrátila k 7 % a 10 % volebnej klauzule, ktorá je platnou až dodnes. Poslednou významnou reformou bolo posilnenie preferenčných hlasov počas druhej Dzurindovej vlády, ktorá schváleným volebným zákonom č. 333/2004 Z.z. o voľbách do NR SR, modifikovala dovtedy platnú 10 % hranicu, potrebnú k prekrúžkovaniu sa kandidáta na súčasne platné 3 %.

16 K úpadku voličskej podpory vládnych strán HZDS, SNS a ZRS prispela problematická vládna politika, ktorej dôkazom bolo zmarené referendum, únos syna prezidenta M. Kováča, oslabenie medzinárodného postavenia našej krajiny.

17 Zákon č. 187/1998 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov.

Mechanizmus prerozdelenia mandátov v NR SR závisí od výpočtového vzorca, v ktorom je hlavný akcent daný na tzv. republikové číslo, ktoré predstavuje „súčet platných hlasov odovzdaných pre postupujúce politické strany, ktoré naplnili hranicu 5 % vydelený číslom 151 a zaokrúhlený na celé číslo“ (Drenguliak, 2014, s. 222). Republikovým číslom sa postupne vydedia získané hlasy každej strany, ktorá prekročila kvórum pre vstup do parlamentu. Tento podiel bezo zvyšku delenia určí počet mandátov, ktoré strana nadobudne ešte navyše k priamo získaným mandátom vo voľbách. Zvyšné mandáty sú delené medzi strany, alebo koalície s najväčším zvyškom (Pacherová, 2016). V prípade, ak by došlo k rovnosti zostatkov hlasov, mandát sa prideli tej politickej strane alebo koalícii, ktorá získala viac hlasov, a ak by aj počet hlasov bol totožný, rozhodoval by žreb. „V rámci jednotlivých politických strán, alebo koalícií kandidáti dostanú mandáty pridelené strane v poradí, v akom sú uvedení na hlasovacím lístku. Ak voliči, ktorí odovzdali platný hlas pre túto politickú stranu alebo koalíciu, využili právo prednostného hlasu, prideli sa najskôr mandát tomu z kandidátov, ktorý získal aspoň 3 % prednostných hlasov z celkového počtu platných hlasov odovzdaných pre politickú stranu, alebo koalíciu.“ (Majerčák, 2015, s. 232).

Bez výnimky na volebný systém sú demokratické voľby vždy spojené s istým podielom prepadnutých hlasov, ktoré sú dôsledkom reálnej politickej súťaže (viď. tab. č. 3).

Ako sme už spomenuli, vo voľbách do NR SR možno za prepadnuté označiť všetky hlasy politických strán alebo koalícií, ktoré neprekročili požadovaný volebný prah, resp. zákonom stanovené volebné kvórum. Pri prerozdeľovaní poslaneckých kresiel medzi politické strany sa s nimi už nepočíta a jednoducho povedané, v matematickom určení republikového čísla sú zanedbateľné a nezohrávajú žiadnu rolu. Podľa vzorca sa automaticky do úvahy berú len tie strany alebo koalície, ktoré dosiahli volebné kvórum. Uvedme si jednoduchý príklad. Ak máme strany U, V, W, X, Y, Z, ktoré získali stanovené 5 % kvórum, 150 mandátov sa pomerne bude deliť medzi všetkých šesť strán. Ak by ale zisky strán X, Y, Z boli len 4,99 %, poslanecké mandáty by získali len tri strany U, V, W. Hoci počty nadobudnutých mandátov budú vždy odrážať istú mieru proporcionality, v konečnom výsledku bude ale zásadný rozdiel medzi tým, či si tých istých 150 mandátov, pri tých istých ziskoch, bude deliť všetkých šesť politických strán, alebo len tri strany (Giba, 2020). Ak si napr. poslanecké kreslá budú deliť tri strany, tie budú mať v konečnom dôsledku v parlamente väčšiu silu, než by poslanecké mandáty boli diferencované medzi šesť straníckych subjektov. Počet úspešných politických strán a koalícií závisí od volebného kvóra, ktorého nastavenie determinuje aj výšku

prepadnutých hlasov. Z daného konštatovania tak vyplýva, že prepadnuté hlasy síce nemajú silu pretaviť sa do podoby konkrétneho poslaneckého mandátu, ale majú dosah na zisky úspešných parlamentných strán v počte mandátov a preto považujeme za dôležité tomuto fenoménu venovať značnú pozornosť.

Tabuľka č. 10:

Prerozdeľovanie mandátov vo voľbách do NR SR 2020

politická strana	počet platných hlasov	podiel v %	hlasy/RČ	počet mandátov vzhľadom na RČ	pridelené mandáty na základe zostatku hlasov	finálny počet mandátov
OĽaNO	721166	25,02 %	52,836	52	+1	53
SMER-SD	527172	18,29 %	38,623	38		38
SME RODINA	237531	8,24 %	17,402	17		17
ĽSNS	229660	7,97 %	16,826	16	+1	17
SaS	179246	6,22 %	13,132	13		13
Za ľudí	166325	5,77 %	12,185	12		12
spolu	2061100	71,51 %	RČ: 13650	148	2	150

Zdroj: (Štatistický úrad SR, 2020)

V ašpirácii správneho vnímania vplyvy prepadnutých hlasov je dôležité vychádzať z kľúčovej podstaty prerozdeľovania mandátov (viď. tab. č. 10). Keďže je náš záujem orientovaný na dopad a pôsobenie prepadnutých hlasov vo voľbách v roku 2020 deklarujeme, že čím viac hlasov vo voľbách prepadne a zároveň menej strán získa status parlamentných, úspešné politické subjekty z toho do istej miery profitujú a posilňujú svoju pozíciu. V intencii poukázať na platnosť uvedeného konštatovania a vplyv prepadnutých hlasov na počet mandátov úspešných politických strán, budeme vychádzať z dvoch rôznych podob zloženia parlamentu, ktoré determinuje diferentný volebný prah. K uceleným záverom a zisteniam nám dopomáha komparácia číselných ukazovateľov v nasledovnej tabuľke č. 10, zobrazujúcej počty pridelených mandátov politickým stranám v parlamentných voľbách 2020, s ukazovateľmi na modelovom príklade v tabuľke č. 11, ktorá mapuje pridelenie mandátov v prípade eliminovania volebného prahu na 3 %, s ktorým už naša krajina historickú skúsenosť pri voľbách do SNR mala, pričom vychádzame z podmienky, že preferencie strán by zostali nezmenené. Modelové ukazovatele reflektujú hypotetické zloženie parlamentu pri rovnakých

podmienkach volebného prahu ako aj pre politické strany tak aj pre koalície. Tým sa zároveň snažíme poukázať na to, aký vplyv má stanovenie volebnej klauzuly na proces prerozdelenia poslaneckých kresiel. Ako sme už uviedli, s prepadnutými hlasmi sa nepracuje pri definovaní republikového čísla, ale prerozdelených musí byť všetkých 150 poslaneckých kresiel, čo v praxi znamená, že podiely strán, a koalícií, ktoré dosiahli požadované kvórum sa akoby navýšia, a to úmerne podľa počtu získaných hlasov.

Tabuľka č. 11:

Modelový príklad – prerozdelenie mandátov pri stanovenom 3 % kvóre pre vstup politických strán a koalícií do NR SR

politická strana	počet platných hlasov	podiel v %	hlasy/RČ	počet mandátov vzhľadom na RČ	pridelené mandáty na základe zostatku hlasov	finálny počet mandátov
OĽaNO	721166	25,02 %	40,512	40		40
SMER-SD	527172	18,29 %	29,614	29	+1	30
SME RODINA	237531	8,24 %	13,343	13		13
ESNS	229660	7,97 %	12,901	12	+1	13
PS/SPOLU	200780	6,96 %	11,279	11		11
SaS	179246	6,22 %	10,069	10		10
Za ľudí	166325	5,77 %	9,343	9		9
KDH	134099	4,65 %	7,533	7	+1	8
MKÖ – MKS	112662	3,90 %	6,328	6		6
SNS	91171	3,16 %	5,121	5		5
DOBRÁ VOLBA	88220	3,06 %	4,955	4	+1	5
spolu	2688032	93,24 %	RČ: 17802	146	4	150

Zdroj: (Štatistický úrad SR, 2020; prepočet autora)

Ako dokazuje tabuľka č. 10, v súlade s platným volebným zákonom je aktuálne zákonodarný orgán SR tvorený šiestimi politickými stranami. Politickým stranám sa v prvom prepočítavaní prerozdeleno 148 mandátov, na základe vydelenia ich celkového súčtu platných hlasov republikovým číslom. V druhom prepočítavaní sa prideliť dva mandáty strane OĽaNO a ESNS, z dôvodu ich najvyššieho zostatku. Výsledné zisky poslaneckých mandátov, ktoré strany získali ale v konečnom dôsledku nekorešponujú s percentuálnym podielom získaných hlasov. Napríklad strana OĽaNO so ziskom 25,02 % obsadila 53 poslaneckých kresiel, čo z celkového počtu 150 mandátov predstavuje ale 35,33 %.

Hypotetickým znížením volebného kvóra na 3 % by sa podľa tabuľky č. 11 zaistil vstup do parlamentu ďalším štyrom stranám a jednej koalícii. Zo simulovaného príkladu vyplýva, že v parlamente by mala zastúpenie napr. aj maďarská menšina, ktorej hlasy vo voľbách 2020 prepadli. Tým, že by došlo k zmene celkového počtu platných hlasov by sa simultánne modifikoval aj číselný ukazovateľ republikového čísla a tak by sa v prvom prepočítavaní stranám prerozdeleno 146 mandátov a následne v druhom prepočítavaní by štyri mandáty získali strany s najväčším zostatkom. Na základe uvedeného príkladu je zrejmé, že v prípade zníženého volebného kvóra na 3 % by sa do parlamentu prebojovalo až 11 subjektov, čím by zároveň prepadlo menej voličských hlasov.

Z komparácie tabuliek vyplýva, že pri rovnakých počtoch platných hlasoch úspešných politických strán, by viac mandátov pripadlo stranám pri stanovenom 5 % volebnom kvóre, čím potvrdzujeme, že ak si 150 mandátov delí menej strán, v našom prípade šesť, tak budú mať v parlamente väčšiu silu, než by si poslanske kreslá rozdeľovalo 10 strán a jedna koalícia. Výrazný vplyv by v modelovom prípade 3 % volebného prahu mal väčší počet parlamentných strán na kreovanie vládnej koalície I. Matoviča, ktorá by v rovnakom zložení, ako nám je známe v súčasnosti nezískala ústavnú väčšinu. Tú by ale veľmi pohodlne mohla docieľiť rozšírením sa o minimálne dva do úvahy pripadajúce politické subjekty (napr. PS/Spolu, KDĽ).

Výrazným špecifikom volieb do NR SR v roku 2020 bol doposiaľ v histórii najväčší prepád voličských hlasov, keďže až 820 411 voličov (28,39 %) nie je aktuálne reprezentovaných v parlamente, čo môže mať negatívny dopad na ich záujem o budúcu participáciu vo voľbách (Štatistický úrad SR, 2020). K vysokému percentuálnemu ukazovateľu do výraznej miery prispel neúspech koalície PS/Spolu, ktorá nedokázala prekročiť 7 % aditívne kvórum, ale aj neúspech dvoch strán zastupujúcich maďarskú menšinu a kresťanských demokratov. Nasledovná tabuľka č. 12 komparuje počet prepadnutých hlasov v posledných parlamentných voľbách 2020 s počtom prepadnutých hlasov na simulovanom príklade, rešpektujúcom 3 % kvórum pre vstup politických subjektov do parlamentu, z čoho jasne vyplýva vyššia efektívnosť a zhodnotenie voličských hlasov pri stanovenom nižšom kvóre.

Tabuľka č. 12:

Počet prepadnutých hlasov v parlamentných voľbách 2020 a prepadnuté hlasy podľa modelovej situácie v prípade 3 % kvóra

volebné kvórum	celkový počet hlasov	počet prepadnutých hlasov	prepadnuté hlasy v percentách
5 %	2881511	820411	28,39 %
3 %	2881511	193479	6,71 %

Zdroj: (Štatistický úrad SR, 2020; prepočet autora)

Tabuľka č. 13:

Komparácia prepadnutých hlasov pri rešpektovaní súčasných podmienok a pri zníženom 3 % volebnom kvóre

rok	prepadnuté hlasy v parlamentných voľbách	prepadnuté hlasy v parlamentných voľbách pri zníženom 3 % kvóre
1994	13,02 %	9,5 %
1998	5,79 %	5,79 %
2002	18 %	7,9 %
2006	11,98 %	4,7 %
2010	15,90 %	4,1 %
2012	19,32 %	10,5 %
2016	13,20 %	4,2 %
2020	28,39 %	13,68 %

Zdroj: (Štatistický úrad SR; prepočet autora)

Keďže naše konštatovanie vzájomného vzťahu výšky volebného kvóra a prepadnutých hlasov sa dotýka len posledných parlamentných volieb 2020, považujeme za dôležité zdôrazniť, že nižšie percentuálne kvórum neznamena jednoznačne nižší počet prepadnutých hlasov, čoho dôkazom je nasledovná tabuľka (viď tab. č. 13). Počet prepadnutých hlasov závisí predovšetkým od zodpovedného prístupu politických strán a ich schopnosti uchýľovať sa k strategickému správaniu. Z tabuľky č. 13 vyplýva, že aj pri zníženom volebnom kvóre, v našom prípade na 3 % by v roku 1998 ostal počet prepadnutých hlasov nezmenený, čo možno podložiť práve vznikom širokej protimečiarovskej koalície, ktorá bola tvorená piatimi politickými stranami. Nespochybniteľne dôležitým aspektom správneho voličského rozhodnutia je schopnosť vyhodnotiť si dôsledky volebného systému, pretože podľa teórie

prepadnutých hlasov by sa politické subjekty, ktoré sa v prieskumoch verejnej mienky pohybujú nebezpečne blízko hranice zvoliteľnosti voliť nemali.

So znižovaním volebného kvóra sa znižuje aj hodnota prirodzenosti zastúpenia, na čo poukazujeme v tabuľke č. 14. „*Prirodzenosť zastúpenia vyjadruje rozdiel medzi percentuálnym pomerom stranou získaných hlasov k počtu všetkých platných odovzdaných hlasov vo voľbách a percentuálnym pomerom stranou získaných mandátov k počtu všetkých mandátov v parlamente. Za najprirodzenejšie zastúpenie môžeme považovať stav, ak je výsledkom nula. Čím vyššie je číslo v absolútnej hodnote, tým je zastúpenie neprirodzenejšie. Priemerná prirodzenosť zastúpenia je aritmetickým priemerom prirodzenosti zastúpenia všetkých strán, ktoré splnili požadované kvórum*“ (Kerekeš, 2012, s. 731).

Tabuľka č. 14:

Hodnota prirodzenosti zastúpenia

politická strana	5 % volebné kvórum			3 % volebné kvórum		
	percentuálny pomer získaných mandátov (A)	podiel hlasov v % (B)	prirodzenosť zastúpenia (C)	percentuálny pomer získaných mandátov (A)	podiel hlasov v % (B)	prirodzenosť zastúpenia (C)
	(A – B = C)			(A – B = C)		
OLaNO	35,33	25,02	10,31 (c1)	29,33	25,02	4,31 (c1)
SMER – SD	25,33	18,29	7,04 (c2)	21,33	18,29	3,04 (c2)
SME RODINA	11,33	8,24	3,09 (c3)	9,33	8,24	1,09 (c3)
ESNS	11,33	7,97	3,36 (c4)	9,33	7,97	1,36 (c4)
PS/ SPOLU	-	-	-	7,33	6,96	0,37 (c5)
SaS	8,66	6,22	2,44 (c5)	7,33	6,22	1,11 (c6)
Za ľudí	8,00	5,77	2,23 (c6)	6,66	5,77	0,89 (c7)
KDH	-	-	-	5,33	4,65	0,68 (c8)
MKÖ – MKS	-	-	-	4,66	3,90	0,76 (c9)
SNS	-	-	-	3,33	3,16	0,17 (c10)
DOBRÁ VOLBA	-	-	-	3,33	3,06	0,27 (c11)
priemerná prirodzenosť zastúpenia (D)	(c1 + c2 + c3 + c4 + c5 + c6) : 6 = D			(c1 + ... + c11) : 11 = D		
	4,74			1,27		

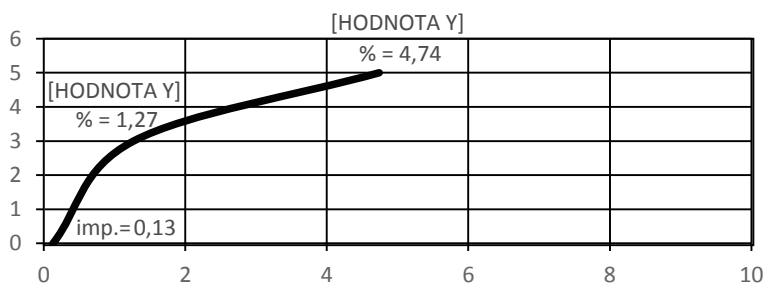
Zdroj: (Štatistický úrad, 2020; prepočet autora)

Tabuľka komparuje číselné ukazovatele aktuálneho explicitného kvóra vo voľbách do NR SR s modelovým 3 % kvórom a poukazuje na mechanizmus určenia hodnoty prirodzenosti zastúpenia. Prvý stĺpec predstavujú politické strany, ktoré získali dostatočnú voličskú podporu pre vstup do parlamentu. Druhý a piaty stĺpec zobrazuje percentuálny pomer získaných mandátov, pričom kľúčovým sa v rámci prepočtu stáva počet poslaneckých kresiel jednotlivých strán, uvedený v tabuľke č. 10 a 11. Štvrtý a siedmy stĺpec vyjadruje prirodzenosť zastúpenia, ktorej hodnotu získame odčítaním percentuálneho pomeru získaných mandátov od percentuálneho podielu hlasov.

Zo zistení z tabuľky vyplýva, že nižšie volebné kvórum nielenže vedie k nižšiemu percentu prepadnutých hlasov, ale aj k nižšej hodnote prirodzenosti zastúpenia, čo znamená, že zloženie parlamentu vo väčšom rozsahu reflektuje skutočnú voličskú vôľu. Na základe mapovania vzťahu volebného prahu a prirodzenosti zastúpenia v grafe č. 1 zisťujeme, že vzťah má logaritmický charakter a vyvíja sa relatívne lineárne do hodnoty 5 %. Kerekeš vo svojich výskumoch konštatuje, že najprirodzenejšie zastúpenie predstavuje nulová hodnota, ku ktorej sa najbližšie približuje implicitné kvórum využívané vo väčšinových volebných systémoch, ktoré vychádza z podmienky získania toľkých hlasov, aby kandidát mohol získať aspoň jeden mandát (Kerekeš, 2015).

Graf č. 1:

Vzťah volebného kvóra a prirodzenosti zastúpenia

Zdroj : (spracovanie autorom)

Okrem skúmania dopadov 3 % a 5 % volebnej klauzuly sme dodatočne na modelovom príklade pre potreby potvrdenia pravdivosti najprirodzenejšieho zastúpenia uskutočnili prepočty hlasov na mandáty v prípade implicitného kvóra, vypočítali percentuálny počet mandátov v parlamente a definovali

priemerný číselný ukazovateľ prirodzenosti zastúpenia, čo dokazujeme v tabuľke č. 15.

Tabuľka č. 15:

Modelový príklad – voľby do NR SR a prepočet hlasov na mandáty pri rešpektovaní implicitného kvóra a definovanie hodnoty prirodzenosti zastúpenia

politická strana	počet platných hlasov	podiel v % (B)	počet mandátov v % (A)	hlasy/RČ	finálny počet mandátov	prirodzenosť zastúpenia (C) A – B = C
OLaNO	721166	25,02	25,33	38,456	38	0,31
SMER – SD	527172	18,29	18,66	28,111	28	0,37
SME RODINA	237531	8,24	8,66	12,666	13	0,42
ESNS	229660	7,97	8	12,246	12	0,03
PS/ SPOLU	200780	6,96	7,33	10,706	11	0,37
SaS	179246	6,22	6,66	9,558	10	0,44
Za ľudí	166325	5,77	6	8,869	9	0,23
KDH	134099	4,65	4,66	7,150	7	0,01
MKÖ – MKS	112662	3,90	4	6,007	6	0,1
SNS	91171	3,16	2,66	4,86	4	-0,5
DOBRÁ VOLBA	88220	3,06	3,33	4,704	5	0,27
VLASŤ	84507	2,93	2,66%	4,506	4	-0,27
MOST-HÍD	59174	2,05	2	3,155	3	-0,05
spolu	2831713	98,22		RČ: 18754	150	priemer 0,13
prepadnuté hlasy				49798 = 1,72 %		

Zdroj: (Štatistický úrad SR, 2020; prepočet autora)

Výsledky dokazujú, že implicitné kvórum vedie k silnej fragmentácii stranického systému, čoho dôkazom by v našom prípade bol vstup až 13. politických subjektov do parlamentu. Na strane druhej, by ale implicitné kvórum nepodnecovalo k strategickému správaniu voličov v takej miere, ako v prípade aktuálne stanoveného 5 % volebného kvóra a zaistením rôznorodejšej reprezentatívnosti by došlo k poklesu počtu prepadnutých hlasov.

K vyjadreniu miery proporcionality, s akcentom na vzťah volebného systému voči politickým stranám možno vychádzať aj z indexu deformácie, ktorý predstavuje nesúlad medzi volebnými výsledkami a podielom mandátov (Spáč, 2010). Ak politická strana percentuálne získa menej poslanceckých

mandátov v komparácii s voličskými hlasmi, možno hovoriť, že je systémom podreprezentovaná a naopak, ak strana volebnými výsledkami obdrží viac kresiel ako hlasov, je systémom nadreprezentovaná. Index deformácie uvádzame v tabuľke č. 16, z ktorej jasne na základe volebných ukazovateľov posledných parlamentných volieb vyplýva, že politické strany sú systémom nadreprezentované. Na ilustráciu možno vybrať napr. víťaznú stranu parlamentných volieb 2020 OĽaNO, ktorá získala 35,33 % mandátov a 25,02 % voličských hlasov, čo dokazuje, že index deformácie dosiahol hodnotu 1,41 a strana tak získala v percentách 1,41 násobne viac mandátov ako voličských hlasov.

Tabuľka č. 16:

Index deformácie – parlamentné strany 2020

politická strana	5 % volebné kvórum		
	percentuálny pomer získaných mandátov (A)	podiel hlasov v % (B)	index deformácie (C) (A/B = C)
OĽaNO	35,33	25,02	1,41
SMER – SD	25,33	18,29	1,38
SME RODINA	11,33	8,24	1,37
LSNS	11,33	7,97	1,42
SaS	8,66	6,22	1,39
Za ľudí	8,00	5,77	1,38

Zdroj: (Štatistický úrad SR, 2020; prepočet autora)

Z informácií uvedených v tabuľke je zrejmé, že index deformácie žiadnej politickej strany nie je nižší ako 1, čo vypovedá o tom, že „slovenský volebný systém pri danom nastavení veľkosti obvodu nie je schopný podreprezentovať politické strany pod ich reálnu podporu vo verejnosti. Naopak jeho jediným viditeľným prejavom je v tomto zmysle iba prerozdeľovanie prepadnutých hlasov medzi parlamentné formácie, čo ich index deformácie rovnomerne navyšuje“ (Spáč, 2010, s. 58). Index deformácie všetkých strán, ktoré sa dostali do parlamentu je takmer identický, na základe čoho možno konštatovať, že volebný systém v našich podmienkach žiadnu zo strán nezvýhodňuje a ani nepoškodzuje.

Výzvy a návrhy eliminovania prepadnutých voličských hlasov vo voľbách do NR SR

V dôsledku uvedenej problematiky v politickom spektre ožívajú diskusie v otázkach, ako možno eliminovať závažný nedostatok zákona o voľbách do NR SR, ktorým je veľký počet nevyužitých, resp. prepadnutých hlasov.

V snahe nájsť odpoveď na danú otázku, možno za jeden z návrhov považovať *zniženie súčasnej volebnej klauzuly pre vstup politických strán do parlamentu*, na čo sme už čiastočne upozornili na modelovom príklade, mapujúcom zloženie parlamentu pri rešpektovaní 3 % volebného kvóra (viď tab. č. 11). Keďže našim cieľom bolo prostredníctvom tabuľky názorne poukázať predovšetkým na vplyv prepadnutých hlasov na následné prepočty na mandáty, abstrahovali sme od rešpektovania súčasného aditívneho kvóra pre koalíčné zoskupenia. Pre komplexnosť výsledkov, v nasledovnej tabuľke č. 17 približujeme počet mandátov, ktoré by získali politické strany hypotetickou modifikáciou volebného zákona, kedy by sa súčasný volebný prah pre vstup do parlamentu znížil na hodnotu 3 %, pričom volebné kvórum by pre koalíčné zoskupenia zostalo v súčasnej nezmenenej podobe. Sumarizáciu záverov dvoch odlišných volebných prahov v prípade stranických formácií, na základe kritéria počtu strán, prepadnutých hlasov, taktického hlasovania a fragmentácie stranického systému približujeme na báze komparácie v tabuľke č. 18.¹⁸

Tabuľka č. 17:

Modelový príklad – zloženie NR SR pri rešpektovaní 3 % volebného kvóra pre politické strany (7 % a 10 % pre koalície)

politická strana	finálny počet mandátov
OLaNO	44
SMER – SD	32
SME RODINA	14
ĽSNS	14
SaS	11
Za ľudí	10
KDK	8
MKÖ – MKS	7
SNS	5
DOBRÁ VOĽBA	5
spolu	150

Zdroj: (Štatistický úrad SR; prepočet autora)

18 Závety sú realizované s ohľadom na súčasné aditívne kvórum koalíčných zoskupení.

Tabuľka č. 18:

Porovnanie dopadov 5 % a 3 % volebného kvóra pre vstup politických strán do NR SR v roku 2020

volebné kvórum	5 % kvórum	3 % kvórum
počet politických strán	6	10
prepadnutá hlasy	28,39 %	13,68 %
taktické hlasovanie	výraznejšia tendencia uchyľovať sa k strategickému správaniu	taktické hlasovanie v menšej miere, skôr inklinácia k úprimnej voľbe
fragmentácia stranického systému	Nízka	vysoká

Zdroj: (spracovanie autorom)

Už načrtnuté modelové prepočty v predchádzajúcej v tabuľke č. 15, vychádzajúcej z implicitného kvóra, alebo číselné ukazovatele v tabuľke č. 12 dokazujú, že zníženie volebnej klauzuly pod 5 % by do istej miery obmedzilo prepadávanie hlasov, ale nezamedzilo by mu úplne. Nižšie percentuálne kvórum je otvorenejšie úprimnej voľbe a v dôsledku jeho psychologických účinkov sú voliči viac náchylnejší k uprednostneniu svojej skutočnej preferencie, v komparácii s vyšším kvórum, ktoré logicky navádza k strategickému hlasovaniu a k taktizovaniu nie len voličov, ale aj politických strán. Opäť zdôrazňujeme, že nižšie volebné kvórum automaticky a v globále neznamená jednoznačne aj nižší prepad voličských hlasov, keďže tento jav závisí od kombinácie viacerých faktorov, na čo sme už upozornili.

V intencii poukázať na aspekty vyplývajúce z problematiky volebného kvóra môžeme konštatovať, že stanovenie volebného prahu predstavuje oporný nástroj, ktorý umožňuje existujúcemu systému aby fungoval, ale nie je explicitným prostriedkom k zlepšeniu stavu demokracie. V prípade jeho modifikácie je namiesto oprávnená debata o tom, nakoľko navrhované kvórum prispieva k eliminovaniu fragmentácie stranického systému, či podporuje vytváranie silnejších subjektov a či zároveň neobmedzuje princíp reprezentatívnosti.

Máme za to, že síce zníženie súčasnej 5 % hranice napr. na 3 % by mohlo prispieť k eliminovaniu prepadávania hlasov, ale na strane druhej, možno aktuálne nastavenie volebného kvóra považovať za dostatočne legitímne na to, aby integrovalo systém politických strán v straníckom spektre a zamedzovalo prílišnej rozdrobenosti stranického systému. Znížením volebného kvóra v našich podmienkach by sa výrazne fragmentovala celá politická

scéna, čo by mohlo sťažiť proces utvárania koalícií a ich následné efektívne pôsobenie, z dôvodu ich diferentnej ideológie.

Vzhľadom na aktuálne politické reálie by bolo odvážne v najbližšej dobe očakávať úpravu volebného zákona, v zmysle zníženia percentuálneho kvóra, keďže predpokladom akýchkoľvek zmien je politická vôľa, ktorá v uvedených návrhoch súčasne absentuje. Konštatujeme, že aktuálne 5 % kvórum pre vstup do parlamentu vyhovuje najmä silným politickým stranám, ktoré vďaka nemu ešte viac posilňujú svoju pozíciu v podobe poslaneckých mandátov, a preto logicky nemožno očakávať silné zanietenie pre zmenu, ktorá by do istej miery pozíciu strán v parlamente oslabil.

Ďalší nástroj s ktorým možno v teoretickej rovine operovať je *eliminácia aditívneho volebného kvóra a jeho úprava na 5 %*, čím by došlo k zjednoteniu podmienok pre vstup politických strán a koalícií do parlamentu. Daná možnosť stojí za zváženie hlavne z dôvodu častého obchádzania súčasne stanovenej hranice, strategickým zlučovaním sa koalíčných zoskupení do jedného stranického subjektu, za účelom vyvarovať sa sťaženým podmienkam. Do popredia sa tak dostávajú rôzne názory na opodstatnenosť nejednotného volebného prahu pre vstup do NR SR. Aditívna uzatváracia klauzula môže byť vnímaná na jednej strane negatívne, dokonca až diskriminačne, pretože tie politické strany, ktoré sa integrujú do koalície, v ambícii zabrániť prílišnému triešteniu hlasov a ich prepadu, podliehajú prísnejším kritériám, aby vôbec mohli do procesu pridelenia politických kresiel postúpiť, v komparácii so stranami, ktoré do politickej súťaže vstupujú samostatne. Na strane druhej možno aditívne kvórum považovať za prostriedok vyrovnávania šancí, pretože koalície môžu byť vnímané vo výhodnej pozícii, napr. v oblasti financovania volebnej kampane a jej celkovej efektivity. Z racionálneho dôvodu nevystavovania sa zbytočnému riziku v podobe volebného neúspechu, politické strany obchádzajú zákon, čím vznikajú tzv. kryptokoalície (Spáč, 2010). „Z formálneho hľadiska teda kandidátnu listinu podá jedna politická strana pod vlastným názvom, čoho dôsledkom je postačujúci zisk 5 % z celkového počtu platných hlasov voličov, no z obsahového hľadiska ide skôr o koalíčnú kandidátnu listinu. Okrem kandidátov samotnej politickej strany, ktorá kandidátnu listinu podala (či už sú jej členmi alebo nie) sa na takúto kandidátnu listinu umiestnia aj kandidáti inej, alebo iných politických strán“ (Domin, 2019). Príkladom uvedeného je napr. politická strana „OBYČAJNÍ LUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), NOVA, Kresťanská únia (KÚ), ZMENA ZDOLA“. Z formálneho hľadiska ide o jednu politickú stranu, ktorá ale prakticky vykazuje charakter koalíčného zoskupenia, zloženého zo štyroch politických strán, ktoré sú evidované v registri politických

strán. Ak by napr. táto strana hypoteticky kandidovala vo voľbách 2020 v pozícii koaličného subjektu, musela by prekročiť 10 % aditívne kvórum, čo by sa jej ako dokazujú už známe volebné výsledky podarilo. Spoločnú volebnú stranu pre kandidatúru v parlamentných voľbách 2020 vytvorilo aj hnutie Spolupatričnosť, SMK a Maďarské fórum. V posledných parlamentných voľbách inklinovala k úprimnému postojovi koalícia PS/Spolu, ktorá neobišla zákon strategickou kandidatúrou v pozícii politickej strany, ale do volebnej súťaže vstupovala s podmienkou prekonania 7 % kvóra, čím na svoju voľbu doplatila a nezískala status parlamentného subjektu.

V prípade stanovenia rovnakej podmienky (5 % kvóra) pre vstup do parlamentu pre všetky kandidujúce subjekty, by kreovanie koalícií získalo na svojej atraktivite a nedochádzalo by k obchádzaniu zákona. Názornú podobu zloženia NR SR v prípade zavedenia rovnakej volebnej klauzuly pre vstup politických strán a koalícií do parlamentu zobrazujeme na modelovom príklade v tabuľke č. 19. Podľa jej zistení sú v komparácii so súčasným zložením parlamentu viditeľné diferenciácie v počte politických subjektov, ktorý by sa na rozdiel od aktuálneho stavu navýšil o koalíciu PS/Spolu a zároveň by jej parlamentná pozícia prispela k výraznejšiemu zníženiu aktuálneho počtu mandátov víťaznej politickej strany OĽaNO a v neposlednom rade k redukcii počtu prepadnutých hlasov.

Tabuľka č. 19:

Modelový príklad – zloženie NR SR pri uplatnení rovnakého 5 % volebného kvóra pre vstup strán a koalícií do parlamentu

politická strana	počet platných hlasov	podiel v %	hlasy/RČ	počet mandátov vzhľadom na RČ	pridelené mandáty na základe zostatku hlasov	finálny počet mandátov
OĽaNO	721166	25,02	48,145	48		48
SMER – SD	527172	18,29	35,194	35		35
SME RODINA	237531	8,24	15,857	15	+1	16
ESNS	229660	7,97	15,332	15		15
PS/ SPOLU	200780	6,96		13		13
SaS	179246	6,22	11,966	11	+1	12
Za ľudí	166325	5,77	11,103	11		11
spolu	2261880	78,84	RČ: 14980	148	2	150
prepadnuté hlasy				21,5%		

Zdroj: (Štatistický úrad SR, 2020; prepočet autora)

Keďže v právnom štáte by nemalo dochádzať k obchádzaniu zákona bez ohľadu na jeho kvalitu, alebo nedokonalosť, máme za to, že je potrebné prísť k zmene tohto stavu modifikáciou existujúcich zákonných pravidiel. Okrem uvedenej možnosti vypustenia 7 % a 10 % volebnej klauzuly, do úvahy pripadá aj zamyslenie sa nad rozšírením právomocí pre Štátnu komisiu pre voľby a kontrolu financovania politických strán, v oblasti posudzovania kandidátnej listiny aj z jej obsahového hľadiska, práve za účelom odhaľovania prípadnej koalície. Ďalšou z možností je priznať Ministerstvu vnútra kompetencie, v zmysle zamietnutia zmeny názvu tej politickej strany, z ktorej by vyplývala účelovosť (Domin, 2019).

Zodpovednejší prístup politických strán a kandidátov predstavuje účinný spôsob, ako eliminovať prepadnuté hlasy a zároveň si nevyžaduje žiadnu legislatívnu modifikáciu zákona. Prítomnosť podobných záujmov a hodnôt je v straníckom spektre do istej miery citeľná a keďže k umeniu politiky nespochybniteľne patrí schopnosť strategického správania subjektov, potom v dôsledku zhodnotenia svojich šancí sú zodpovedné politické strany schopné prinášať aj vlastné obete, za účelom zaistenia čo najvyššej miery reprezentatívnosti v parlamente, čo je pozitívnym prejavom politickej kultúry. Preto je dôležité apelovať na vzájomný koordinovaný postup názorovo a hodnotovo blízkych politických síl a smerovať k tomu, aby hlasy im blízkych voličov neboli zbytočne roztrieštené a neprepadli, ale aby boli v parlamente zastúpené. K racionálnemu postoju kandidujúcich aktérov do výraznej miery prispievajú prieskumy verejnej mienky a na báze ich získaných informácií, o výške preferencií v predvolebnom období sa politické strany majú možnosť rozhodnúť, či budú kandidovať ako samostatný subjekt, alebo naopak, zlúčia sa s inou stranou, prípadne odstúpia v prospech preferenčne silnejšieho aktéra. Politológ Kerekeš, v súvislosti s národnými voľbami hovorí „o verejnom tlaku na politické strany, aby sa správali racionálne a pristupovali k voľbám zodpovedne a nie štýlom skúsime – uvidíme“ (Vo voľbách prepadlo., 2020).

Akejkol'vek úprave volebného systému, za účelom redukovania prepadnutých hlasov musí predchádzať definovanie dôvodov a hlavných stimulov, ktoré k tomuto aspektu prispievajú. Je teda dôležité zodpovedať, či k prepádaniu hlasov prispieva vo väčšej miere nezodpovedný prístup politických strán a nesprávne zvolené stratégie, alebo sú skôr problémom nastavenia volebného systému. Podľa ukazovateľov posledných parlamentných volieb, možno doposiaľ najvyšší počet prepadnutých hlasov pripísať nesprávne zvoleným stratégiám a postojom politických subjektov, predovšetkým koalícii

PS/Spolu, ďalej maďarským stranám, ktoré sa nedohodli na spoločnom postupe a taktiež kresťanským demokratom.

Načrtnutými nástrojmi a technikami, ktoré jednoznačne nie sú vyčerpávajúce (keďže sme odhliadali od úplnej modifikácii pomerného volebného systému) sme sa snažili dať odpovedať na otázku, ako možno eliminovať prepadávanie hlasov v parlamentných voľbách. Dané návrhy nemožno však považovať za všeliek, ktorý by úplne zamedzil prepadávaniu hlasom, ale svojou podstatou vytvárajú priestor pre posilnenie voličského hlasu ako takého.

4.

VOLIČSKÝ HLAS V KOMUNÁLNYCH VOLBÁCH Z ASPEKTU PRÁVNEJ PERSPEKTÍVY

Simona Kováčová

Reprezentatívna demokracia, ako jeden z primárnych inštrumentov prostredníctvom ktorého ľud uskutočňuje svoju moc, znamená, že vlastný výkon moci a prijímanie rozhodnutí sa realizuje prostredníctvom orgánov, ktoré sú k tomuto konaniu legitimované na základe voľby nositeľmi moci. Podstatou volieb je tak kreovať reprezentatívne orgány na jednotlivých úrovniach verejnej správy, ktoré reflektujú rozloženie politických síl, smerov a záujmov v spoločnosti a taktiež napomáhať formovaniu takej politickej atmosféry, v ktorej dochádza k slobodnému vyjadrovaniu politických záujmov jej členov.

Voľby do orgánov samosprávy obcí, tzv. komunálne voľby sa podobne ako každý iný druh volieb riadia zákonným rámcom, ktorý definuje presné pravidlá vo vzťahu k danému typu volieb. V kontexte uvedeného je relevantným zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako aj zákon určujúci pravidlá vedenia a financovania volebných kampaní, t. j. zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov, ktorý sa vo svojom znení uplatnil prvýkrát pre novembrové komunálne voľby 2018.

Základné charakteristické črty volieb sú obsiahnuté v ustanovení zákona pojednávajúcom o primárnych zásadách volebného práva, v zmysle ktorých sa voľby realizujú na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním:

- *všeobecnosť*: Ústava SR priznáva právo hlasovať vo voľbách každému, kto disponuje aktívnym volebným právom (t. j. právo voliť, ktoré sa viaže na každého obyvateľa SR (občan SR aj cudzinec), ktorý má v obci, mestskej časti mesta Bratislava a Košice trvalý pobyt a minimálne 18 rokov – t. j. volič¹⁹) a o zvolenie má právo sa uchádzať každý kandidát, ktorý spĺňa podmienky určené pre pasívne volebné

19 Prekážkou pre uplatnenie aktívneho volebného práva (práva voliť) je v súlade s § 4 zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodu ochrany verejného zdravia.

právo (t. j. právo byť volený, ktorým disponuje každý volič, u ktorého nenastali žiadne prekážky vo výkone volebného práva²⁰ v prípade obsadzovania postov poslancov, pričom v prípade postu starostu či primátora je veková hranica na úrovni minimálne 25 rokov).

- *rovnosť*: je vyjadrením rovnakej váhy hlasu voliča s rovnakým účinkom, pričom všetci oprávnení voliči majú rovnaké právne postavenie.
- *priamosť*: neznamená len uplatnenie priameho mechanizmu voľby starostu a poslancov obecného zastupiteľstva obyvateľmi mesta/obce, ale aj to, že každý volič vykonáva voľbu vo svojom vlastnom mene a jeho voľba má priamy účinok na volebný výsledok.
- *tajnosť*: predstavuje jeden z najzákladnejších aspektov realizácie volieb, nakoľko sa vyžaduje zabezpečenie tajného odovzdávania hlasov.

V komunálnych voľbách si voliči volia hlavného reprezentanta obce navonok (starostu) a hlavný kolektívny, obligatórny samosprávny orgán (obecné zastupiteľstvo) na 4-ročné funkčné obdobie. Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení exaktne definuje niekoľko skutočností, ktoré vedú k zániku mandátu.

V prípade poslanca obecného zastupiteľstva, okrem uplynutia funkčného obdobia, zákon v súlade s § 25 ods. 2 vymedzuje nasledovné situácie:

- *podobne ako poslanci NR SR, tak aj poslanci na lokálnej úrovni sú povinní zložiť sľub, pričom v prípade ak ho odmietnu zložiť alebo ak ho zložia s výhradou nie je možné vykonávať funkciu poslanca,*
- *dobrovoľné vzdanie sa mandátu,*
- *v prípade ak nastane niektorá z prekážok brániaca možnosti ďalej vykonávať funkciu poslanca a to v zmysle:*
 - ♦ *pozbavenia/obmedzenia spôsobilosti na právne úkony,*
 - ♦ *právoplatného odsúdenia za úmyselný trestný čin,*
 - ♦ *keďže podmienkou pre uplatnenie pasívneho volebného práva je aj trvalý pobyt v obci v ktorej kandiduje, mandát zaniká aj v prípade zmeny trvalého pobytu mimo územia obce, v ktorej funkciu vykonáva,*
- *smrťou, zrušením obce,*

20 Legislatívne znenie § 6 zákona č. 180/2014 Z. z., exaktne definuje situácie, ktoré sú bariérou pre právo byť volený. V danom prípade je prekážkou pre uplatnenie pasívneho volebného práva poslanca alebo starostu výkon trestu odňatia slobody, odsúdenie za úmyselný trestný čin a pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

- *v prípade pasivity, tzn. ak sa v priebehu 1 roka ani raz nezúčastní na zasadnutí zastupiteľstva.*

Rovnaké situácie zániku mandátu sa viažu aj na starostu obce, avšak, na rozdiel od poslanca obecného zastupiteľstva, starosta môže byť z funkcie odvolaný prostredníctvom miestneho referenda.²¹ V súvislosti s miestnym referendom je potrebné poukázať na dôležité zmeny, ktoré priniesla posledná novela zákona o obecnom zriadení s účinnosťou od 1. apríla 2018.

Ak nastane niektorý z dôvodov taxatívne vymedzených v § 11a ods. 1 zákona o obecnom zriadení, z dikcie zákona vyplýva, že za splnenia zákonom stanovených podmienok nemá obecné zastupiteľstvo inú možnosť, len povinnosť vyhlásiť miestne referendum. Ide o prípady:

- *zlúčenia, rozdelenia, zrušenia obce alebo zmenu jej názvu;*
- *odvolania starostu;*
- *ak o to petičnou formou požiada minimálne 30% oprávnených voličov, pričom musia byť splnené všetky náležitosti tak ako to stanovuje zákon č. 85/1990 Zb. o petičnom práve;*
- *a v zmysle písmena d) a e) § 11a ods. 1, v prípade zmeny označenia obce, alebo ak to stanovuje osobitný zákon.*

V čom ale spočíva zmena, ktorú priniesla posledná novelizácia zákona. Prvou, zmenou je precizácia postupu pred samotným konaním referenda, v zmysle väčšej voľnosti obce pri oznámení o vyhlásení referenda. § 11a v ods. 7 nenariaďuje, že oznámenie o vyhlásení miestneho referenda sa musí doručiť každému obyvateľovi obce, ktorý má právo hlasovať v referende (tzn., oprávnenému voličovi), pretože „*obec najneskôr 15 dní pred dňom konania miestneho referenda zverejní oznámenie o vyhlásení miestneho referenda na úradnej tabuli obce a na webovom sídle obce, ako aj iným spôsobom, ktorý určí obecné zastupiteľstvo*“ (§ 11a ods. 7 zákon č. 369/1990 Zb.). Uvedený postup smeruje k finančnej úspore, nakoľko sa javí postačujúce zverejnenie oznámenia na úradnej tabuli a tiež na webovom sídle obce, pričom toto oznámenie musí obsahovať informácie o dátume schválenia uznesenia obecného zastupiteľstva o vyhlásení miestneho referenda alebo o dátume doručenia petície, o otázke, resp. otázkach, ktoré sú predmetom referenda,

²¹ Obecné zastupiteľstvo môže vyhlásiť miestne referendum v prípade dôležitých otázok vo vzťahu k rozvoju obce a chodu obce ako aj v prípade odvolania starostu a to vtedy, pokiaľ nie je spôsobilý vykonávať svoju funkciu, popri prípade je neprítomný po dobu viac ako 6 mesiacov. Zastupiteľstvu v daných prípadoch nie je uložená povinnosť jeho vyhlásenia, tzn., že hovoríme o fakultatívnom miestnom referende.

o mieste, dátume a čase jeho konania a o spôsobe úpravy hlasovacieho lístka. Zároveň ale zákon nezakazuje, a teda umožňuje informovať všetkých obyvateľov obce, ktorí majú minimálne 18 rokov o konaní miestneho referenda doručením tohto oznámenia, čo znamená, že obce môžu pokračovať v doposiaľ zaužívanom postupe. Obecné zastupiteľstvo môže zvoliť aj oznámenie formou miestneho rozhlasu alebo formou miestnej tlače. Podmienkou pre platnosť miestneho referenda naďalej ostáva účasť minimálne polovice oprávnených voličov, pričom rozhodnutie musí byť prijaté nadpolovičnou väčšinou platných hlasov zúčastnených, tak ako to definuje § 11a ods. 8, ktorý sa po novele precizoval, pretože v zmysle druhej vety nie obecné zastupiteľstvo, ale obec vyhlási výsledky miestneho referenda a to tak na úradnej tabuli ako aj na webovom sídle v obci. Lehota ostala nezmenená, nakoľko obec má 3 dni od doručenia zápisnice o výsledkoch hlasovania na vyhlásenie výsledkov uvedeným spôsobom.

Druhá zmena je zásadná, nakoľko sa dotýka odvolania starostu. V znení zákona pred novelou, bolo obecné zastupiteľstvo povinné vyhlásiť referendum vo veci odvolania starostu v prípade predloženej petície, o ktorú žiadalo aspoň 30 % oprávnených voličov alebo ak výkon starostu nebol v súlade so zákonom, ak porušil Ústavu SR, zákony či zanedbával svoje povinnosti.²² Terajšia úprava pripúšťa len petičnú formu zmienenu v § 13a ods. 3 písm. a) a vypúšťa obligatórne vyhlásenie referenda o odvolaní starostu v prípade hrubého porušenia zákona, čím odoberá právomoc doposiaľ pripadajúcu na poslancov obecného zastupiteľstva, ktorí návrh v danej veci museli potvrdiť nadpolovičnou väčšinou všetkých členov. Tvorcovia novely argumentujú, že pôvodné ustanovenie spôsobovalo problémy súvisiace s nejednoznačným výkladom, keďže nebolo celkom jasné, čo sa považuje za hrubé zanedbávanie povinností ako aj problémy tzv. „objektivity,“ nakoľko uvedené skutočnosti (hrubé, alebo pravidelné zanedbávanie povinností, porušenie Ústavy SR a iných všeobecne záväzných právnych predpisov) posudzovali poslanci obecného zastupiteľstva, čo nemožno považovať za adekvátne riešenie z hľadiska objektivity. Takýmto spôsobom sa podľa zástancov vypustenia uvedeného dôvodu na obligatórne vyhlásenie referenda, doposiaľ vytvárala možnosť pre účelové využitie tohto mechanizmu v neprospech starostu.

S aspiráciou na definovanie a vysvetlenie základných podmienok, ktoré možno vnímať ako nevyhnutné predpoklady pre registráciu kandidáta v komunálnych voľbách je potrebné rozlišovať medzi kandidatúrou nezávislých

22 Návrh muselo obecné zastupiteľstvo schváliť absolútnou väčšinou svojich členov.

kandidátov na post poslanca obecného zastupiteľstva alebo starostu a straníckych kandidátov, v prípade ktorých podáva kandidátnu listinu politická strana/ hnutie.

a) Predpoklady pre registráciu nezávislého kandidáta pre voľby do obecného zastupiteľstva

Každý kandidát, ktorý má záujem uchádzať sa v komunálnych voľbách 2018 o post poslanca obecného zastupiteľstva je povinný splniť niekoľko zákonom stanovených podmienok, umožňujúcich jeho kandidatúru. Nezávislí kandidáti na funkciu poslanca obecného zastupiteľstva majú povinnosť podať kandidátnu listinu osobne zapisovateľom miestnych volebných komisií, pričom kandidát musí dbať na to, aby kandidátna listina bola doručená ustanoveným spôsobom, tzn. v listinnej podobe, osobne zapisovateľovi²³ miestnej volebnej komisie a v rámci stanovenej lehoty, tzn. najneskôr 60 dní pred dňom uskutočnenia komunálnych volieb. Keďže dátum konania komunálnych volieb pripadol na 10. november 2018, kandidát je povinný doručiť kandidátnu listinu najneskôr 11. septembra 2018. Kandidátne listiny, ktoré budú doručené po uvedenej časovej lehote, poprípade nebudú doručené v súlade so stanoveným spôsobom, nebudú predmetom záujmu miestnej volebnej komisie a teda komisia na ne nebude prihliadať a bližšie ich preskúmavať.

Kandidátna listina okrem čísla volebného obvodu, obsahuje niekoľko osobných údajov uchádzača o funkciu poslanca obecného zastupiteľstva v rozsahu:

- meno, priezvisko, akademický titul,
- dátum narodenia,
- adresa trvalého pobytu,
- údaje o zamestnaní v čase podania kandidátnej listiny
- a vlastnoručný podpis kandidáta, tak ako to vymedzuje § 171 ods. 7 zákona č. 180/2014 Z. z

Zároveň je dôležité zdôrazniť obsahové znenie ods. 11 paragrafu obsahovo pojednávajúceho o kandidátnych listinách, v zmysle ktorého „kandidát pre voľby do toho istého obecného zastupiteľstva môže kandidovať iba v 1 volebnom obvode“ (§ 171 ods. 11 zákon č. 180/2014 Z. z).

Nevyhnutnou súčasťou kandidátnej listiny je prehlásenie kandidáta o súhlase s jeho kandidatúrou, v ktorom ďalej vlastnoručným podpisom

23 Meno zapisovateľa, telefónne číslo a úradné hodiny sa zverejnia na úradnej tabuli obce, alebo na webovom sídle, pokiaľ ním obec disponuje.

potvrďuje, že nie je kandidátom na inej kandidátnej listine a že mu nie sú známe prekážky, ktoré by zabraňovali jeho voliteľnosti, tzn., že spĺňa podmienky pasívneho volebného práva pre voľbu poslanca obecného zastupiteľstva v komunálnych voľbách.

Rovnako podstatnou súčasťou každej kandidátnej listiny a zároveň základným predpokladom pre splnenie podmienok pre úspešnú registráciu je podpisová listina, ktorou voliči s trvalým pobytom v obci, podporujú len jedného kandidáta s trvalým pobytom v obci. Každá podpisová listina s priebežne číslovanými podpisovými hárkami obsahuje nasledovné zákonom definované štandardy:

1. základné informácie o kandidátovi v rozsahu uvedenia osobných údajov:
 - *meno, priezvisko, akademický titul,*
 - *dátum narodenia,*
 - *adresa trvalého pobytu*
2. základné informácie o voličoch, podporujúcich kandidatúru kandidáta v rozsahu:
 - *meno, priezvisko,*
 - *dátum narodenia,*
 - *trvalý pobyt,*
 - *podpis voliča.*

Čo je špecifické, ale zároveň exaktne zákonom definované, je minimálny počet podpisov pre kandidatúru, ktorý je determinovaný veľkosťou územej jednotky, vyjadrenou populačným aspektom. Z uvedeného vyplýva, že v závislosti od počtu obyvateľov danej obce je určená spodná hranica počtu podpisov voličov, podporujúcich kandidáta obce. V súlade s § 171 ods. 9 zákona č. 180/2014 Z. z., obec zverejní počet obyvateľov najneskôr 85 dní pred dňom realizácie komunálnych volieb. Prostredníctvom tabuľky č. 20 uvádzame minimálny počet podpisov na podpisovej listine, ktorá je nevyhnutnou súčasťou kandidatúry každého nezávislého kandidáta uchádzajúceho sa o funkciu poslanca obecného zastupiteľstva²⁴:

24 Rovnaký počet podpisov voličov na podpisovej listine sa vyžaduje aj pre kandidáta uchádzajúceho sa o post starostu obce.

Tabuľka č. 20:

Počet podpisov pre kandidatúru nezávislého kandidáta na funkciu poslanca obecného zastupiteľstva alebo starostu obce

počet obyvateľov základnej jednotky miestnej samosprávy	minimálny počet podpisov voličov
do 50 obyvateľov	10 podpisov
51 – 100 obyvateľov	20 podpisov
101 – 500 obyvateľov	40 podpisov
501 – 2000 obyvateľov	100 podpisov
2001 – 20 000 obyvateľov	200 podpisov
20 001 – 100 000 obyvateľov	500 podpisov
viac ako 100 000 obyvateľov	1 000 podpisov

Zdroj: (spracovanie podľa: Informácie pre nezávislých kandidátov, 2021. In *Ministerstvo vnútra SR*. [online]. 2021 [cit. 2021-05-20]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?oso18_info3>)

Skutočnosť, že nezávislý kandidát sa uchádza o funkciu poslanca obecného zastupiteľstva, neznamená, že kandidát nemá právo uchádzať sa aj o post starostu. Kandidát tak v danom prípade môže predložiť spoločnú podpisovú listinu, z ktorej ale musí byť zrejmé, že uplatňuje svoje pasívne volebné právo do oboch obligatórných orgánov obce. Spoločnú podpisovú listinu v originálnej podobe priloží ako súčasť k jednej kandidátnej listine a k druhej kandidátnej listine postačí jej fotokópia.

Sumarizáciu vyššie uvedených náležitostí, ktoré predchádzajú samotnému procesu posudzovania kandidátnej listiny nezávislého kandidáta na funkciu poslanca obecného zastupiteľstva a jeho registrácii miestnou volebnou komisiou môžeme konštatovať nevyhnutnosť splnia nasledovných podmienok:

1. Kandidát musí mať trvalý pobyt v obci a minimálne 18 rokov, pričom u neho nenastali žiadne prekážky vo výkone volebného práva.
2. Každý kandidát je povinný doručiť kandidátnu listinu zapisovateľovi miestnej volebnej komisie a to najneskôr v časovej lehote 60 dní pred dňom konania komunálnych volieb.
3. Kandidát pre voľby do toho istého obecného zastupiteľstva môže kandidovať iba v 1 volebnom obvode.
4. Ku kandidátnej listine musí byť pripojené vlastnoručne podpísané prehlásenie kandidáta o súhlase s jeho kandidatúrou, o tom, že nie je

kandidátom na inej kandidátnej listine a že nenastali žiadne prekážky, ktoré by zabraňovali v jeho voliteľnosti.

5. Ďalšou súčasťou kandidátnej listiny je podpisová listina s istým minimálnym počtom podpisov odvíjajúcim sa od počtu obyvateľov obce, v ktorej kandidát kandiduje.
6. Kandidát na funkciu poslanca sa môže súčasne uchádzať aj o post starostu.

b) Predpoklady pre registráciu nezávislého kandidáta pre voľby starostu obce/ primátora mesta/ starostu mestskej časti (ďalej len „starosta“)

Rovnako aj kandidát na post starostu obce je povinný splniť podobné zákonom stanovené predpoklady a požiadavky, ktoré sumarizujeme prostredníctvom nasledovných bodov:

1. Kandidát musí mať trvalý pobyt v obci a minimálne 25 rokov, čo je podmienka pasívneho volebného práva.
2. Jeho povinnosťou je doručiť kandidátnu listinu osobne zapisovateľovi miestnej volebnej komisie a to v stanovenej lehote najneskôr 60 dní pred dňom uskutočnenia komunálnych volieb.
3. Súčasťou kandidátnej listiny nezávislého kandidáta, ktorá obsahuje meno, priezvisko, titul, dátum narodenia, zamestnanie, ktoré vykonáva v čase podania kandidátnej listiny, adresu trvalého pobytu a podpis kandidáta je:
 - v súlade s § 176 ods. 7 zákona č. 180/2014 Z. z., vyhlásenie kandidáta, ktorý svojím podpisom prehlasuje, že súhlasí s kandidatúrou, že nekandiduje na inej kandidátnej listine a že mu nie sú známe prekážky uplatnenia jeho pasívneho volebného práva, tzn. práva byť volený.
 - podpisová listina, t.j. listina podpísaná voličmi s trvalým pobytom v obci, v ktorej sa kandidát uchádza o post starostu, pričom platia rovnaké náležitosti ako v prípade podpisovej listiny nezávislého kandidáta do obecného zastupiteľstva. Z uvedeného vyplýva, že na podpisovej listine:
 - a) každý volič okrem svojho podpisu, ktorým podporuje kandidáta uvádza meno, priezvisko, dátum narodenia a adresu trvalého pobytu,
 - b) pričom každý hárok podpisovej listiny musí obsahovať meno, priezvisko, titul, dátum narodenia a adresu trvalého pobytu kandidáta (§ 176 ods. 8 zákon č. 180/2014 Z. z.).
4. Počet podpisov na podpisovej listine je rovnako ako v prípade záujemcu o post poslanca obecného zastupiteľstva determinovaný veľkosťou obce,

vyjadrenej populačným aspektom, tzn., že záleží od počtu obyvateľov²⁵ obce tak, ako bolo prezentované v tabuľke č. 20.

Na záver nemožno opomenúť právo nezávislých kandidátov dobrovoľne sa vzdať svojej kandidatúry, čo je možné do 48 hodín (tzn. do 8. 11. 2018 do 07.00 hod.) pred začiatkom komunálnych volieb, pričom vzdanie sa kandidatúry, ktoré nemožno vziať späť musí byť v listinnej forme a s úradne osvedčeným podpisom, doručené predsedovi miestnej volebnej komisie, ktorý zabezpečí jeho zverejnenie vo volebných miestnostiach. Nevylučuje sa ani skutočnosť, že sa kandidát vzdá svojej kandidatúry v čase po zaregistrovaní kandidátov. V takomto prípade ostávajú údaje o kandidátovi na hlasovacom lístku, ale z procesu prideľovania mandátov je vylúčený, čo znamená, že pri prerozdeľovaní sa na neho neprihliada.

O niečo špecifickejšia situácia je v hlavnom meste SR Bratislava a v meste Košice, nakoľko oprávnení voliči dostávajú až štyri hlasovacie lístky a to hlasovací lístok pre voľby:

- *do miestneho zastupiteľstva,*
- *do mestského zastupiteľstva,*
- *starostu mestskej časti,*
- *primátora mesta.*

Do mestského zastupiteľstva má právo uchádzať sa o mandát obyvateľ mesta, ktorý má trvalý pobyt v niektorej z mestských častí, pričom kandidát môže kandidovať v ktoromkoľvek volebnom obvode na území mesta bez ohľadu na miesto trvalého pobytu. Kandidát, ktorý využije toto právo sa môže uchádzať aj o funkciu v miestnom zastupiteľstve, pričom podmienkou je opäť kandidátna listina, so všetkými už vyššie uvedenými náležitosťami, ktorú nezávislý kandidát podáva v lehote najneskôr do 60 dní pred dňom komunálnych volieb buď:

- *zapisovateľovi miestnej volebnej komisie, v prípade ak sa jedná o kandidátnu listinu pre voľby do miestneho zastupiteľstva alebo starostu mestskej časti,*
- *alebo zapisovateľovi mestskej volebnej komisie, ak ide o kandidátnu listinu pre voľby do mestského zastupiteľstva alebo primátora mesta.*

²⁵ Zo zákona vyplýva pre obec povinnosť zverejniť počet obyvateľov najneskôr 85 dní pred dňom realizácie komunálnych volieb.

Rovnako aj v uvedenom prípade platí možnosť podať spoločnú podpisovú listinu a to vtedy, ak kandidát kandiduje súčasne na poslanca miestneho zastupiteľstva a starostu mestskej časti, alebo poslanca mestského zastupiteľstva a primátora mesta, pričom z podpisovej listiny musí byť zrejmé, že sa uchádza o mandát do dvoch orgánov.

c) Predpoklady pre registráciu stranických kandidátov pre voľby do obecného zastupiteľstva

Nielen nezávislý kandidát ale aj politická strana/hnutie (ďalej len „politická strana“), ktorá je registrovaná podľa zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov, môže podať kandidátnu listinu, pričom za účelom volieb sa nevyučuje ani sformovanie koalície, ktorá podáva spoločnú kandidátnu listinu. Na rozdiel od nezávislého kandidáta, ktorý doručuje kandidátnu listinu osobne zapisovateľovi miestnej volebnej komisie, politická strana ju rovnako v písomnej forme a rovnako v lehote najneskôr 60 dní pred dňom uskutočnenia volieb (najneskôr 11. septembra) doručuje prostredníctvom splnomocnenca.

1. Kandidátna listina politickej strany/koalície obsahuje uvedené náležitosti (§ 171 ods. 4 zákon č. 180/2014 Z. z.):

a) názov politickej strany alebo názvy jednotlivých strán v rámci koalície spolu s číslom volebného obvodu,

b) zoznam kandidátov, ktorý je tvorený rozsahom údajov:

- meno, priezvisko, titul, dátum narodenia kandidáta,
- zamestnanie kandidáta v čase podania kandidátnej listiny,
- adresa trvalého pobytu kandidáta,
- arabské čísla pri všetkých kandidátoch určujúce ich poradie na kandidátnej listine,

➤ v prípade politickej strany sú potrebné aj údaje o osobe, oprávnenej konať v mene politickej strany a to konkrétne: meno, priezvisko, funkcia, podpis osoby spolu s odtlačkom pečiatky politickej strany,

➤ v prípade koalície ide o rozsah údajov totožný s rozsahom údajov vyžadovaných pri kandidátnej listine politickej strany, avšak kandidátna listina koalície musí obsahovať tieto údaje o oprávnenej osobe za každú jednu politickú stranu tvoriacu koalíciu a rovnako aj pečiatky všetkých politických strán.

2. Nevyhnutnou súčasťou kandidátnej listiny politickej strany /koalície je podobne ako v prípade nezávislých kandidátov, a však bez podpisovej listiny:

- a) vyhlásenie každého kandidáta, ktorý svojím podpisom vyjadruje súhlasné stanovisko k svojej kandidatúre a prehlasuje, že nekandiduje na inej kandidátnej listine a že nenastali žiadne prekážky v uplatnení jeho pasívneho volebného práva,
- b) oznámenie o určení splnomocnenca politickej strany/koalície a jeho náhradníka, v rozsahu osobných údajov: meno, priezvisko a adresa, na ktorú je možné doručiť písomnosti, pričom tieto funkcie sú nezlučiteľné so statusom kandidáta a s funkciou zapisovateľa miestnej volebnej komisie.

Dôležité je poznamenať, že politická strana/koalícia nemôže na kandidátnej listine uviesť viac kandidátov ako je počet poslancov, ktorí majú byť v príslušnom volebnom obvode zvolení do obecného zastupiteľstva a zároveň zdôrazniť, že *„ak sa volia poslanci obecného zastupiteľstva v dvoch alebo viacerých volebných obvodoch, môže politická strana alebo koalícia podať kandidátnu listinu v každom volebnom obvode. Ak podáva politická strana kandidátnu listinu v jednom volebnom obvode samostatne, nemôže v ďalšom volebnom obvode pre voľby do toho istého obecného zastupiteľstva podať kandidátnu listinu v rámci koalície; ak podáva politická strana kandidátnu listinu v rámci koalície, môže v ďalšom volebnom obvode pre voľby do toho istého obecného zastupiteľstva podať kandidátnu listinu len v rámci tej istej koalície“* (§ 171 ods. 3 zákon č. 180/2014 Z. z.). Potom, ako bola kandidátna listina podaná, už nie je možné dopĺňať ju o ďalších kandidátov ani modifikovať poradie kandidátov.

V súvislosti s počtom poslancov opäť vyzdvihujeme, že politická strana/koalícia má právo uviesť maximálne toľko kandidátov, koľko sa má v danom volebnom obvode zvoliť. Zároveň tiež upozorňujeme na skutočnosť, že celkový počet poslancov volených do obecného zastupiteľstva sa v jednotlivých obciach odlišuje, nakoľko je determinovaný počtom obyvateľov obce, tak ako to ukladá § 11 ods. 3 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. V uvedenom kontexte považujeme za podstatné sa aspoň okrajovo zmieniť o snahe zredukovať počet poslancov, nakoľko predkladatelia návrhu na redukciiu argumentovali tým, že SR má viac ako dvojnásobne vyšší podiel poslancov na lokálnej úrovni na 100 000 obyvateľov, než je priemer Európskej únie (napr. Banská Bystrica má v súčasnosti 31 poslancov, pričom v prípade navrhovanej zmeny by ich po novom nemala viac ako 21). Novela nakoniec nepriniesla elimináciu poslancov, nakoľko parlament 127 hlasmi schválil návrh P. Antala (Most-Híd), ktorý zmenil pôvodný návrh a zámer novely zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Možno teda konštatovať, že

napriek aspiráciám na zredukovanie počtu poslancov participujúcich v zastupiteľstve predovšetkým vo veľkých mestách, ktoré malo byť súčasťou novely zákona o obecnom zriadení s účinnosťou od 1. apríla 2018, počet poslancov ostal nezmenený v tom zmysle ako to definuje § 11 ods. 3 zákona o obecnom zriadení a to v závislosti od veľkosti základnej jednotky miestnej samosprávy, vyjadrenej počtom jej obyvateľov.

d) Predpoklady pre registráciu straníckych kandidátov pre voľbu starostu obce
Kandidátna listina politickej strany/koalície pre voľby starostu obce je súpisom veľmi podobných informácií uvádzaných na kandidátnej listine politickej strany/koalície pre voľby do obecného zastupiteľstva, tzn., že kandidátna listina, na ktorej môže politická strana /koalícia uviesť iba jediného kandidáta, musí v súlade s § 176 ods. 3 zákona č. 180/2014 Z. z. obsahovať:

- a) názov politickej strany (v prípade koalície názvy všetkých politických strán tvoriacich koalíciu)
- b) údaje o kandidátovi v rozsahu:
 - meno, priezvisko, titul, dátum narodenia kandidáta,
 - zamestnanie kandidáta v čase podania kandidátnej listiny,
 - *adresa trvalého pobytu kandidáta,*
 - v prípade politickej strany sú potrebné aj údaje o osobe, oprávnenej konať v mene politickej strany a to konkrétne: meno, priezvisko, funkcia, podpis osoby spolu s odtlačkom pečiatky politickej strany,
 - kandidátna listina koalície obsahuje rovnaké informácie o oprávnených osobách ako kandidátna listina politickej strany (t. j. meno, priezvisko, funkcia, podpis osoby), avšak za každú jednu politickú stranu, ktorá je súčasťou koalície spolu s odtlačkom pečiatky všetkých politických strán.

Súčasťou kandidátnej listiny politickej strany /koalície je (§ 176 ods. 4 zákon č. 180/2014 Z. z.):

- a) vyhlásenie kandidáta na post starostu, ktorý svojím podpisom vyjadruje súhlas k svojej kandidatúre a prehlasuje, že nekandiduje na inej kandidátnej listine a že nenastali žiadne prekážky v uplatnení jeho práva byť volený,
- b) oznámenie o určení splnomocnenca politickej strany/koalície a jeho náhradníka v rozsahu osobných údajov: meno, priezvisko a adresa, na ktorú je možné doručiť písomnosti, pričom funkciu splnomocnenca a jeho náhradníka nemôže vykonávať osoba kandidujúca na post starostu ani zapisovateľ miestnej volebnej komisie.

Podobne ako v prípade nezávislých kandidátov má každý kandidát uchádzajúci sa o mandát poslanca obecného zastupiteľstva, alebo starostu obce právo vzdať sa svojej kandidatúry. Okrem vzdania sa kandidatúry, má politická strana / koalícia:

- *právo odvolať svojho kandidáta prostredníctvom splnomocnenca,*
- *právo vziať späť svoju kandidátну listinu prostredníctvom splnomocnenca.*

Uvedené alternatívy podliehajú aj istému časovému intervalu, ktorým je 48 hodín pred začatím volieb (tzn. do 8. 11. 2018 do 07.00 hod.), tzn., že:

- *kandidát sa môže do 48 hodín a to v listinnej forme s úradne osvedčeným podpisom vzdať svojej kandidatúry,*
- *politická strana/koalícia môže do 48 hodín odvolať kandidáta prostredníctvom splnomocnenca,*
- *politická strana/koalícia môže do 48 hodín písomne, prostredníctvom splnomocnenca vziať späť kandidátну listinu.*

V prípade ak jedna z alternatív nastane, zákon neumožňuje vziať ju späť. Späťvzatie kandidátnej listiny, odvolanie, alebo vzdanie sa kandidatúry musí byť vždy doručené predsedovi miestnej volebnej komisie, ktorý zabezpečí ich zverejnenie vo volebných miestnostiach. V prípade vzdania sa kandidatúry, odvolania kandidáta alebo zrušenia politickej strany (alebo strany, ktorá bola súčasťou koalície) až po zaregistrovaní kandidátov, ostávajú údaje o kandidátovi na hlasovacom lístku, ale pri prerozdeľovaní mandátov sa na dotknutého kandidáta neprihliada.

Za účelom sprehľadnenia a porovnania základných predpokladov pre registráciu nezávislých a straníckych kandidátov na post starostu a poslanca obecného zastupiteľstva uvádzame tabuľku č. 21:

Tabuľka č. 21:

Porovnanie základných predpokladov pre registráciu kandidátov do komunálnych volieb – nezávislí a stranícki kandidáti

Nezávislí kandidáti	Stranícki kandidáti
Podmienky pasívneho volebného práva:	
Starosta : obyvateľ obce s trvalým pobytom v obci + min. 25 rokov Poslanec obecného zastupiteľstva: obyvateľ obce s trvalým pobytom v obci, ktorý má min.18 rokov	
Podanie kandidátnej listiny:	
Osobne zapisovateľovi miestnej volebnej komisie (najneskôr 60 dní pred dňom konania komunálnych volieb)	Prostredníctvom splnomocnenca (najneskôr 60 dní pred dňom konania komunálnych volieb)
Súčasťou kandidátnej listiny je:	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ prehlásenie kandidáta o súhlase s jeho kandidatúrou, ▪ podpisová listina 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prehlásenie kandidáta o súhlase s jeho kandidatúrou, ▪ oznámenia o určení splnomocnenca politickej strany/koalície a jeho náhradníka

Zdroj: (spracovanie podľa zákona č. 180/2014 Z.z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov)

Proces registrácie kandidátov ako predpoklad vytlačenia hlasovacích lístkov
Predložené kandidátne listiny pre voľby do obecného zastupiteľstva a starostu preskúmava miestna volebná komisia, ktorá disponuje právom nezaregistrovať kandidáta v nasledovných prípadoch:

Pre voľby do obecného zastupiteľstva:

- 1) ak sa jedná o kandidáta, u ktorého nastali prekážky v uplatnení pasívneho volebného práva, tzn. práva byť volený v súlade s § 6 zákona č. 180/2014 Z. z., alebo nespĺňa podmienku o trvalom pobyte alebo minimálnej vekovej hranici, tak ako to definuje § 164,
- 2) ak absentuje:
 - a) vyhlásenie kandidáta, ktorým potvrdzuje svoju kandidatúru, ktoré je nevyhnutnou súčasťou tak kandidátnej listiny politickej strany/koalície v zmysle § 171 ods. 5 písm. a), ako aj kandidátnej listiny nezávislých kandidátov v súlade s § 171 ods. 8,
 - b) podpisová listina, alebo ak nie je úplná (napr. nespĺňa podmienku minimálneho počtu podpisov v závislosti od veľkosti danej obce) – podmienka podpisovej listiny sa vzťahuje len na nezávislých kandidátov. V danom kontexte môžeme spomenúť napr. mesto Banská Bystrica, kde sa pôvodne o post poslanca mestského zastupiteľstva

v komunálnych voľbách 2018 uchádzalo 118 kandidátov, avšak po preskúmaní predložených kandidátnych listín miestna volebná komisia nezaregistrovala jedného nezávislého kandidáta na post poslanca v komunálnych voľbách do mestského zastupiteľstva a to práve z dôvodu závažného pochybenia pri kontrole podpisových hárkov. Zdôrazňujeme, že potrebný minimálny počet podpisov voličov podporujúcich kandidatúru nezávislého kandidáta pre voľby do mestského zastupiteľstva a voľbu primátora mesta je v uvedenom prípade 500, čo je determinované počtom obyvateľov v rozmedzí od 20 001–100 000, nakoľko Banská Bystrica evidovala k 07.08.2018 76 545 obyvateľov (Oznámenie počtu obyvateľov Mesta Banská Bystrica, 2018). Tým, že nezávislý kandidát nespĺnil predpísané kvórum 500 podpisov, miestna volebná komisia rozhodla o neregistrovaní kandidáta, pričom toto rozhodnutie komisie potvrdil aj Okresný súd v Banskej Bystrici.

- 3) každá politická strana/koalícia má právo uviesť najviac toľko kandidátov, koľko má byť v danom volebnom obvode do obecného zastupiteľstva zvolených, z čoho vyplýva, že miestna volebná komisia nezaregistruje kandidáta nad rámec, tzn. toho, kto je uvedený na kandidátnej listine nad určený počet kandidátov,
- 4) a v zmysle § 172 ods. 1 písm. d) nezaregistruje kandidáta „*ak je uvedený na kandidátnych listinách viacerých politických strán alebo koalícií na tej kandidátnej listine, ku ktorej nie je pripojené vyhlásenie podľa § 171 ods. 5 písm. a) alebo ods. 8; ak kandidát podpísal vyhlásenie k viacerým kandidátnym listinám, vyčiarkne ho na všetkých kandidátnych listinách*“ (§ 172 ods. 1 písm. d) zákon č. 180/2014 Z. z.).

Pre voľbu starostu obce:

- 1) ak sa jedná o kandidáta, u ktorého nastali prekážky v uplatnení práva byť volený v súlade s § 6 zákona č. 180/2014 Z. z., alebo nespĺňa podmienku o trvalom pobyte alebo minimálnej vekovej hranici 25 rokov, tak ako to definuje § 165,
- 2) ak absentuje niektorá zo súčastí kandidátnej listiny, tzn.:
 - a) vyhlásenie kandidáta o súhlasnom stanovisku so svojou kandidatúrou
 - b) podpisová listina nezávislého kandidáta na post starostu
- 3) v zmysle § 177 písm. d) platí to isté ako uvádzame vyššie v bode 4) pre voľbu obecného zastupiteľstva, pričom zmena spočíva len vo určení paragrafového znenia o pripojení vyhlásenia, ktorým je v danom prípade § 176 ods. 4 písm. a) alebo ods. 7.

Za účelom sprehľadnenia uvádzame tabuľku č. 22, pomocou ktorej vymedzujeme situácie neumožňujúce registráciu kandidáta miestnou volebnou komisiou:

Tabuľka č. 22:

Prípady neregistrovania kandidátov

pre voľby do obecného zastupiteľstva:	pre voľbu starostu obce:
ak sa jedná o kandidáta, u ktorého nastali prekážky v uplatnení pasívneho volebného práva, tzn. práva byť volený v súlade s § 6 zákona č. 180/2014 Z. z	
ak nespĺňa podmienku o trvalom pobyte alebo minimálnej vekovej hranici:	
podľa § 164 (min. 18 rokov) ←	→ podľa § 165 (min. 25 rokov)
v prípade nepredloženia súhlasného stanoviska kandidáta a v prípade nezávislých kandidátov aj nepredloženia alebo neúplnosti podpisovej listiny	
ak je uvedený na kandidátnych listinách viacerých politických strán/koalícií na tej kandidátnej listine, ku ktorej nie je pripojené vyhlásenie:	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ podľa § 171 ods. 5 písm. a) alebo ods. 8 (ak sa jedná o voľby do obecného zastupiteľstva) ▪ podľa § 176 ods. 4 písm. a) alebo ods. 7 (ak sa jedná o voľby starostu); ak kandidát podpísal vyhlásenie k viacerým kandidátnym listinám, vyčiarkne ho na všetkých kandidátnych listinách 	

Zdroj: (spracovanie podľa zákona č. 180/2014 Z.z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov)

Všetci kandidáti, ktorí splnili zákonom definované predpoklady pre registráciu, ktorá je zároveň nevyhnutným predpokladom pre vytlačenie hlasovacích lístkov, sú miestnou volebnou komisiou registrovaní najneskôr 45 dní pred dňom konania volieb do orgánov samosprávy obcí, pričom o tomto procese vyhotoví miestna volebná komisia rozhodnutie podpísané predsedom komisie. V zmysle zákona je nielen o registrovaní kandidátov ale rovnako aj o nezaregistrovaní kandidátov povinná miestna volebná komisia vyhotoviť rozhodnutie, pričom v oboch prípadoch (registrovania/neregistrovania) sú politické strany/koalície alebo nezávislí kandidáti vyzvaní k prevzatiu tohto rozhodnutia v lehote do 24 hod. Dôležité je upozorniť na to, že v prípade negatívneho stanoviska miestnej volebnej komisie, tzn. rozhodnutia o nezaregistrovaní, má dotknutý subjekt, či už je to politická strana / koalícia, alebo konkrétny nezávislý kandidát právo obrátiť sa na správny súd s návrhom na vydanie rozhodnutia o zaregistrovaní kandidáta. V prípade ak správny súd zistí pochybenia miestnej volebnej komisie a vydá kladné stanovisko, tzn. rozhodnutie o zaregistrovaní kandidáta, potom pre miestnu

volebnú komisiu vyplýva povinnosť urobiť tak, tzn. v lehote do 24 hodín od doručenia rozhodnutia správneho súdu vyznačí registráciu na kandidátnej listine (§ 172, § 177 zákon č. 180/2014 Z. z.). Kompletný zoznam zaregistrovaných kandidátov následne zverejňuje každá obec spôsobom v mieste obvyklým, pričom zoznam je povinná zverejniť najneskôr 25 dní pred konaním komunálnych volieb.

Ako už bolo vyššie uvedené, registrácia kandidátov je základným predpokladom pre vytlačenie hlasovacích lístkov, ktorých potrebné množstvo zabezpečuje miestna volebná komisia prostredníctvom okresného úradu.²⁶ Všetci kandidáti musia byť uvedení na jednej strane hlasovacieho lístka a to v abecednom poradí podľa priezviska. Každý hlasovací lístok obsahuje nasledovné zákonom definované štandardy, ktoré uvádzame pomocou tabuľky č. 23:

Tabuľka č. 23:

Obsahové štandardy hlasovacieho lístka

pre voľby do obecného zastupiteľstva	pre voľbu starostu
deň (dátum) konania volieb do orgánov samosprávy obcí	
kandidáti v abecednom poradí s uvedením poradového čísla, mena a priezviska, titulu, veku, zamestnania kandidáta podľa kandidátnej listiny a názvu politickej strany/ strán tvoriacich koalíciu, ktorá kandidáta navrhla, alebo je uvedené, že sa jedná o nezávislého kandidáta	
číslo volebného obvodu	X
maximálny počet poslancov, ktorý má byť vo volebnom obvode do obecného zastupiteľstva zvolený	X

Zdroj: (spracovanie podľa zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov)

Sumarizáciou vyššie zmienených poznatkov tak môžeme konštatovať niekoľko skutočností. Predovšetkým v komunálnych voľbách majú právo uchádzať sa o mandát tak nezávislí ako aj stranícki kandidáti, ktorí sú v prípade splnenia niekoľkých zákonom definovaných a vyššie vysvetlených podmienok registrovaní miestnou volebnou komisiou. Medzi uvedené podmienky patrí:

²⁶ Okresný úrad doručí hlasovacie lístky obciam, ktorých povinnosťou je, aby boli hlasovacie lístky najneskôr v deň konania komunálnych volieb doručené okrskovým volebným komisiám.

- a) trvalý pobyt v obci a minimálne 18 rokov v prípade kandidáta na post poslanca do obecného zastupiteľstva, u ktorého nenastali žiadne prekážky v uplatnení jeho práva byť volený,
- b) trvalý pobyt v obci a minimálne 25 rokov v prípade kandidáta na post starostu obce, u ktorého nenastali žiadne prekážky, ktoré by zabraňovali v jeho voliteľnosti,
- c) podanie kandidátnej listiny najneskôr 60 dní pred dňom konania volieb do orgánov samosprávy obcí a to osobne zapisovateľovi miestnej volebnej komisie (v prípade kandidátnej listiny nezávislého kandidáta) alebo prostredníctvom splnomocnenca (v prípade kandidátnej listiny politickej strany/koalície),
- d) súčasťou kandidátnej listiny každého nezávislého ako aj stranického kandidáta je prehlásenie kandidáta o súhlase s jeho kandidatúrou,
- e) súčasťou kandidátnej listiny politickej strany/koalície je okrem súhlasného stanoviska kandidáta s kandidatúrou aj oznámenie o určení splnomocnenca politickej strany/koalície a jeho náhradníka,
- f) súčasťou kandidátnej listiny nezávislého kandidáta je okrem súhlasného stanoviska kandidáta s kandidatúrou aj podpisová listina, ktoré musí obsahovať zákonom požadované náležitosti spolu s istým minimálnym počtom podpisov voličov podporujúcich kandidáta,
- g) kandidáti spĺňajúci uvedené predpoklady sú registrovaní miestnou volebnou komisiou a to v lehote najneskôr 45 dní pred dňom konania komunálnych volieb,
- h) v prípade rozhodnutia o nezaregistrovaní má politická strana/koalícia, alebo nezávislý kandidát právo obrátiť sa na správny súd s návrhom na vydanie rozhodnutia o zaregistrovaní kandidáta, ktorého rozhodnutie je pre miestnu volebnú komisiu záväzné,
- i) zoznam zaregistrovaných kandidátov zverejňuje obec na webovom sídle, alebo prostredníctvom vývesnej tabule v obci, najneskôr 25 dní pred konaním komunálnych volieb,
- j) registrácia kandidátov je nevyhnutným predpokladom pre vytlačenie hlasovacích lístkov, ktoré dostanú voliči v deň volieb v miestnosti konania volieb.

4.1 Nežiaduce konzekvencie mechanizmu voľby starostu v podmienkach SR

V podmienkach SR sa pre voľbu starostu uplatňuje väčšinový volebný systém s jednokolovou voľbou, tzv. jednokolový systém relatívnej väčšiny. Ide o jednoduchý mechanizmus voľby, pri ktorom každá obec tvorí jeden jednomandátový volebný obvod, v ktorom sa volí tzv. systémom prvého v cieľi, čo jednoducho povedané znamená, že víťazom je ten, kto získa najviac platných hlasov. Podobne ako každý volebný systém aj jednokolový väčšinový volebný systém má svoje výhody a nevýhody. Keďže sa v našich podmienkach uplatňuje priama voľba starostu, obyvatelia jednotlivých miest a obcí sú tí, ktorí rozhodujú o tom, kto sa stane reprezentantom mesta/obce navonok na ďalšie 4 roky, pričom samotný mechanizmus voľby patrí medzi najjednoduchší a pre občana je zrozumiteľný a ľahko pochopiteľný. Zároveň je funkcia starostu pod výraznejšou kontrolou obyvateľov obce, ktorí ho môžu odvolať prostredníctvom miestneho referenda a ako nezávislý orgán funguje ako istá protiváha obecného zastupiteľstva.

Priama voľba starostu však prináša aj niekoľko patových situácií, zapríčinených v dôsledku možnej odlišnej stránickej orientácie starostu a poslancov obecného zastupiteľstva, čo môže viesť k celkovému sťaženiu komunikácie a spolupráce medzi uvedenými obligatórnymi orgánmi obce, a tým aj k ohrozeniu plynulého a efektívneho samosprávneho chodu. „*Keďže je starosta volený občanmi, nemusí mať podporu u politických strán, zoskupených v obecnom zastupiteľstve, čo má samozrejme výrazné negatíva pri presadzovaní návrhov. Pokiaľ starosta nemá podporu u obecného zastupiteľstva, jeho návrhy sú častokrát nepriechodné*“ (Kováčová, E., 2011a, s. 93 – 94). Táto situácia nie je prekvapujúcim javom, nakoľko komunálne voľby potvrdzujú vzrastajúci trend nezávislých kandidátov a keďže na rozdiel od Českej republiky, u nás nie je implementovaný nepriamy model voľby starostu, ale priama voľba, prax potvrdzuje niekoľko problémových situácií vo vzťahu starosta – obecné zastupiteľstvo.

Vychádzajúc z aplikačnej praxe sa ako problémovým javilo blokovanie práva a zároveň povinnosti starostu zložiť sľub starostu a to z dôvodu neprítomnosti poslancov obecného zastupiteľstva. Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v § 12 ods. 7 presne určuje podmienky spôsobilosti rokovania a uznášania obecného zastupiteľstva, čo je možné za predpokladu prítomnosti nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov. Skúsenosti z praxe však potvrdzujú skutočnosti, kedy časť poslancov zámerne odišla, čím zastupiteľstvo učinila uznášania neschopným.

Iným problémom napr. bolo, že starosta odmietol zvolať zasadnutie obecného zastupiteľstva, ktoré v súlade so zákonom zasadá podľa potreby, minimálne však raz za 3 mesiace, alebo odmietol viesť takto zvolané zasadnutie zastupiteľstva. Dnes už zákon o obecnom zriadení s aspiráciou na zabezpečenie plynulého chodu miestnej samosprávy rieši túto situáciu spôsobom, že ak starosta odmietne zvolať zasadnutie zo zákona vymedzenej lehote, potom riadne zasadnutie zvolá zástupca starostu alebo iný poslanec, ktorý je poverený obecným zastupiteľstvom a v prípade ak je starosta neprítomný alebo odmietne viesť takto zvolané zasadnutie obecného zastupiteľstva, vedie ho ten, kto ho zvolal (zákon č. 369/1990 Zb.).

Paralyzovaním riadneho priebehu rokovania obecného zastupiteľstva boli aj situácie kedy starosta odmietol dať hlasovať o návrhu programu zasadnutia obecného zastupiteľstva alebo o jeho zmene, alebo keď neudelil slovo poslancovi, ktorý oň v súvislosti s prerokovávaným bodom programu požiadal. Pokiaľ by uvedené skutočnosti nastali, vo všetkých prípadoch starosta stráca právo viesť zasadnutie obecného zastupiteľstva a ďalej ho vedie zástupca starostu, poprípade iný poslanec poverený obecným zastupiteľstvom.

Špecifickým prípadom je marenie miestneho referenda o odvolaní starostu samotným starostom, čo možno považovať za trestný čin, ktorého sa starosta môže dopustiť napr. v prípade nezabezpečenia doručenia oznámenia o konaní referenda voľičom, nevyvesenia oznámenia o konaní referenda na úradnej tabuli. Vyskytli sa teda prípady, kedy obyvatelia obce nemohli hlasovať o odvolaní starostu, pretože referendum nebolo po technickej stránke pripravené.

Istou možnosťou ako zabrániť vzniku týchto situácií je úvaha o implementovaní napr. českého modelu, tzn. modelu nepriamej voľby, kedy starostu volí zastupiteľstvo na svojej ustanovujúcej schôdzi. Schôdza zastupiteľstva sa môže konať, keď je zastupiteľstvo uznášaniaschopné, t. j., v prípade prítomnosti nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov. K zvoleniu starostu zastupiteľstvom sa vyžaduje nadpolovičný počet hlasov všetkých poslancov, teda nepostačuje väčšina z prítomných.

Veľmi vážnou konzekvenciou systému relatívnej väčšiny je otázka legitimacy víťazného kandidáta, nakoľko sa môže stať, že víťazom sa stane kandidát s veľmi nízkym podielom hlasov. Táto situácia je obzvlášť umocňovaná fenoménom, kedy kandidát na post starostu nemá žiadneho protikandidáta. V uvedenom prípade sa samozrejme musia uskutočniť komunálne voľby, bez ohľadu na fakt, či kandidát má alebo nemá protikandidáta, avšak tu postačuje ak kandidát zahlasuje sám za seba, čím sa stáva starostom a získava mandát na 4 roky. Zároveň môžeme konštatovať, že komunálne voľby

2018 potvrdili, že tento jav sa netýka len malých dediniek, ale aj pomerne veľkých miest. Napr. v meste Brezno nemal T. Ábel žiadneho protikandidáta, alebo napr. v Šali, kde sa ešte v roku 2014 uchádzalo o post primátora 5 kandidátov, v komunálnych voľbách 2018 kandidoval len J. Belický. Túto situáciu už pred voľbami avizovalo 762 miest a obcí, kde už o starostovských stoličkách bolo vopred rozhodnuté. Preto je viac než dôležité uvažovať o tom, akým spôsobom modifikovať systém tak, aby sa zvýšila legitimita víťaza, napr. podľa vzoru alternatívneho hlasovania, ktorému už bola pozornosť venovaná v kapitole č. 2.

4.2 Príčiny voličskej apatie v komunálnych voľbách

Za právo voliť a slobodne si vybrať svojich zástupcov po dlhé roky bojovali naši predkovia, a preto by ich snaha nemala vyjsť nazmar a našou morálnou povinnosťou by mala byť účasť na voľbách akéhokoľvek typu. Participáciu v komunálnych voľbách dáva volič najavo, že mu nie je ľahostajné to, čo sa okolo neho deje. Voľby predstavujú prostriedok, ktorým možno zasiahnuť do spôsobu riadenia mesta, alebo obce, keďže primátor, alebo starosta rozhodujú o veciach, ktoré majú vplyv na život občanov. Podporou konkrétnych kandidátov a ich filozofie volič upozorňuje na to, že politici si nemôžu robiť čo chcú a že sú za svoje rozhodnutia, spravovanie majetku a správanie zodpovední tým, ktorí im do rúk zverili moc. Aktívny občan s názorom a vôľou ho verejne prejavíť je obávaným súperom pre všetkých nepoctivých hráčov. V prípade, ak volič zaujme k voľbám odmietavý prístup, dovoľí rozhodnúť o svojej budúcnosti iným. Neúčasťou vo voľbách by sa občan mal vzdať kritiky smerovania komunálnej politiky daného volebného obdobia, keďže žiadnym spôsobom k jej rozvoju a riešeniu neprispel. Svojím hlasom môže volič rozhodnúť o tom, či zmeny, ktoré sa udiali v poslednom volebnom období v jeho meste, alebo obci majú, alebo nemajú kontinuálne pokračovať. Keďže občan napr. v rámci života v meste, resp. obci podlieha aj istému daňovému zaťaženiu, svojou volebnou účasťou môže nepriamo rozhodnúť, ako sa bude s daňami narábať. Vo voľbách do orgánov samosprávy sa nemôže stať, že kandidáti s najvyššou podporou nebudú participovať na riadení miest a obcí, pretože žiadny hlas sa nestratí.

Prvé slobodné komunálne voľby sa v podmienkach SR uskutočnili v roku 1990, kedy volebná účasť dosahovala takmer 64 %. Doposiaľ však nebola prekonaná. Intenzita občianskeho záujmu bola začiatkom 90-tych rokov veľmi citelná, čo sa prejavilo aj v iných typoch volieb vysokou volebnou účasťou.

Postupne však ale voličský záujem (nielen aktívny, ale aj pasívny v zmysle volebnej účasti) začal klesať, čo sa prejavilo aj na komunálnej úrovni. Volebná účasť má kontinuálne klesajúcu úroveň obzvlášť vo veľkých mestách ako napr. Bratislava, Banská Bystrica, Košice, kde v súčasnosti menej ako polovica oprávnených voličov prejavuje záujem o veci verejné. Ak sa zameriame na pasívne možnosti, teda ľudí ktorí chcú byť volení do samosprávnych orgánov, ich záujem vo väčšine miest upadá. Ako príklad môžeme uviesť napr. mesto Zvolen. V roku 2014 ašpirovalo na funkciu poslanca mestského zastupiteľstva vo Zvolene 109 kandidátov, kým v poslednom volebnom období v roku 2018 to bolo už len 98. V susednej Banskej Bystrici bola situácia obdobná, keďže v roku 2014 sa uchádzalo o funkciu mestských poslancov 225 uchádzačov a o štyri roky neskôr počet klesol na 117. V Banskej Bystrici sa v roku 2018 potvrdil fenomén klesajúceho pasívneho volebného práva aj v prípade kandidátov na primátorov. Dané konštatovanie možno potvrdiť napr. tým, že kým v roku 2014 sa o post primátora mesta uchádzalo 14 kandidátov, v roku 2018 ich bolo už o desať menej.

Okrem viditeľného klesajúceho fenoménu pasívneho volebného práva sa čoraz častejšie stretávame s voličskou ľahostajnosťou voči volebnému aktu. Existuje niekoľko faktorov, ktoré vo všeobecnosti prispievajú k nezájmu voličov o komunálne voľby:

- *nedostatok informácií*: častokrát občania nedisponujú informáciami, aké kompetencie má samotná samospráva a prečo je dôležité participovať vo voľbách. Komunálne voľby sú nielen z organizačného, ale aj informačného hľadiska najzložitejšie, pretože ucelená informačná brožúra, ktorá by zahŕňala mená všetkých kandidátov ašpirujúcich na funkciu poslancov, starostov, primátorov neexistuje. Voliči si tak musia tieto informácie dohľadať sami, čo môže v konečnom dôsledku viesť k ich voličskému nezájmu.
- *znechutenie z politickej situácie*: strata dôvery občanov v politikov nie je ničím neobvyklým. Nesplnenie politických sľubov, politické kauzy, alebo korupčné škandály prehlbujú mieru nedôvery, čoho dôsledkom je pasivita voličov voči politickému daniu. V súčasnosti sa do popredia dostávajú v komunálnych voľbách nezávislí kandidáti, ktorí sa priamo neviažu na žiadnu politickú stranu.
- *jeden kandidát (na primátora/ starostu)*: môže pre volebnú účasť znamenať aj negatívum, keďže víťaz je jasný a voliči necítia konkurenčný boj.²⁷

27 V komunálnych voľbách 2018 bol až v 700 obciach a mestách len jeden kandidát na starostu/ primátora.

- *fenomén nezávislých kandidátov*: v mestách je predvolebný boj skôr personalizovaný na osoby kandidátov na primátora, ktorí už vo veľkej miere vystupujú ako nezávislí. V mnohých prípadoch ide tak o nečitateľné osoby, bez poznania ich osobnej histórie a teda aj nemožnosť predikovať ich budúce činy. Aj tento uvedený faktor môže mať vplyv na volebnú účasť.
- *volebná vyčerpanosť*: v prípade častých volieb môže volič stratiť záujem o volebné akty. Istým riešením by v tomto kontexte mohlo byť aj zlúčenie niektorých typov volieb, resp. rozhodovacích aktov.
- *podmienka voľby v meste trvalého bydliska pri komunálnych voľbách*: pri komunálnych voľbách na rozdiel od volieb do NR SR, alebo prezidentských volieb nie je možné vybaviť si volebný preukaz a tak hlasovať z iného miesta ako trvalého bydliska.
- *pobyt v zahraničí*: percentuálny výsledok volebnej účasti sa do značnej miery znižuje o občanov nachádzajúcich sa vo volebný deň v zahraničí. Zatiaľ však v iných ako v parlamentných voľbách v podmienkach SR nie je možné voliť zo zahraničia.

V posledných komunálnych voľbách v roku 2018 volebnú účasť dosiahla 48,67% a v kontexte SR tak možno hovoriť o bežnej účasti, ktorá sa našim zaužívaným ukazovateľom nevymyká. Podľa sociológa Haulíka by vo všeobecnosti mohla k vyššej volebnej účasti prispieť zmena volebného systému. „*Ten je v súčasnosti postavený tak, že nie je dopredu jasné, aké zoskupenia ľudí sa v zastupiteľstve vytvoria, kto podporuje aké riešenia, kto s čím prichádza. Program každej samosprávy sa vytvára až po voľbách, keď sa vytvorí nejaké ad hoc zoskupenie. Kandidujú jednotlivci a nie je vopred jasné, čo sa podarí presadiť. Ak aj niekto volí kandidáta, o ktorom je presvedčený, že bude prínosom pre samosprávu, no potom sa už nedozvie, čo ten človek v zastupiteľstve reálne robil. Pokiaľ sa volič v tomto nebude vedieť lepšie orientovať, účasť vyššia nebude*“ (Filová, 2018).

Voľby realizované na najnižšej úrovni verejnej správy čoraz viac potvrdzujú trend rozkladu straníckej politiky a jasne signalizujú krízu politických strán, čo je priamym ohrozením podstaty parlamentnej demokracie. Uvedené tvrdenie možno podložiť na vzrastajúcom úspechu nezávislých kandidátov a silnejúcej aktivistickej nepolitickej politike. Nespochybniteľná dominancia nestráničkov v štruktúrach obligatórnych orgánov samosprávy obcí tak demonštruje stratégiu aspirantov na post poslancov, starostov a primátorov kandidovať a prezentovať sa bez straníckej nálepky, pretože príslušnosť k politickej strane im z dôvodu slabnúcej dôvery občanov v politické subjekty

môže skôr uškodiť. Pravdou je, že súčasné nálady spoločnosti sú prestúpené silnou frustráciou zo štýlu vedenia politiky, čo je do výraznej miery vyvolané aj udalosťami, ktoré hlboko otriasli celou spoločnosťou (vražda investigatívneho novinára a jeho snúbenice). Táto tragická situácia vytvorila pevné základy pre neutíchajúci občiansky aktivizmus a integrujúci sa dav, ktorý neuspokojený s formálnymi, parciálnymi obmenami personálneho charakteru na mocenských postoch, volal po nutnosti prinavrátiť občiansku dôveru v demokratické inštitúcie, nastaviť nové paradigmy výkonu spravodlivosti, vymožitelnosti práva a vo všeobecnosti vytvoriť podmienky pre slušné a spravodlivé Slovensko. Občianska spoločnosť tak namiesto strachu a apatie preukázala silné demokratické inštinkty, statočnosť, odvahu a odhodlanie volať po obrane otvorenosti, po slobode prejavu, čím vyslala voči politikom signál bojovať za demokratickú spoločnosť s hodnotovým rámcov, bez korupcie a medzinárodnej mafie, v ktorej by občania mohli dôverovať v štát, ktorý háji slobodu a bezpečnosť občanov, ako aj novinárov, ktorí odhaľujú korupciu a pod. Pocity tejto nedôvery a prítomnosť pochybností je možné potláčať len suplovaním a obsadzovaním funkčných postov dôveryhodnejšími aktérmi.

Volebné rezultáty komunálnych volieb 2018 sú odzrkadlením potreby verejnosti akcentujúcej na istú zmenu, ktorú už naznačili regionálne voľby v roku 2017, pričom možno naďalej očakávať, že tento trend bude mať pokračujúcu tendenciu. Preto jedným zo silných a výrazných aspektov posledných volieb na úrovni miestnych samospráv je vygenerovaná generačná zmena alebo dopyt po výmene generácii v slovenskej politike a úspech nezávislých kandidátov. V kontexte uvedeného je potrebné poznamenať že, nie každý nezávislý kandidát ním aj v skutočnosti je. V posledných voľbách bolo veľa z nich bývalými kandidátmi Smeru, niektorí mali podporu iniciatívy Za Slušné Slovensko alebo iných, zatiaľ nepolitických subjektov. Môžeme ale konštatovať, že sa jedná o stúpajúci odpor Slovákov k politickým stranám, minimálne na mestskej a obecnej úrovni, čoho dôkazom sú už druhé komunálne voľby po sebe.

Napriek tomu, že voľby na komunálnej úrovni sa riadia svojimi vlastnými volebnými pravidlami a volebný mechanizmus je iný v porovnaní s voľbami do NR SR, bolo by nesprávne interpretovať volebné rezultáty izolovane bez nachádzania odkazov pre tzv. „veľkú politiku“. Preto máme za to, že komunálna politika s dominanciou nestraníckych aktérov by mala byť jasným signálom pre politické strany, ktoré by sa nemali uspokojiť s tvrdím „výraznejšie sme si polepšili“ alebo „spomedzi politických strán sme vyhrali“, pretože v konečnom dôsledku komunálne voľby 2018 predstavovali prehru

tak pre pravicové ako aj ľavicové stranické spektrum a výhru pre kandidátov bez stranickej príslušnosti.

Poslaním tematickej línie publikácie bolo upriamiť pozornosť na problematiku voličského hlasu vo voľbách do NR SR a v regionálnych voľbách a poukázať tak na hlbšie súvislosti, rezultujúce z nastavenia volebného systému. Demonštrovaním istých defektov súčasnej úpravy volebného zákonodarstva bolo našou ambíciou načrtnúť možné návrhy riešení, ktoré by svojou podstatou a účinkami mohli prispieť k želaným efektom, v podobe eliminovania prepadávania hlasov a posilnenia legitimity zvolených kandidátov vo voľbách do VÚC. V intencii poukázať na špecifické atribúty komunálnych volieb bola vo všeobecnosti hlavná pozornosť venovaná právnej perspektíve a príčinám voličskej apatie.

Našou ambíciou bolo naviesť čitateľa k uvedomeniu si zmyslu a podstaty využívania aktívneho volebného práva, pretože obzvlášť v modernej demokracii je samotný záujem o participáciu akousi hybnou silou spoločenského spektra, a predstavuje stimulačný mechanizmus rozvoja demokratického zriadenia. Z dôvodu jasnej pojmovej orientácii v skúmanej problematike a uvedomovania si istých odlišností medzi neplatným a prepadnutým hlasom, bol priestor venovaný ich teoretickým a východiskovým aspektom. V ambícii zodpovedať otázku, ako volebný systém vplýva na prepadávanie hlasov, resp. ktoré aspekty k tomuto fenoménu prispievajú a či má zmysel pripisovať prepadnutým hlasom dôležitosť v politickom spektre, sme na príklade posledných parlamentných volieb v roku 2020 uskutočnili na modelových príkladoch prepočty ziskov politických strán na mandáty a navrhli možné opatrenia, ktoré by mohli prispieť k eliminovaniu prepadávania hlasov.

Kľúčovou bola aj problematika strategického hlasovania, ku ktorému majú voliči tendenciu inklinovať práve z dôvodu obavy prepadnutia hlasu, na čo sme poukázali na príklade väčšinového volebného systému v našich podmienkach vo voľbách do VÚC.

Záver publikácii bol venovaný komunálnym voľbám z pohľadu ich právnej úpravy a zaujímavostiam, v zmysle vzniknutia možných patových situácií, vyplývajúcich z mechanizmu voľby starostu. V kontexte voličského hlasu sme definovali príčiny nízkej miery participácie v uvedenom type volieb.

Problematika jednotlivých volieb a volebných systémov je rozsiahlou a nevyčerateľnou témou. Zvoliť vhodný volebný systém možno považovať za umenie politiky, pretože vo výsledku budú vždy dopady daného nastavenia určité strany menej, alebo viac oslabovať, resp. posilňovať. Poslaním

obsahového zamerania publikácie bolo prispieť k uvedomeniu si hlbších súvislostí medzi nastavením volebného systému a skutočným dopadom voličského hlasu v rozhodovacom procese. Pozornosť sme upriamili aj na isté slabiny, vyplývajúce zo súčasnej úpravy volebného systému, za účelom vyvolať stimul k odbornej diskusii o možných návrhoch, ktoré by svojou podstatou prispeli k zvýšeniu váhy voličského hlasu.

Zoznam literatúry

- ADAMCOVÁ, M., KLUS, M. 2006. *Verejná politika*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzity Mateja Bela, 2006. 84 s. ISBN 80-8083-205-6.
- ALDASHEV, G., MASTROBOUNI, G. 2010. *Invalid Ballots and Electoral Competition* [online], ideas.repec.org. [cit. 10. 10. 2020], 40 s. Dostupné na internete: <<https://www.carloalberto.org/wp-content/uploads/2018/11/no.153.pdf>>
- BALÁZS, M. 2018. *Kríza dôvery nie je nový jav. Silný štát však nie je riešením* [online], dennikn.sk. [cit. 10. 11. 2020], Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1248142/kriza-dovery-nie-je-novy-jav-silny-stat-vsak-nie-je-riesenim/>>
- BARDOVIČ, J. 2015. *Konceptualizácia pojmu „politická participácia“* [online], academia.edu. [cit. 18. 12. 2020], Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/34683389/Konceptualizacia_pojmu_politicka_participacia?auto=download>
- BOŽEKOVÁ, A. 2014. Deficit dôvery ako jedna z bariér demokracie. In KULAŠIK, P., TICHÁ, K. (ed.) *Bariéry a paradoxy demokracie*. 1. vydání. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálných štúdií, 2014. s. 59 – 73. ISBN 978-80-87472-78-1.
- BRIŠKA, F. 2010. Filozofické a politické súvislosti teoreticko-metodologické východiská skúmania verejnej politiky. In BRIŠKA, F. (ed.) *Teória a prax verejnej politiky*. Zvolen: BRATIA SABOVCI, s. r. o., 2010. s. 9 – 108. ISBN 978-80-557-0045-8.
- BÚTOROVÁ, Z., GYÁRFÁŠOVÁ, O. 2010. Slovensko na prahu tretej dekády slobody: kontúry participačného paradoxu. In PLICHTOVÁ, J. (ed.) *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku*. Bratislava: Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. s. 137 – 185. ISBN 978-80-224-1173-8,
- DAHL, R. 1995. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995. 349 s. ISBN 80-85605-81-3.
- DANČIŠIN, V. 2012. Volebná legitimita kríže. In DUDINSKÁ, I., DANČIŠIN, V. (ed.) *Kríza v politike-politika v kríze?* [online]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2012. s. 144 – 153 [cit. 10. 12. 2020]. Dostupné na internete: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Dudinska1>>

- DANČIŠIN, V. 2015. Problém prepadnutých hlasov vo voľbách do NR SR. In OROSZ, L., MAJERČÁK, T. (ed.) *Aktuálne problémy volebného práva-nové volebné zákony*. 2015. Košice:Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. ISBN 978-80-8152-345-8. 105 – 109 s.
- DÉMUTH, A. 2013. *Teória hier a problém rozhodovania*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity. 86 s. ISBN 978-80-8082-580-5.
- DOMIN, M. 2017. *Nové pravidlá volieb predsedov samosprávnych krajov*. [online], časopis COMENIUS ISSN 2454-0846.uniba.sk. [cit.09. 01. 2020], Dostupné na internete: <<https://comenius.flaw.uniba.sk/index.php/kategorie/politika-a-pravo/19-nove-pravidla-volieb-predsedov-samospravnych-krajov>>
- DOMIN, M. 2019. *Predvolebné koalície a obchádzanie zákona* [online], uniba.sk. [cit.09. 12. 2020], Dostupné na internete: <<https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2019/12/05/predvolebne-koalicie-a-obchadzanie-zakona/>>
- DRENGULIAK, M. 2014. Prepadávanie hlasov pri voľbách do NR SR. In OLOŠTIAK, M. (ed.) *9.študenstská vedecká konferencia. Zborník plných príspevkov*. [online], Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-1064-4. [cit.15. 10. 2020], 222 – 225 s. Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak6/subor/978055510644.pdf>>
- DŽATKOVÁ, V. 2018. Efektívna participácia v demokratickej spoločnosti. In BILÝJ, a kol (ed.) 2018. *Evropské hodnoty-tradice a jejich proměny v 21.století*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 978-80-7556-028-5. s. 40 – 47.
- EŠTOK, G. 2012. Kritériá demokratického procesu R. Dahla a demokratický deficit v EÚ. In DOBIAŠ, D., EŠTOK, G., ONUFRÁK, A., BZDILOVÁ, R. (ed.) *Sloboda-rovnosť-poriadok. Kam Kráčaš demokracia*. 2012. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-7097-972-2, s. 251 – 266.
- FILOVÁ, K. 2018. *Volebnej účasti asi opäť pomôže vidiek*. [cit. 11.09.2020]. pravda.sk. [online]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/komunalne-volby-2018/clanok/489294-volebnej-ucasti-asi-opat-pomoze-vidiek/>>
- GIBA, M. 2020. *Mýty a fakty pri pridelovaní mandátov pri parlamentných voľbách*. [online], uniba.sk. [cit.18. 12. 2020], Dostupné na internete: <https://uniba.sk/detail-aktuality/browse/9/back_to_page/aktuality-1/>

- article/myty-a-fakty-o-pridelovani-mandatov-pri-parlamentnych-volbach/>
- GOJDIČ, P. 2014. Participatívna demokracia ako prejav vysokej politickej kultúry. In DOBIAŠ, D., EŠTOK, G., HREHOVÁ, M. (ed.) *Politika v kultúre, kultúra v politike*. Kam kráčaš demokracia. 2014. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. ISBN 978-80-8152-168-3, s. 301 – 314.
- HAJDU, D., KLINGOVÁ, K. 2020. *Voices of Central and Eastern Europe: Perceptions of democracy & governance in 10 EU countries* [online], globsec.org. [cit.07. 10. 2020], Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/wpcontent/uploads/2020/09/Voices-of-Central-and-Eastern>>
- HÁJEK, L. 2015. *Strategické hlasování při volbách do Senátu Parlamentu České republiky* (Strategic Voting in Elections to the Senate of the Parliament of the Czech Republic) [online], In *European Electoral Studies*, Vol. 10 (2015), No. 1, [cit.11.01.2021], 3–13 s. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/301200304_Strategicke_hlasovani_pri_volbach_do_Senatu_Parlamentu_Ceske_republiky_Strategic_Voting_in_Elections_to_the_Senate_of_the_Parliament_of_the_Czech_Republic/link/570bc2d608aea660813b11de/download>
- HODGSON, R., MALONEY, J. 2013. *Bandwagon effects in British general elections, 1885-1910*. [online], ore.exeter.ac.uk. In *Journal: Public Choice*. [cit.16. 10. 2020], s. 33. Dostupné na internete: <<https://ore.exeter.ac.uk/repository/bitstream/handle/10036/4461/bandwagon12%2009%2013.pdf?sequence=5&isAllowed=y/>>
- CHARVÁT, J. 2009. *Úvahy nad otázkou platnosti Duvergerových hypotéz*. Slovenská politologická revue, číslo 2, ročník IX., 2009, s. 96 – 106. ISSN 1335-9096
- CHYTILEK, R., ŠEDO, J., LEBEDA, T., ČALOUD, D. 2009. *Volební systémy*. Praha: Portál, s. r. o., 2009, 376 s. ISBN 978-80-7367-548-6.
- JARABINSKÝ, I., CHYTILEK, R. 2016. Výzkum strategického hlasování po Maurici Duvergerovi: problubování a rpzšírování arhumentu. In NOVÁK, M. (ed.) *Strany, volby a demokracie. Od Duvergera k Sartorimu a dále*. 2016. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-233-3. s. 182 – 199
- JEŽOVICOVÁ, D. 2010. Verejná politika ako priestor pre politickú participáciu občanov. In BRIŠKA, F. (ed.) *Teória a prax verejnej politiky*. Zvolen: BRATIA SABOVCI, s. r. o., 2010. ISBN 978-80-557-0045-8, s. 109 – 169.

- JACOBSON, CH. 2012. "Against All": *Protest Voting in Post-Soviet Kyrgyzstan* [online], geohistory.today [cit.15. 09. 2020], Dostupné na internete: <<https://geohistory.today/against-all-protest-voting-kyrgystan/>>
- JOHNSON, D. B. 1991. *Teória verejnej voľby*. Bratislava: Sofa, 1997, 353 s. ISBN 80-85752-43-3.
- KATUŠKA, M. 2020. *Prieskum: Ľudia najviac ocenili Sulíka, najvyššiu nedôveru z členov vlády má Matovič* [online], sme.sk.[cit. 18. 12. 2020], Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/22518226/prieskum-matovic-je-najmenej-doveryhodnym-clenom-vlady.html>>
- KEREKEŠ, D. 2012. Zlyhanie slovenskej demokracie alebo voľby do Národnej rady Slovenskej republiky. In OLOŠTIAK, M., CHOVANEC, M. (ed.) *8.študentská vedecká konferencia. Zborník plných príspevkov*. [online], Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-0770-5. [cit.17. 10. 2020], s. 729 – 737. Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Olostiak4/subor/Kerekes.pdf>>
- KEREKEŠ, D. 2017. *Jednokolová voľba nie je riešením, Kotlebu môže zastaviť alternatívne hlasovanie*. [online], sme.sk. [cit.15. 10. 2020], Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/668161/jednokolova-volba-nie-je-riesenim-kotlebu-moze-zastavit-alternativne-hlasovanie/>>
- KEREKEŠ, D. 2017a. *Prečo je jednokolový systém zlým riešením. Jednoduchý príklad z Banskej Bystrice*. [online], dennikn.sk. [cit.19. 11. 2020], Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/725102/preco-je-jednokolovy-system-zlym-riesenim-jednoduchy-priklad-z-banskej-bystrice/>>
- KLÍMA, M. 1998. *Voľby a politické strany v moderných demokraciách*. Praha: RADIX, spol. s r. o., 1998. ISBN 80-86031-13-6. 276 s.
- KOUBA, K., LYSEK, J. 2018. What Affects Invalid Voting? A Review and Meta-Analysis. [online], In *Government and Opposition*. Volume 54, Issue 4. s. 1 – 31. researchgate.net. [cit.09. 01. 2021], Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/328589794_What_Affects_Invalid_Voting_A_Review_and_Meta-Analysis>
- KOVÁČIK, B. 2009. *Moderné teórie demokracie kritická analýza vybraných modelov*. Zvolen: Bratia Sabovci, s. r. o., 175 s. ISBN 978-80-8083-846-1.
- KOVÁČOVÁ, E. 2011. *Verejná správa v SR a jej súvislosti*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, 2011. 194 s. ISBN 978-80-557-0299-5.

- KOVÁČOVÁ, E., 2011a. Možnosti a perspektívy občianskej participácie v stredoeurópskom priestore- na príklade SR. In KULAŠIK, P. (ed.) *Cezhraničná spolupráca štátov V4*. 2011. Sládkovičovo: Vysoká škola Visegrádu, s. r. o., ISBN 978-8089267-69-9, s. 205 – 207.
- KOVÁČOVÁ, N., 2014. *Politická participácie občanov v podmienkach SR*. 2014. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, ISBN 9788081670220. 164 s.
- KOVÁČOVÁ, N., KRÁLIK, J. 2017. *Úvod do štúdia verejnej politiky*. Sládkovičovo: Vysoká škola Danubius, Fakulta verejnej politiky a verejnej správy, 2017. 166 s. ISBN 978-80-8167-061-9.
- KOVÁČOVÁ, N. 2018. Príčiny voličskej apatie v regionálnych voľbách v banskobystriickom samosprávnom kraji. In DUDINSKÁ, I., CIRNER, M., SZÉKELY, G. (ed.) *Politologická analýza regionálnych volieb 2017 na Slovensku*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018. ISBN 978-80-555-2128-2, s. 72 – 77
- KOVÁČOVÁ, S. 2019a. Zefektívnenie volebného systému pre voľby starostov/ primátorov a predsedov vyšších územných celkov v podmienkach SR. In *Reflexie praxe na otázky verejnej politiky a ekonomiky, práva a verejnej správy Slovenska II*. KOVÁČOVÁ, N. a kol. (ed.). Brno : MSD, Brno, 2019. ISBN 978-80-7392-325-9, s. 185 – 196.
- KOVÁČOVÁ, S. 2019 b. *Možnosti posilnenia legitimity zvolených kandidátov na post starostu obce v podmienkach SR* [online], e-polis.cz. [cit. 08. 09. 2020], Dostupné na internete: <<http://www.e-polis.cz/clanek/moznosti-posilnenia-legitimity-zvolenych-kandidatov-na-post-starostu-obce-v-podmienkach-sr.html>>
- KRÁLIK, J. 2018. Možné príčiny straty rešpektu verejnej správy u občanov. In KOVÁČOVÁ, N. (ed.) *Reflexie praxe na otázky verejnej politiky a ekonomiky, práva a verejnej správy Slovenska*. Brno: MSD, spol. s r. o., 2018. ISBN 978-80-7392-287-0, s. 297 – 322.
- KRÁLIK, J., UHLEROVÁ, M. 2012. Konflikt ako konštruktívny prvok politického procesu z pohľadu teórie pluralizmu. In *Politické vedy* [online]. Roč. 15, č. 3, 2012. ISSN 1338-5623, [cit. 29. 02. 2021], s. 125 – 143. Dostupné na internete: <http://www.fpvmv.umb.sk/3.userfiles/file/3_2012/KRALIK_UHLEROVA.pdf>
- KRIŠTOFÍK, M. 2001. *Volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky* [online], In *Stredoevropské politické studie*. Central European Political Studies Review číslo 4, Ročník III., ISSN 1212-7817. [cit. 17. 10. 2020], Dostupné na internete: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3883/5401>>

- KROEBER, C., LE GALL, C., DINGLER, S. C. 2020. *How individuals' social characteristics impact the likelihood to waste a vote—evidence from Great Britain, Germany and France* [online], In Journal of Elections, Public Opinion and Parties evidence from Great Britain, Germany and France, ISSN 1745-7289 (Print) [cit. 16. 10. 2020], Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17457289.2020.1718155>>
- KUDRNÁČ, A., LYSEK, J., REJMAN, D. *Omyl, nebo úmysl? Analýza neplatných hlasů v olomouckém kraji* [online], Středoevropské politické studie. Central European Political Studies Review, Číslo 2–3, Ročník XVI, s. 214–236. ISSN 1212-7817. [cit. 09. 10. 2020], Dostupné na internete: <<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4497/5225>>
- KULAŠIK, P. 2005. *Politológia*. Efect Copy, spol., s. r. o., Hlohovec, 2005, 279 s. ISBN 80-969280-9-0.
- KULAŠIK, P. 2007. *Politológia*. Efect Copy, spol., s. r. o., Hlohovec, 2005, 321 s. ISBN 978-80-969820-8-0.
- KULAŠIKOVÁ Z., KOVÁČOVÁ, N. 2019. Sociálne a politické inštitúcie v aktuálnej teórii a praxi. In KOVÁČOVÁ, N., a kol. (ed) *Reflexie praxe na otázky verejnej politiky a ekonomiky, práva a verejnej správy Slovenska II*. Brno: MSD, spol. s r. o., 2019. ISBN 978-80-7392-325-9, s. 15–26.
- LYSEK, J., LEBEDA, T., KOUBA, K. 2020. *Turning out but not voting: invalid ballots in post-communist parliamentary elections* [online], In. Comparative European Politics. Volume 18. Issue 2. [cit. 2. 12. 2020], Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/331717076_Turning_out_but_not_voting_invalid_ballots_in_post-communist_parliamentary_elections>
- MAJERČÁK, T. 2015. Ústavná a zákonná úprava volieb v Slovenskej republike. In OROSZ, L. a kol. (ed.) *Volebné právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach Právnická fakulta 218–269 s. ISBN 978-80-8152-346-5.
- MAJLINGOVÁ, L. a kol., 2002. *Verejné služby*. Banská Bystrica: Ekonómia, 2002. 314 s. ISBN 80-8055-754-3.
- MILBRATH, L. W., GOEL, M. G. 1977. *Political participation, How and Why Do People Get Involved in Politics?* 1982. University Press of America 236 s. ISBN 0819126470.
- NOVÁK, M. 2016. Takzvané „sociologické“ zákony Maurice Duvergera: jejich postupné formulování a jejich metodologické aspekty. In NOVÁK, M. (ed). *Strany, volby a demokracie. Od Duvergera*

- k Sartorimu a dále. 2016. Praha: Sociologické nakladatelství, ISBN 978-80-7419-233-3, s. 134 – 181
- OROSZ, L. 2015. Volebné systémy. In OROSZ, L. a kol. (ed.) Volebné právo. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015. ISBN 978-80-8152-346-5, s. 107 – 156
- PACHEROVÁ, S. 2016. *Aj nevolit znamená voliť*. [online], pravda.sk. [cit. 18. 11. 2020], Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2016/clanok/385231-aj-nevolit-znamenava-volit/>>
- POWER, T. J., GARAND, J. C. 2007. *Determinants of invalid voting in Latin America*. [online], In Electoral Studies. Volume 26. Issue 2. s. 432 – 444. [cit. 13. 12. 2020], researchgate.net. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/222014778_Determinants_of_invalid_voting_in_Latin_America>
- PROUZOVÁ, M. 2016. *Vliv volebních reforem na politické a stranické systémy Latinské Ameriky po roce 1990*. In Politické vedy [online], Roč. 19, č. 1, 2016. ISSN 1335-2741, s. 167 – 190. [cit. 18. 11. 2020], Dostupné na internete: <<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/1-2016/michaela-prouzova.html>>
- REILLY, B. 2003. *Government Structure and Electoral Systems*. [online], Aceproject.org. [cit. 5. 10. 2020], Dostupné na internete: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:p-KrdeBz9UKUJ:aceproject.org/eren/topics/electoralsystems/E20GovtStructureElectoralSystemsReilly.pdf/at_download/file+&d=1&hl=sk&ct=clnk&gl=sk>
- RYBÁŘ, M. 2011. *Politické strany a stranické systémy. Úvod do ich štúdia*. Bratislava: Univerzita Komenského. 2011. 68 s. ISBN 978-80-223-2992-7.
- SARTORI, G. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON, 1994. s. 238. ISBN 80-85850-94-X
- SPÁČ, P. 2010. *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010. s. 278. ISBN 978-80-7325-238-0.
- SPÁČ, P. 2013. *Tichý hlas voličov. Preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. s. 234. ISBN 978-80-7325-317-2.
- STIEFBOLD, R. P. 1962. *The Significance of Void Ballots in West German Elections*. [online], In American Political Science Review, Volume 59, Issue 2, June 1965, s. 391 – 407. cambridge.org. [cit. 18. 01. 2021], Dostupné na internete: <<https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/>>

- significance-of-void-ballots-in-west-german-elections/35429B5EE57DB0981911BF33ED736DD1>
- ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. 2017. *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2017*. [online], statistics.sk. [cit. 29. 12. 2020], Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/data02.html>>
- ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. 2020. *Metodický pokyn na spracovanie výsledkov hlasovania vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky*. [online], volby.statistics.sk. [cit. 22. 10. 2020], 39 s. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2020/files/NR20_PokynSUaMV.pdf>
- UGGLA, F. 2008. *Incompetence, Alienation, or Calculation?: Explaining Levels of Invalid Ballots and Extra-Parliamentary Votes*. [online], In Comparative politics studies. Volume: 41 issue: 8, [cit. 17. 09. 2020], s. 1141 – 1164. journals.sagepub.com Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010414007301702>>
- VERBA, S., NIE, N. H. 1972. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. Chicago: The University of Chicago Press, 1972. 428 s. ISBN 978-0226852966.
- VIŠŇOVSKÝ, E., 2010. Občianska participácia ako problém kultúry. In PLICHTOVÁ, J. (ed.) *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku*. Bratislava: Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. ISBN 978-80-224-1173-8, s. 45 – 83.
- Vo voľbách prepadlo 28,39 percenta hlasov, historicky najviac*. 2020 [online], pravda.sk. [cit. 08. 12. 2020], Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/volby-2020/clanok/544311-vo-volbach-prepadlo-28-39-percenta-hlasov-historicky-najviac/>>
- Volby do VÚC (Župné voľby) 2013 na Slovensku*. 2013 [online], vysledkyvolieb.sk. [cit. 19. 09. 2020], Dostupné na internete: <<https://www.vysledkyvolieb.sk/volby-do-vuc-zupne-volby/2013/vysledky/2-kolo>>
- VRÁBLIKOVÁ, K. 2008. *Politická participace-koncepty a teorie*. In Politologický časopis, roč. XV. č. 4, s. 366 – 387.
- YOUNG, S., HILL, L. 2009. *Uncounted Votes: Informal Voting in the House of Representatives as a Marker of Political Exclusion in Australia* [online], AUSTRALIAN JOURNAL OF POLITICS AND HISTORY, číslo 1, Volume 55, s. 64 – 79. [cit. 14. 11. 2020], Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/227843629_Uncounted_Votes_Informal_Voting_in_the_House_of_Representatives_as_a_Marker_of_Political_Exclusion_in_Australia>

Zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach
Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva
Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení

Menný a vecný register

A

aditívne kvórum 69, 75, 77
aktívne volebné právo 81
Aldashev, G. 56
Almond, G. 25
alternatívne hlasovanie 50 – 52,
101
Amná, E. 18
Ancar, C. 38
antisystémový kandidát 35

B

Barness, S. H. 19
Bawn, K. 36
Bentley, A. F. 10
bipartizmus 38, 42

C

Cole, G. D. 10
Cox, G. W. 33, 34, 39, 40
Crisp, B. F. 38
Crouch, C. 21

Č

Čambálíková, M. 20

D

Dahl, R. 10
Dalton, R. 18, 25
Dančišin, V. 60
Day, D. 21
Doppelt, J. 24
Downs, A. 15, 16, 35
dôvera 26, 27
Duch, R. 19
Duverger, M. 38, 39, 41

E

Easton, D. 11
ekonomická teória demokracie 15
Evans, S. 21

F

Fedderson, T. 33
Fukuyama, F. 25

G

Gazdová, V. 60
Giddens, A. 25
Goel, M. L. 19
Gunnarson, C. 25

H

Hagenbach-Bischoffova kvóta 64
Hardin, J. R. 22
Hareova kvóta 65
Hill, L. 57
hodnota prirodzenosti zastúpenia 71
Holteyn, V. 58
Hutcheson, D. 58

Ch

Chen, P. 38

I

implicitné kvórum 72, 73, 76
index deformácie 74

K

Kaase, M. 19
kandidátna listina 85 – 90, 92 – 95,
97, 98
Klimovský, D. 20
Kollman, K. 33
komunálne voľby 81, 82, 107
Kooiman, J. 21

L

Laski, H. J. 10
Lijphart, A. 19
Luhmann, N. 25
Lysek, J. 59

M

Macháček, L. 20
Mastrobuoni, G. 56
miestna volebná komisia 94 – 97
Milbrath, L. W. 19
Mouffee, Ch. 21

N

Nagler, J. 33
Nelson, N. 21
neplatný hlas 7, 31, 55, 57
nezávislý kandidát 85, 87 – 90, 93,
95, 96, 98, 99, 102
Nohlen, D. 43

O

občianska participácia 18
obecné zastupiteľstvo 82 – 84, 99
Ollivela, S. 38
Ondria, P. 20
Oversloot, H. 58

P

panstvo 15
participačná teória demokracie
13, 22
pasívne volebné právo 82, 86, 88,
91, 94, 96, 102
Paulíniová, Z. 20
pluralizmus 10
podpisová listina 86 – 88, 90, 94,
95, 98
politická participácia 18, 20, 21
polyarchia 10
pomerný volebný systém 34, 35, 39,
41, 42, 64
Popper, K. 15
Potter, J. D. 38
prebytkový hlas 32
preferenčný hlas 63, 65
prepadnutý hlas 31, 33, 70
Putnam, R. 25

R

referendum 65, 83, 84, 99
registrácia kandidáta 84, 86, 88,
90, 92, 93, 96, 98
Reif, K. 24
Reilly, B. 50
Rejman, D. 59
reprezentatívna demokracia 81
republikové číslo 66, 68, 69
Riker, W. H. 38
Rousseau, J. J. 12
Ruedin, D. 18

S

Sartori, G. 14, 34, 35, 41, 43
Scruton, R. 26
Sekerák, M. 20
Shapiro, I. 13
Shearerová, E. 24
Schumpeter, J. 15
stádový efekt 37
starosta 83, 94, 99, 100, 101
strategické hlasovanie 76, 107
strategické správanie 35, 45

T

taktické hlasovanie 33 – 35, 37, 75
Taylor, Ch. 10
teória racionálnej voľby 33
Tocqueville, A. 13, 25
Truman, D. 10

U

Uggla, F. 58

V

väčšinový volebný systém 99
Verba, S. 19, 25
verejný záujem 10, 12
volebná účasť 12, 22, 24, 28, 46, 49
volebné kvórum 66, 69, 72, 73
volebný systém 47, 66, 99
voličské správanie 38

VÚC 47, 49, 107
vydedenecký efekt 37

W

Weber, M. 14, 15

White, S. 58

Wright, S. 21

X

Xia, L. 38

Y

Young, S. 57

Voličský hlas

v reflexii zastupiteľskej demokracie v podmienkach SR

doc. PhDr. Natália Kováčová, PhD. (kapitola 1. a 3.)

Mgr. Simona Kováčová, PhD. (kapitola 2. a 4.)

Vydalo MSD pre Vysokú školu Danubius

Vydanie prvé, 2021

Náklad: 150 výtlačkov

DTP a návrh obálky: www.typix.cz

Tlač: MSD, spol. s r. o. Minská 103, 616 00 Brno, Česká republika,
www.msdbрно.cz

ISBN 978-80-7392-369-3